

62 | 1997 | 2 |

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

P. Žigo, Gramatické typy slovenských ojkoným
(Príspevok k Slovanskému onomastickému atlasu)

DISKUSIE

K. Buzássyová, Lexikálna synonymia v slovníkovom
spracovaní v J. Horecký, K teórii jazykovej kultúry
v L. Dvonč, Prídavné mená od miestnych názvov
na -ce

SPRÁVY

Správa o medzinárodnom kolokviu. E. Tibenská v
VI. kolokvium mladých jazykovedcov. A. Lalíková
v Slovenčina v historickom kontexte. A. Lalíková

KRONIKA

Otvorený list prof. Dr. Jánovi Kačalovi, DrSc.,
namiesto jubilejného príspevku k jeho
šesťdesiatke. J. Mlacek v Súpis prác prof. Jána
Kačalu za roky 1986 –1996. L. Dvonč v Ocenenie
bibliografickej činnosti L. Dvonča

ROZLIČNOSTI

**SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o.,
Bratislava**

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského
jazyka
orgán
Jazykovedného
ústavu
Ludovíta Štúra
Slovenskej akadémie
mie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Ivor Ripka

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Silvia Duchková

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Ferdinand Buffa, Juraj Dolník,
Silvia Duchková, Ladislav Dvonč, Ján
Findra, Juraj Furdík, Eugen Jóna, František
Kočiš, Rudolf Krajčovič, Ema Krošlá-
ková, Milan Majtán, Jozef Mlacek, Anna
Oravcová, Matej Považaj, Ivor Ripka,
František Ruščák

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

P. Ž i g o, Gramatické typy slovenských ojkonym
(Príspevok k Slovanskému onomastickému atlasu)
.....
65

DISKUSIE

K. B u z á s s y o v á, Lexikálna synonymia v
slovníkovom spracovaní
.....
72

J. H o r e c k ý, K teórii jazykovej kultúry
.....
80

L. D v o n č, Prídavné mená od miestnych názvov
na -ce
.....
87

SPRÁVY

Správa o medzinárodnom kolokviu. E. T i b e n s k á	123
VI. kolokvium mladých jazykovedcov. A. L a l í k o v á	125
Slovenčina v historickom kontexte. A. L a l í k o v á	127

ROZLIČNOSTI

<i>Djakarta - Jakarta - Džakarta.</i> L. D v o n ě	125
<i>Snowboard, snowboardista, snowboarding.</i> J. J a c k o	127

KRONIKA

Otvorený list prof. Dr. Jánovi Kačalovi, DrSc., na miesto jubilejného príspevku k jeho šesťdesiatke. J. M l a c e k	101
Súpis prác prof. Jána Kačalu za roky 1986-1996. L. D v o n ě	106
Ocenenie bibliografickej činnosti L. D v o n ě a	

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 62 – 1997
ČÍSLO 2

Pavol Žigo

GRAMATICKÉ TYPY SLOVENSKÝCH OJKONÝM (Príspevok k Slovanskému onomastickému atlasu)

Motivačné faktory vzniku ojkoným (miestnych názvov), ich pôvod, význam, štruktúra a funkcia v jednotlivých vývinových etapách spoločnosti boli oddávna predmetom záujmu jazykovedcov i historikov. Impulzom na systematické spracovanie ojkoným sa stalo vytvorenie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku na IV. medzinárodnom slavistickom kongrese v Moskve v r. 1959. Sídлом tejto medzinárodnej komisie sa stal Krakov a náplňou práce mala byť príprava Slovanského onomastického atlasu (ďalej SOA). Tento atlas nemal byť propriálnym pendantom Slovanského jazykového atlasu, ktorý je lingvisticky dialektologickým projektom. SOA mal byť lingvisticky onomastickým dielom, ktoré by nebolo mechanickou syntézou národných onomastických atlasov, keďže slovanskú ojkonymiu z areálového hľadiska charakterizujú nerovnomerné vývinové tendencie (pozri Šrámek, 1988, s. 14).

Zohľadnením týchto vývinových tendencií sa postupne črtali dva základné postupy spracovania slovanskej ojkonymie: 1. Spracovanie nadnárodných makrotypov s obmedzením úplného spracovania národných onymíí (o tom Krajčovič, 1970, s. 49). 2. Nevyhnutnou podmienkou prípravy SOA je úplné spracovanie národných onymíí v podobe kartoték, katalógov a onomastikonov. Pri takomto prístupe sa uvažovalo o spracovaní motivačných prvkov ojkoným v rovine lexiky. Takýto prístup vo vzťahu k SOA predstavujú štúdie R. Krajčoviča (1983a, 1984b, 1988a, 1988b) a čiastkové štúdie M. Majtána, ktorých syntéza vyšla monograficky (po-

zri Majtán, 1996; tam i ďalšia literatúra). S ohľadom na širší geografický priestor (západoslovanský areál s postupnou perspektívou spracovať celoslovanský areál) a na diachronicko-synchronický prístup charakteristiky slovanskej ojkonymie sa dominantným prístupom spracúvania stalo postihovanie štruktúrnych typov tak, aby sa pri ich charakteristike odrážali aj motivačné a typologické znaky ojkonym. Nevyhnutnou podmienkou na uskutočnenie projektu SOA bolo to, aby sa vypracovali jednotné metodologické kritériá spracovania atlasu, vyčlenil sa základný ojkonymický problémový okruh, zohľadnili sa poznatky ostatných zložiek onymie (antroponymie, hydronymie, mikrotoponymie atď.) a zabezpečila sa spolupráca jednotlivých národných kolektívov. Projekt mal byť navyše zabezpečený aj organizačne, personálne, inštitučne a finančne. Okrem organizačnej a čiastočne personálnej zložky však tento projekt doteraz nie je inštitučne a finančne zabezpečený a jeho čiastkové úlohy sa riešia mimo základných pracovných úloh. Výsledkom viacročnej medzinárodnej spolupráce na príprave SOA sa stal základný inventár štruktúrnych typov slovanských miestnych názvov, vydaný pod názvom Štruktúrne typy slovanskej ojkonymie (1988; ďalej ŠTSO). Teoretickým východiskom spracovania štruktúrnych typov slovanskej ojkonymie spracovanej primárne na západoslovanskom areáli (s ohľadom na ostatné slovanské makroareály) je onymický pomenovací model, obsahujúci základné systémové kategórie propriálneho pomenovacieho aktu, doplnený o usporiadanie proprií (pozri ŠTSO, s. 21). Na základe indexu uvedeného v ŠTSO sa v prvej fáze výskumu mal získať východiskový materiál na prehľadné usporiadanie štruktúrnych typov slovanskej ojkonymie a inventár formálnych prostriedkov, čím mala vzniknúť materiállová základňa, z ktorej by sa dali postihnúť štyri stránky štruktúrnej výstavby slovanskej ojkonymie: funkčnosť, areálovosť, časovosť a produktivita. Na základe takejto perspektívy SOA a na základe indexu ŠTSO sme v prvej fáze spracovali historický pramenný materiál slovenskej ojkonymie podľa 529 štruktúrnych typov, ktoré sa v slovanskej ojkonymii môžu vyskytovať, v historickom priereze tak, že sú zachytené všetky vývinové zmeny topoformantov, gramatických javov, zmien spôsobených spoločenskými faktormi, administratívnymi alebo inými zásahmi. Tieto základné údaje tvoria východisko počítačového spracovania slovanskej ojkonymie (Žigo, 1991, s. 236

a n.). Toto pôvodné spracovanie sa však postupne prehodnocuje a prepracúva podľa toho, ako sa podklady jednotlivých národných kolektívov syntetizujú v rámci postupných výskumných etáp, pretože východisková báza dát sa tvorila ešte v čase pred vznikom súčasných softvérov a jej pôvodná podoba s nimi nie je kompatibilná. Čiastkové výsledky spracovania štruktúrnych typov slovenskej ojkonymie sú uverejnené v podobe čiastkových štúdií (Majtán, 1978; Žigo, 1983; Šrámek, 1993, s. 3–5; Jakus-Borkowa, 1993, s. 7–13; Nowik, 1993, s. 14–21; Bily, 1993, s. 22 a n.) a náš príspevok je výsledkom diachronicko--synchronického spracovania gramatických typov slovenskej ojkonymie a je súčasťou projektu Slovanský onomastický atlas.

Osobitnú skupinu štruktúrnych typov v projekte Slovanský onomastický atlas tvoria ojkonymá utvorené gramaticky. V základnom indexe jednotlivých typov nazvanom Štruktúrne typy slovenskej ojkonymie (1988, s. 66) sa uvádza, že do tejto skupiny patria „jednoslovné (jednočlenné) ojkonymá, ktoré nevznikli afixálnou deriváciou, viacslovným alebo vetným (syntaktickým) spôsobom, ale zmenou paradigmy. Túto skupinu tvoria teda ojkonymá, ktoré vznikli zmenou rodu, zmenou čísla, aglutináciou predložiek alebo zmenou funkcie“ (tamže, s. 66–69).

Samostatnú skupinu ojkonym v indexe ŠTSO tvoria typy, ktoré vznikli zmenou rodu. Ide o dve skupiny: deapelatíva (typ č. 448) a depropriá (typ č. 449). Charakteristika tejto skupiny ojkonym si však vo vzťahu k slovenskej ojkonymii vyžaduje nemalý stupeň opatrnosti a metodologickej pozornosti. Staršie záznamy slovenskej ojkonymie totiž vznikali v predspisovnom období v latinčine, no aj v hungarizovanej a germanizovanej podobe. Veľký vplyv na zápisy z hľadiska fonematickej, grafickej, lexikálnej i morfolologickej podoby mala v predspisovnom období latinčina, no najmä maďarčina, jazyk, ktorý vo svojej morfolologickej štruktúre nerozlišuje gramatickú kategóriu menného rodu. A tak sa domáce názvy zachovali v starších prameňoch v adaptovanej podobe typu *Oborín – Abara* (1221, VSOS, 2, 337), *Kolbasov – Kolbasa* (1548, VSOS, 2, 43), *Kochovce – Kwak* (1345, VSOS, 2, 123), *Obišovce – Obus* (1289, VSOS, 2, 337) atď. Preto ani slovenské ojkonymá na prvý pohľad patriace do skupiny so zmenou menného rodu *Konské – 1541 Konska*, *1808 Konské* (VSOS, 2, 51), *Kostolné – 1392 Koztolna*, *1773 Kostolné* (VSOS, 2, 57), *Krajné – 1392 Krayna*, *1863*

Krajna, 1920 *Krajné* (VSOS, 2, 86), *Krivé* – 1454 *Krywa*, 1773 *Kriwe* (VSOS, 2, 106), *Lomné* – 1369 *Lomna*, 1382 *Lumpna*, 1410 *Lomna*, 1920 *Lomné* (VSOS, 2, 187) a *Okoličné* – 124

8 *Okolichna*, *Okolychna*, 1297 *Okolysna* (VSOS, 2, 342) nemožno jednoznačne zaradiť do predpokladanej skupiny. Ako argument možno použiť záznamy typu *Okoličné* – 1480 z *Okoliczneho*, z ktorých vyplýva, že ojkonymum malo oddávna povahu neutra. Tieto ojkonymá navyše vznikli eliptickým vynechávaním pôvodného apelatívneho základu a vo funkcii ojkonyma sa petrifikovali len adjektívne atribúty pôvodných názvov. Preto ojkonymá typu *Kostolné*, *Krajné*, *Krivé*, *Lomné*, *Okoličné* z hľadiska štruktúrnych typov patria do skupiny deadjektív (typy 7–9, resp. 17 indexu ŠTSO). Pôvodné deapelatívne ojkonymá utvorené gramaticky zmenou rodu typu *ostrov* – *Ostrovo* (typ 448 ŠTSO) ani depropriá typu *Biela* – *Biele* (typ 449 ŠTSO) sa v slovenskej ojkonymii nevyskytujú.

Tendencia adaptovaných nedomácich podôb zápisov sa výrazne prejavila v skupine deapelatívnych ojkonym, ktoré vznikli zo singulárovej podoby apelatívneho substantíva zmenou kategórie čísla. Podľa indexu ŠTSO (1988, s. 36 a 67) sem patria všetky plurálové podoby ojkonym, pri ktorých sa vo východiskovom apelatíve nevyskytuje žiadna slovotvorná morféma. Ide o príklady typu *Blatné Remety* (1345 *Remethe*, VSOS, 1, 168), *Bory* (1135 *Bory*, VSOS, 1, 184), *Brehy* (1283 *Mogosmoroth*, VSOS, 1, 237), *Čáry* (1588 *Chiari*, pozri *Šaštínske Stráže*, VSOS, 3, 126), *Dvory nad Žitavou* (1075/1272 *Villa Hudwordiensium super aquam Sitoua*, 1209 *Oudouort*, VSOS, 1, 372), *Gbely* (1392 *Kwbel*, *Kebel*, 1773 *Gbelly*, VSOS, 1, 385), *Hámry* (1588 *Hamry*, VSOS, 1, 401), *Huty* (1545 *Huty*, VSOS, 1, 476), *Kľače* (1511 *Kletzen*, VSOS, 2, 27), *Kobyly* (1277 *Kobula*, VSOS, 2, 36), *Kříže* (1635 *Kriso*, VSOS, 2, 107), *Kúty* (1468 *Kuth*, VSOS, 2, 121), *Lazy pod Makytou* (1598 *Liezkowecz penez Dobkowa*, 1773 *Lazy*, VSOS, 2, 136), *Lopúšne Pažite* (1662 *Pazittje*, VSOS, 2, 188), *Lúky* (1471 *Luchky*, VSOS, 2, 206), *Majere* (1568 *Antiquum allodium vulgo Ztharv Mayor*, VSOS, 2, 211, podč. P. Ž.), *Nové Sady* (nový názov od r. 1948, pôvodne 1156 *Kurth*, 1920 *Kert*, *Ašakert*, 1927–1948 *Ašakerť*, VSOS, 2, 331), *Sliače* (1251 *Utraque Stelach*, VSOS, 3, 51), *Staré Hory* (1536 *Altepurge*, VSOS, 3, 87), *Stráne pod Tatrami* (nový názov od r. 1948, predtým 1438 *Forwerk*, 1773 *Foberk*, 1920 *Folvark*,

1927 *Folvarky*, VSOS, 3, 92), *Stráže* (1392 *Wre, Ewr*, VSOS, 3, 126), *Šarišské Lúky* (nový názov, predtým 1786 *Schebesch, Klemesch*, 1920 *Šebešské Lúky*, VSOS, 3, 123), *Vlky* (1346 *Welk*, VSOS, 3, 276), *Vyhne* (1326 *Vihyne, Vihinie*, VSOS, 3, 293), *Vyšné Remety* (1418 *Remethe*, VSOS, 3, 321), *Zbehy* (1269 *Izbeg*, VSOS, 3, 340), *Zemianske Sady* (nový názov od r. 1948, predtým 1156 *Kurt*, 1920 *Nemeš Kerť*, 1927 *Zemianska Kerť*, VSOS, 3, 348), *Zemplínske Hámre* (nový názov od r. 1954, obec vznikla odčlenením od Sniny, VSOS, 3, 351), *Zlaté Klasy* (nový názov, vznikol r. 1960 zlúčením obcí Čenkovce, Maslovce a Rastice, VSOS, 3, 353).

Ďalšiu skupinu gramaticky utvorených ojkonym tvoria také miestne názvy, ktoré motivovalo pomenovanie osoby (typ 451, ŠTSO, 1988, s. 67). Podmienkou, aby sa tieto ojkonymá dali začleniť do skupiny 451, je, aby vo východiskovom apelatívnom pomenovaní nebol slovtvorný formant. Týchto tzv. služobníckych názvov je v slovenskej ojkonymii veľa (pozri Krajčovič, 1963a, 1963b), no z hľadiska indexu ŠTSO (1988, s. 67) sú utvorené od základov so slovtvorným formantom, preto ich sem nemožno zaradiť (typ *tes-ár-i* – *Tesáre*). Samostatný typ, označený v ŠTSO (1988, s. 67) číslom 452, tvoria depropriálne ojkonymá, ktoré gramaticky vznikli z pôvodných antroponým. Tento typ je v slovenskej ojkonymii vzhľadom na slovtvornú štruktúru zriedkavý a tvoria ho príklady *Baláže* (1529 *Huttae Lypczae*, 1780 *Balase*, VSOS, 1, 117), *Janíky* (1287 *Januk* = Dolné Janíky, 1311 *Janik Superior* = Horné Janíky, VSOS, 1, 508). Keďže týmto typom ojkonym sa v porovnaní s motivujúcim antroponymom pomenúva odlišný onymický objekt, došlo aj k zmene vo vyjadrovaní kategórie životnosti (formálne sa prezentuje najmä pri tzv. mäkkých vzoroch typu *Baláže* – *stroje*, ďalší typ ojkonym utvorených zmenou čísla do podoby kolektívneho antroponyma typu 453 ŠTSO, s. 67, *Matúš* – *Matúši*, sa v slovenskej ojkonymii nevyskytuje). Ojkonymá v podobe kolektívneho antroponyma sa totiž v staršom i novšom období slovenčiny tvorili derivačným spôsobom, nie jednoduchou pluralizáciou východiskového antroponyma, preto sa zo štruktúrneho hľadiska začleňujú k príslušným typom podľa slovtvorných formantov. Pod č. 454 sa v ŠTSO (1988, s. 67) spracúvajú ojkonymá, ktoré vznikli pluralizáciou etnoným. V tomto prípade nie je relevantné, či etnonymum vzniklo alebo nevzniklo afixálnou deri-

váciou. V slovenskej ojkonymii tento typ reprezentujú príklady *Bulhary* (1435 *Bolgarom*, VSOS, 1, 256), *Čechy* (1419 *Felsewhely*, 1497 *Superior Chey*, VSOS, 1, 284), *Hontianske Nemce* (1256 *Nemety*, VSOS, 1, 428), *Tekovské Nemce* (1275 *Nempty*, VSOS, 3, 153), *Zvolenské Nemce* (1473 *Nemetfalva*, VSOS, 3, 368), *Rakúsy* (1288 *Rokus*, VSOS, 2, 478), *Sekule* (1402 *Bodogazzonfalua*, 1455 *Zekel Bodogazzonfalwa a. n. Zekl Sandmarein*, VSOS, 3, 17), *Vlachy* (1262 *Villa Latina*, VSOS, 3, 273), *Spišské Vlachy* (1243 *Olazi*, VSOS, 3, 79), ale aj ojkonymá, ktoré vznikli z expresívnych etnoným, typu *Nižné Šváby* (1550 *Swap*, pozri *Červený Kláštor*, VSOS, 1, 291). Ostatné deetnonymické slovenské ojkonymá vznikli afixálnym spôsobom.

Ďalšiu samostatnú skupinu gramaticky utvorených ojkonym tvorí typ č. 455 ŠTSO (1988, s. 68), ktorý vznikol pluralizáciou pôvodných hydroným. V tomto prípade sa neprihliada na to, či východiskové hydronymum vzniklo afixálnym spôsobom: hydronymum *Lipovec* – ojkonymum *Lipovce* (1320 *Lypouch*, 1773 *Lipowecz*, 1786 *Lipowce*, VSOS, 2, 162), hydronymum *Revúca* – ojkonymum *Liptovské Revúce* (1233 *Reucha*, 1330 *Resevnicze*, 1355 *Rewutze*, VSOS, 2, 171). Sem patria aj ojkonymá *Malacky* (1231 *Malachka*, VSOS, 2, 215), *Tepličky* (1406 *Forrozeg*, VSOS, 3, 155), *Trenčianske Teplíce* (1399 *Aquae Calidae*, 1598 *Thermae*, 1784 *Teplicz*, VSOS, 3, 178), ale aj ojkonymá, ktoré vznikli z pôvodných nedomácich deapelatívnych hydroným. Takéhoto typu sú slovenské ojkonymá *Nižné Ružbachy* (nem. *Rauschenbach* = šumiaci, hučiaci potok, odtiaľ aj ojkonymum: 1287 *Rauschenbach*, 1303 *Rusenbach*, VSOS, 2, 313) a *Vyšné Ružbachy* (1329 *Nova Rusunbach*, 1408 *Nova Rauschenbach*, VSOS, 3, 322). Ojkonymá motivované na prvý pohľad apelatívnym základom hydronymickej povahy však nie vždy vznikli z hydroným, t. j. z propriálneho základu. Takéto názvy v slovenskej ojkonymii sú motivované apelatívami a takýmto „umelým, sprostredkovaným“ spôsobom vznikli ojkonymá typu *Gemerské Teplíce* (pôvodne dve osady: *Gemerská Milhošť*, 1258 *Polgla*, a *Jelšavská Teplica*, 1258 *Thapolcha*, VSOS, 1, 390), ako aj názov *Tepličky* (1406 *Forrozeg*, 1920 *Fornoseg*, 1927 *Fornosek*, od r. 1948 *Tepličky*, VSOS, 3, 155).

Poslednú skupinu gramaticky utvorených slovenských ojkonym reprezentujú príklady, v ktorých ide o petrifikáciu deapelatívnej a depropriálnej flexie (typy 464 a 465 ŠTSO). Do skupiny

deapelatívnych ojkónym zaraďujeme príklady *Podzámčok* (1424 *Varalja*, 1773 *Dobra Váralja*, 1808 *Podzámčok*, VSOS, 2, 412), *Podtureň* (1345 *Tornalia*, 1773 *Podturenj*, VSOS, 2, 410), *Oravský Podzámok* (1267 *Arwa*, 1618 v *Pozamku Orawskim*, VSOS, 2, 353), *Sklabinský Podzámok* (1258 *Sklabonya*, 1678 *allodium sub arce Sklabinya*, VSOS, 3, 38) a *Predmier* (1193 *Predmir*, 1312 *Predmier*, VSOS, 2, 438).

Skupinu depropriálnych ojkónym (typ 465 ŠTSO) tvoria názvy *Podvažie* (1378 *Pouasa*, 1380 *Powasen*, 1405 *Podvažje*, VSOS, 2, 411, resp. 1473 *Podwase*, 1598 *Podvažie*, pozri *Savčina-Podvažie*, VSOS, 3, 11) a *Podvysoká* (1658 *Podvysoka*, VSOS, 2, 412), *Podzvolen* (dnes súčasť Zvolena, 1773 *Zolyom Várallya*, VSOS, 3, 360). Ostatné typy bezsufixálnych gramatických ojkónym sa v staršej ani novej slovenskej ojkonymii nevyskytujú.

Rozebtor historického pramenného materiálu z predpisovného obdobia slovenčiny so zámerom spracovať ojkónymá utvorené gramaticky ukazuje, že ani synchronicky, ani diachronicky nejde o produktívny typ. Na ilustráciu možno uviesť, že v spracovaní štruktúrnych typov slovenskej ojkonymie v rámci pripravovaného Slovanského onomastického atlasu predstavuje skupina gramaticky utvorených ojkónym len 2,16 % celkového počtu slovenských miestnych názvov. V tejto skupine je najrozšírenejší typ deapelatívnych ojkónym, ktoré vznikli bezsufixálnou pluralizáciou (typ *breh* – *Brehy* = 1,14 % slovenských ojkónym), menej produktívny je typ pluralizácie pôvodných etnoným (typ *Nemec* – *Nemce* = 0,317 %), pluralizácie pôvodných hydroným (typ *Teplica* – *Teplice* = 0,31 %), najmenej produktívne sú plurálové ojkónymá utvorené od antroponým (typ *Janík* – *Janíky* = 0,01 %) a typy, ktoré vznikli aglutináciou deapelatívnych a depropriálnych predložkových spojení (typ *Podzámčok* = 0,158 %, typ *Podvysoká* = 0,126 %). Na základe týchto poznatkov a porovnaním gramatických typov s ostatnými typmi slovenských ojkónym možno konštatovať, že oveľa produktívnejším spôsobom tvorenia najstarších, ale aj novších slovenských miestnych názvov bol afixálny spôsob, pretože priezračnejšie vyjadroval spoločenské, prírodné a vzťahové významové prvky, ktoré boli výrazným motivačným činiteľom pomernovacieho procesu a vzniku ojkónym od najstarších čias.

Literatúra

BILY, I.: 434–437. Typ *Ne-*, *Ni-* (oikonyma s negací). In: Oesterreichische Namenforschung. Jahrgang 21/1, 1993, s. 22–28.

JAKUS-BORKOWA, E.: 184. *-jan-* // *-ěn-* „*Dubany, Dolany*“, 188. *-6č-jan-* „*Dubčany, Gródczany*“, 189. *-bn-jan-* „*Dubňany, Lubniany*“, 190. *-ev-* // *-ovbč-jan-* „*Bukovčany, Děbovčany*“. In: Oesterreichische Namenforschung. Jahrgang 21/1, 1993, s. 7–13.

KRAJČOVIČ, R. (1963a): Najstaršie zamestnanie v Tekove, Honte a Novohrade vo svetle historickej toponymie. In: Slovenský národopis, 11, 1963, s. 191–193.

KRAJČOVIČ, R. (1963b): Metódy a perspektívy výskumu slovanských služobníckych názvov. In: Slawische Namenforschung II. Arbeitskonferenz der Onomastischen Kommission beim Internationalen Slawistenkomitee in Berlin vom 17. bis 20. Oktober 1961. Red. T. Witkowski. Berlin, Akademie-Verlag 1963, s. 30–33.

KRAJČOVIČ, R.: K problému kartografovania tzv. makrotypov (*-any*, *-ovce*, *-ice* atď.). In: Beiträge zum slawischen onomastischen Atlas. Red. R. Fischer – E. Eichler. Berlin, Akademie-Verlag 1970, s. 48–49.

KRAJČOVIČ, R. (1983a): K sémantickej rekonštrukcii staršej slovenskej lexiky. Jazykovedný časopis, 34, 1983, s. 156–162.

KRAJČOVIČ, R. (1983b): Z archaickej lexiky slovenskej ojkonymie. In: Jazykovedné štúdie. 18. Z dejín slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. Bratislava, Veda 1983, s. 39–58.

KRAJČOVIČ, R. (1988a): O kontinuite starej slovenskej a praslovanskej lexiky. Slovenská reč, 53, 1988, s. 259–269, s. 321–328.

KRAJČOVIČ, R. (1988b): Z regionálneho výskumu slovenskej onymickej lexiky. In: Philologica. 38. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Red. J. Dolník. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 41–65.

MAJTÁN, M.: Slovanské topoizoglosy na území Slovenska. Slavica Slovaca, 13, 1978, s. 264–270.

MAJTÁN, M.: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava, Veda 1996. 192 s.

NOWIK, K.: 262 *-ev-* // *-ov-isk-o* „*Grochowisko, Targowisko*, 265 *-an-isk-o* „*Kopanisko, Rąbanisko*“, 327 *-išč-e* „*Grodziszczce, Lnišče*, 328 *-ov-išč-e* „*Grochowszczce, Stanoviště*. Oesterreichische Namenforschung, 21/1, 1993, s. 14–22.

Strukturtypen der slawischen Ortsnamen. Strukturní typy slovanské ojkonymie. Red. E. Eichler – R. Šrámek. Namenkundliche Informationen. Brno – Leipzig 1988. 87 s.

ŠRÁMEK, R.: Složená adjektiva feminin *Dlouhá, Suchá*, nesložená adjektiva maskulin *Tisý*, nesložená adjektiva feminin *Dubá, Kamiona*, denumeralia *Druhý*. In: Oesterreichische Namenforschung, 21/1, 1993, s. 1–6.

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 1–3. Red. M. Kropilák. Bratislava, Veda 1977–1978 (skratka v texte VSOS).

ŽIGO, P.: Štruktúrne typy slovenskej ojkonymie. Počítačový tezaurus. In: X. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 13.–15. septembra 1989. Zborník referátov. Red. M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 1991, s. 236–242.

ŽIGO, P.: Formant *-any* v slovenskej ojkonymii. In: Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě. Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis. Onomastika jako společenská věda. Sborník prací z 1. československé onomastické konference 18.–

20. 5. 1982 v Trojanovicích. Serie D-19. Red. M. Dohnal. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1993, s. 267–270.

DISKUSIE

Klára Buzássyová

LEXIKÁLNA SYNONYMIA V SLOVNÍKOVOM SPRACOVANÍ

Na sklonku roka 1995 vyšiel Synonymický slovník slovenčiny (SSS). Kolektív autorov A. Anettová, I. Hrubaničová, Š. Michalus, E. Pícha, M. Pisárčiková, M. Považaj a E. Tibenská pod redakčným vedením skúsenej lexikografky a našej poprednej odborníčky na problematiku synonymie M. Pisárčikovej vypracoval a predložil odbornej aj širšej kultúrnej verejnosti dielo, ktoré je lexikografickou prezentáciou veľmi dôležitého jazykového javu – lexikálnej synonymie.

Viacerí bádatelia pokladajú synonymiu za univerzálny jazykový jav; synonymá totiž ako špecifický prejav rovnakosti a čiastočnej rozdielnosti, t. j. podobnosti jazykových prostriedkov, sa týkajú jednotiek všetkých rovín jazyka (Filipec – Čermák, 1985, s. 133). Synonymia sa pritom najvýraznejšie prejavuje v slovnej zásobe; lexikálne synonymá spolu s antonymiou a vzťahmi polysémie, súradnosti a nadradenosti tvoria paradigmatické vzťahy – jeden zo základných princípov organizácie systému slovnej zásoby. (Druhou koordinátou je syntagmatický princíp.) Nie je teda náhoda, že napríklad významná, často citovaná monografia J. D. Apresiana o lexikálnej sémantike (Apresian, 1974) má podtitul Synonymické prostriedky jazyka. Podľa tohto bádateľa na úplný sémantický opis plnovýznamových jazykových jednotiek sú potrebné exaktne určené lingvistické pojmy, ktorých bázu tvorí predstava o sémantických totožnostiach a odlišnostiach príslušných jazykových javov. Dôležité miesto v autorovej koncepcii má perifrázovanie, t. j. hĺbkové lexikálno-syntaktické pretváranie viet pomocou antónym, lexikálnych synonym, slovotvorných prostriedkov a konverzív. Lexikálne synonymá sú teda aj jedným z prostriedkov, pomocou ktorých sa dosahuje (a dokazuje) syntaktická synonymia.

Synonymický slovník slovenčiny zachytáva slovnú zásobu podľa kritéria významovej zhody alebo významovej blízkosti slov. Informuje používateľa slovníka o tom, akými štylistickými a jemnými významovými odtienkami sa odlišujú v danom jazyku slová, ktoré predstavujú viacero označení toho istého pojmu (ideografické, kognitívne synonymá). Aj keď SSS nie je na Slovensku celkom prvým slovníkom špeciálne zameraným na synonymá, v porovnaní so svojimi predchodcami, najmä niekoľkokrát vydaným Malým synonymickým slovníkom M. Pisárčikovej a Š. Michalusa (1. vyd. r. 1974 – 6. vyd. r. 1990) komplexnosťou pohľadu, vedeckou úrovňou spracovania a v neposlednom rade rozsahom a detailnosťou sémantickej a štylistickej analýzy predstavuje dielo kvalitatívne aj kvantitatívne nové, v mnohom priekopnícke, neporovnateľné so svojím „školským“ predchodcom. Keďže cieľom SSS je podľa autorov „jednak vedecké spracovanie lexikálnej synonymie slovenčiny lexikografickými postupmi a jednak sprístupnenie jednej z najbohatších a komunikatívne najdôležitejších zložiek slovnej zásoby širokej kultúrnej verejnosti“, v našom hodnotení si všimneme bližšie najprv koncepciu SSS a potom jej realizáciu. Ukáže sa tak, ako sa autorom podarilo dosiahnuť vytýčený cieľ.

SSS je založený na širokom chápaní synonymie; s ohľadom na používateľa slovníka sa usiluje priniesť čo najširší záber významovo blízkych slov. Preto popri synonymách v úzkom zmysle slova zachytáva aj čiastočné synonymá, aj dvojice slov, ktoré sa niekedy označujú ako kvázisynonymá (napríklad u J. D. Apresiana, 1974), medzi nimi aj dvojice slov späté rodovo-druhovým vzťahom (*modrý – slivkovomodrý, pieseň – trávnicca*). Široké chápanie synonymie v SSS platí aj v tom zmysle, že slovník zachytáva aj slová stojace za hranicami spisovného jazyka, predstavuje synonymiu v rámci národného jazyka, teda aj nárečové, slangové a subštandardné výrazy. Všetky tieto príznakové slová SSS hodnotí pomocou príslušných kvalifikátorov. To znamená, že členy synonymických radov sa voči dominantnému neutrálnemu členu radu (dominante) aj voči sebe navzájom môžu odlišovať týmito kvalifikátormi. Široké chápanie synonymie v SSS, ktoré sa z hľadiska špecifického odborného používateľa (najmä jazykovedca) môže javiť až ako príširoké, a teda do istej miery nie dosť presné (precízne), možno naopak, vo vzťahu k široko chápanému adresátovi slovníka vnímať ako vhodné a ústretové. Širšie aj užšie

chápanie synonymie má, pravda, svoje výhody aj nevýhody. Treba pripomenúť, že používateľ jazyka, najmä prekladateľ, neraz nepotrebuje pri konkrétnom prekladateľskom či štylizačnom probléme poznať natoľko štylisticky odtienené, prípadne výrazne štylisticky rozdielne synonymá z rozličných komunikačných sfér. Skôr hľadá medzi štylisticky totožnými synonymami použiteľnými v rámci toho istého štýlu vhodný výraz z viacerých sémanticky jemne odtienených slov pre ten istý pojem. Je teda výhodný aj synonymický slovník s užším chápaním synonymie, pohybujúci sa na úrovni ideografických, kognitívnych synonym. SSS prináša na jednom mieste v rámci horizontálne a (pri polysémických slovách) aj vertikálne členených synonymických radoch bohatú informáciu a možnosť výberu z celého vejára slov jemne diferencovaných významovo, štylisticky, resp. podľa výskytu v jednotlivých komunikačných sférach a aj z hľadiska vzťahu k spisovnej norme. Práve v našej domácej situácii pokladáme za užitočné pripomenúť, že ústretovosť, resp. ohľaduplnosť, „priateľská naklonenosť“ voči potenciálnemu používateľovi slovníka sa v súčasných výskumoch tvorby slovníkov (Wörterbuchforschung), teda v metalexikografických teóriách zdôrazňuje ako želaná vlastnosť dobrých slovníkov a pokladá sa za súčasť kultúry lexikografickej práce (porov. analogické nemecké a anglické termíny *Benutzerfreundlichkeit*, *user friendly* v medzinárodnej lexikografickej encyklopédii *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires... Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. 1. 1989, s. 13). Ústretovosť SSS voči adresátovi je zaistená aj kvalitnou a prehľadnou typografickou úpravou a spoľahlivým systémom odkazov. Je potešujúce konštatovať, že SSS získal na naše pomery mimoriadne výrazný pozitívny ohlas v kultúrnej verejnosti. Predpokladáme, že ho získal vďaka celkovej kvalite, ale aj vďaka spomínanej ústretovosti.

Bližšie podrobnosti o koncepcii SSS sa dozvedáme z úvodných častí slovníka. Jadrom Zásad spracovania Synonymického slovníka slovenčiny (s. 11–20) sú informácie o výbere slov a prameňoch SSS, o stavbe heslovej state, o synonymických radoch ako mikrosystémoch slovnej zásoby, o usporiadaní slov v týchto radoch slov na základe významovej totožnosti a blízkosti s tzv. dominantou – záhlavovým slovom, t. j. neutrálnym, bezpríznakovým slovom, vyjadrujúcim najpresnejšie a najpriamejšie význam spoločný všetkým členom synonymického radu. Nachádza-

me tu aj poučenie o relevantnosti poradia – významovo najbližšie synonymum stojí hneď za dominantou bez ohľadu na štylistickú či inú príznakovosť. Z týchto zásad vidno, že v SSS sa zúročujú aj skúsenosti z iných synonymických slovníkov, s ktorých koncepciami aj praktickými riešeniami sa autori SSS pri tvorbe tohto diela oboznámili.

Synonymické rady sú v SSS usporiadané podľa slovných druhov (synonymické rady substantív, adjektív, sloviess, prísloviess), pričom cennou črtou SSS je, že sa tu spracúva synonymia všetkých druhov slov, teda aj tzv. gramatických slov – predložiek, spojok, citosloviess. V tejto súvislosti možno konštatovať, že v SSS sa vo významnej miere odrážajú viaceré zaujímavé, jazykovedcami aj laickými používateľmi jazyka nie vždy uvedomované vlastnosti lexikálnej sémantiky. Napríklad od 60. rokov, od čias výraznejšieho nástupu sémantiky (z pohľadu medzinárodných dimenzií vývinu jazykovedy po predchádzajúcom zanedbávaní skúmania významu niektorými štrukturalistickými smermi), za predmet lingvistickej sémantiky sa pokladajú predovšetkým slová s viac-menej abstraktným významom označujúce vzťahy, medzi nimi slovesá, väčšina adjektív, iba niektoré typy substantív (Apresian, 1966, s. 257). Toto dávnejšie konštatovanie a pohľad na synonymické rady v SSS umožňuje uvedomiť si, že existuje istá korelácia medzi predmetom sémantických analýz a bohatosťou synonymických radov analyzovaných slov. Súvzťažnosť objektov sémantických analýz podľa slovnodruhového členenia lexikálnych jednotiek a bohatosti synonymických radov týchto jednotiek sa v SSS prejavuje tak, že vo všeobecnosti početne najbohatšie synonymické rady majú slovesá; z nich osobitne slovesá hovorenia, cítenia, resp. slovesá označujúce psychofyzické stavy majú vo svojich synonymických radoch niekedy okolo 40 členov (*hnevať sa*), niekedy až vyše 100 členov (*hovoriť*). Veľmi bohaté synonymické rady majú aj adjektíva, napríklad adjektívum *odlišný*, v ktorého význame sa výrazne exponuje význam vzťahu, má 36 členov, polysémické adjektívum *jemný* má 98 členov. V porovnaní so spomenutými slovnými druhmi sú synonymické rady substantív menej početné. Je tu zasa výraznejšia závislosť bohatosti synonymického radu od podielu signifikatívnej (obsahovopojmovej a štruktúrno-vzťahovej) a denotatívnej (vzťah ku skutočnosti) zložky významu substantívnych lexém. Napríklad synonymický rad sub-

stantív s významom osôb – nositeľov vlastností je v istej súvzťažnosti so synonymickým radom motivujúcich adjektív, ale ani početnosť členov synonymických radov, ani konkrétne výrazy – členy nie sú „súzvučné“; porov. synonymické rady slov *lenivec*, *hlupák* a synonymické rady adjektív *lenivý*, *hlúpy*. Synonymické rady substantív s konkrétnym, prevažne denotatívnym významom (poukazujúcim na konkrétnu reáliu) označujúce rozličné predmety, nástroje atď. ľudovej kultúry často odzrkadľujú územne podmienenú diferencovanosť tzv. etnografizmov (*maselnica* · *dbanka* · *zried. mútovnica* · *mútovník*). Manifestujú živý vzťah spisovnej slovenčiny k nárečiam.

Inou zaujímavou vlastnosťou lexikálnej sémantiky, ktorá sa takisto zračí v SSS veľmi výrazne, je tendencia, ktorú možno formulovať ako istú závislosť početnosti členov synonymických radov od toho, či sa príslušnými lexémami označujú javy, ktoré spôsobujú človeku nejakú ujmu, sú nežiaduce a sú človekom, resp. danou spoločnosťou aj hodnotené ako negatívne, alebo ide naopak o javy pozitívne. Zistenie, že nežiaduce skutočnosti sú podrobované oveľa dôslednejšiemu hodnoteniu aj prísnejšej diferenciácii ako kladné javy (Šiška, 1974, s. 14; Buzássyová, 1986), sa v SSS premieta do početnosti synonymických radov takých dominant, ako sú napríklad slovesá *zomrieť*, *zabiť*, adjektíva *bezočivý*, *podlý*, *nedbanlivý*, substantíva *nešťastie*, *škodca*, *klamár* a mnoho iných slov. Ak si pri krste SSS niektorí spisovatelia a prekladatelia všimli túto tendenciu, resp. vysokú početnosť synonymií niektorých takýchto slov a žartovne, ale možno aj spola vážne kládli otázku, či tu nejde o nejakú špecifickú črtu slovenčiny, resp. jej nositeľov, možno odpovedať, že tu máme do činenia (aspoň v našej kultúrno-civilizačnej oblasti) s jazykovou univerzáliou, nie špecifickou vlastnosťou jednotlivého jazyka.

Zásada, že slovo v postavení dominanty vyjadruje najpriamejšie a najpresnejšie význam spoločný všetkým členom synonymického radu, sa v realizácii koncepcie SSS napĺňa aj tým, že vo výklade významu dominanty a ostatných členov radu sa, pokiaľ je to možné, opakuje nejaká kľúčová séma a jej výrazový ukazovateľ – výkladový výraz. Napríklad dominantu *názor* „chápanie skutočnosti“ má takýto synonymický rad a významové špecifikácie jednotlivých členov radu: *náhlad* · *mienka* · *úsudok* (výsledok uvažovania) · *presvedčenie* (názor, ktorého správnosť človek pokladá

za nespornú) · *zmýšľanie* (súhrn názorov) · *hovor. teória* · *kniž. nazeranie* · *predstava* · *stanovisko* · *postoj* · *hlas* (názor a jeho prejav) · *zásada* (ustálený názor na konanie, správanie) · *hypotéza* (vedecky podložený, ale definitívne nedokázaný názor). Ak sú členy synonymického radu s dominantou sémanticky zhodné, platí pre ne výklad formulovaný pri dominante. Ak objasňujúce poznámky pri ďalších členoch synonymického radu chýbajú, automaticky to značí sémantickú zhodu týchto členov s dominantou. Ide, pravda, o zhodu v pojmovej zložke kognitívnych synonym. Súhlasíme s kritickou pripomienkou vyslovenou v recenzii SSS J. Dolníkom (1996, s. 126), že tento spôsob signalizácie sémantickej zhody kognitívnych (absolútnych?) synonym je síce prehľadný, ale lexikografovo náročné posudzovanie sémantickej zhody „kandidátov“ na kognitívnu synonymiu nemusí vždy viesť k iba nesporným výsledkom. Ak recenzent J. Dolník ako jeden z príkladov sporného riešenia uvádza synonymický rad dominanty *mizerný*, v ktorom sa za sémanticky zhodné (keďže sa neuvádzajú objasňujúce poznámky) predstavujú adjektíva *nedobry, plany, nevyhovujúci, nekvalitny, nedostatočny*, možno s ním súhlasiť. Pravda, s poznámkou, že náš intuitívny nesúhlas s významovým stotožňovaním týchto adjektív sa v tomto prípade podľa nášho názoru neviaže natoľko na obsahovopojmovú zložku významu týchto slov. Tá môže byť zhodne formulovaná ako „ktorý nemá potrebné, vyhovujúce vlastnosti“, ako je to v SSS. Tento slovník však iba v menšej miere, resp. v jednotlivých prípadoch nie dost systematicky prihliada na pragmatickú zložku významu slova, na sprievodné príznaky, odrážajúce postoj hovoriaceho ku skutočnosti, o ktorej je reč. Napríklad nie je zachytené to, že adjektívum *nedobry* použijeme, keď chceme zmierňujúco povedať, že niečo je nevyhovujúce, a to na rozdiel od priameho označenia tej istej situácie adjektívom *zly*. Adjektívum *nedobry* môže teda v reči, v textoch spĺňať pragmatickú funkciu melioratíva, eufemizujúceho jazykového prostriedku. Treba pripomenúť aj to, že spomenutý synonymický rad sa vymyká „štandardným“ synonymickým radom (v zmysle koncepcie SSS) aj tým, že jeho dominantu – adjektívum *mizerny* nie je neutrálnym, bezpríznakovým prostriedkom na označenie istej skutočnosti. Keď ho hovoriaci subjekt používa, zároveň uplatňuje svoje subjektívne negatívne, odsudzujúce hľadisko, subjektívne negatívny postoj ku skutočnosti, o ktorej

hovorí – porov. spojenia *mizerné počasie, mizerná práca*. Vcelku však autori SSS prejavili vo vysokej miere schopnosť adekvátne opísať základný význam aj jemné významové odtienky väčšiny slov zaradených do tohto slovníka. Oceňujeme aj dokumentovanie jednotlivých synonym, ich možné používanie na príkladoch, exemplifikáciách zo živej každodennej bežnej reči aj z reči vycibrenej, dôraznejšie kultivovanej. Autori sa okrem materiálu z lexikálnej kartotéky JÚLŠ SAV a z jestvujúcich výkladových a iných slovníkov opierali aj o svoje jazykové vedomie a o svoju dobrú komunikačnú kompetenciu. Schopnosť adekvátne zachytiť diferencovaný význam členov synonymických radov osvedčili aj v prípadoch, ktorými sa prekračujú teoretické hranice synonymie napríklad k slovám, ktoré sú usúvzťažnené na základe rodovodruhového vzťahu (porov. synonymický rad slova *šľachtičná*).

Je známe, že synonymia výrazne prispieva k štylistickej diferenciácii jazykových prostriedkov. SSS zachytáva štylisticky odtienené lexikálne jednotky v zodpovedajúcej miere. V Zásadách spracovania SSS sa v tejto súvislosti uvádza termín funkčné kvalifikátory, autori SSS teda pracujú s termínom, s ktorým sa narába aj v koncepcii a realizácii pripravovaného nového výkladového slovníka súčasnej slovenčiny. Výhodou pojmu a termínu funkčný kvalifikátor je jeho schopnosť zastrešovať hodnotenie slov podľa viacerých kritérií: podľa príslušnosti k štýlu a k štýlovým vrstvám – hovorové, knižné, odborné výrazy, podľa emocionálneho hodnotenia – expresívne, pejoratívne, hypokoristické, ironické atď. výrazy, podľa časového hľadiska a častosti výskytu aj podľa príslušnosti k mimospisovnej vrstve a vôbec podľa protikladu spisovnosti/nepisovnosti – nárečové, subštandardné a slangové slová. V SSS nachádzame množstvo slov hodnotených spomenutými kvalifikátormi, s ktorých hodnotením sa stotožňujeme. Oceniť možno i sám fakt prinášania informácií aj o zastaraných, zastarávajúcich slovách a o niektorých nárečových slovách, ako aj na druhej strane o subštandardných slovách. SSS tak rozvíja poznávanie materinského jazyka aj poznávanie slovenčiny ako cudzieho jazyka, poskytuje optimum informácií na rozvíjanie vyjadrovacích schopností používateľov slovníka. Túto informačnú nasýtenosť SSS isto oceňujú aj prekladatelia, spisovatelia, novinári a iní profesionálni používatelia spisovného jazyka. Uvádzaním niektorých už zabudnutých alebo zastaraných slov (pri veľmi zastaraných slovách s citovaním auto-

ra) SSS prehľbuje v používateľoch slovníka vedomie kontinuity, vývinovej dimenzie v príslušných slovách. Porov. synonymický rad dominanty *nástupca* · *následník* · zastar. *nástupník* (Škultéty); *nahnevať...* kraj. *nakustriť* (Hviezdoslav). Za neadekvátne pri dominante *moderný* pokladáme hodnotenie synonyma *novotný* ako hovorového slova. Z hľadiska synchronného stavu a dnešného posudzovania je to podľa nášho poznania hovorové zastarané slovo. Zastaranosť adjektíva *národovecký* pri dominante *národný* by bolo bývalo potrebné prinajmenšom ilustrovať nejakým príkladom, aby bolo toto hodnotenie presvedčivé.

Malý ohľad na intenčnú a valenčnú štruktúru sloviess, subjektivosť, neosobnosť a prezentovanie synonymity ako charakteristiky idúcej (priečne) cez tieto vlastnosti sloviess ako členov synonymických radov (na túto potenciálne spornú stránku SSS poukázal J. Kačala, 1996, s. 11) má niekedy za následok nevhodné zaradenie do synonymického radu. Napríklad hovorové zastarané sloveso *blírírovať* (Kukučín, Jégé) by sme nepokladali za synonymum dominanty *chváliť sa* · *chlapiť sa* · *blýskať sa* (vystatovačne ukazovať svoje vlastnosti, schopnosti), ale skôr by sme ho zaradili do synonymického radu dominanty *excelovať* (predstaviť sa vynikajúcimi výsledkami a predstihnúť ostatných) · *vyniknúť*, *vyznamenáť sa* · *blysnúť sa* · expr. *zažiariť*. K slovu *politik* by sme výraz *politikus* nehodnotili ako zastarávajúce synonymum, ale ako (celkom) zastarané slovo. Isto sa nájde medzi nami jazykovedcami aj medzi používateľmi SSS z okruhu širšej kultúrnej verejnosti dosť príkladov na nejednotné posudzovanie slov, ktorým sa v SSS pripisuje kvalifikácia subštandardného, nespisovného slova. Napríklad ak sa pri dominante *hlúpy* pripisuje subštandardnosť adjektívam *pripečený* · *prihoretý* · *prihorený* (trochu sprostý, hlúpy), a to zrejme z dôvodu vysokého stupňa expresivity, lebo o štruktúrnu nenáležitost tu nejde, približne ten istý stupeň expresivity vidíme napríklad pri adjektíve *rozhasený* ako synonymnom výraze k dominante *znechutený*, hoci v príslušnom synonymickom rade má toto slovo kvalifikátor hovor. expr., teda kvalifikátor v rámci spisovného vyjadrovania; porov. hovor. expr. *otrávený* · *rozhasený* · *rozkvasený*. V slovenskej lexikografickej praxi už tradičné narábanie s relatívne veľkým počtom funkčných kvalifikátorov vedie lexikografov k tomu, že pri hodnotení slov sú často nútení merať na lekárnických vázkach. Táto prax je zjavná aj v SSS. Ako odborníci sme ochotní vidieť v tejto

minucióznej práci predovšetkým pozitívum. V porovnaní s lexikografickou praxou uplatňovanou vo viacerých iných slovníkoch, najmä západoeurópskych jazykov (nemeckých, anglických), v ktorých sa pracuje s menším počtom kvalifikátorov, naša slovenská prax je však zraniteľnejšia a pre bežného používateľa slovníka možno náročnejšia. Pri inej príležitosti (Buzássyová, 1997; v tlači) sme už spomenuli, že synonymické rady v SSS poskytujú názorný obraz o tom, aký značný počet slov internacionálneho pôvodu má slovenčina ako národný jazyk, ako aj to, ako hlboko sú tieto slová včlenené, vkorenené do systému slovnej zásoby slovenčiny. Prevzaté slová netvoria totiž iba jednu vrstvu povedzme knižných alebo odborných slov (hoci v týchto vrstvách sú prevzaté a cudzie slová najpočetnejšie), ale nachádzame ich aj medzi výrazmi iných štýlových vrstiev. Hodnotenie internacionalizmov v príslušných synonymických radoch SSS je poväčšine z významovej aj štylistickej stránky adekvátne. Možno upozorniť na istú neživosť, umelosť niektorých slovies v synonymických radoch slovesných lexém, napríklad kniž. *apoteózovať* pri dominante *oslavovať*, kniž. *konkludovať* pri dominante *domnievať sa*. Z poznania slovotvorných procesov pri preberaní slov vieme, že tu ide o výrazy, ktoré sa do slovenčiny dostali v podobe substantív *apoteóza*, *konklúzia*, slovesá sa k nim dotvorili dodatočne. Pokladali by sme prinajmenšom za vhodné, aby boli v slovníku zachytené aj príslušné substantíva v substantívnych synonymických radoch dominant *oslava*, príp. *domnienka*.

Napokon by sme sa chceli pristaviť ešte pri jednej stránke hodnotenia slovníka, totiž pri tom, čo v SSS chýba. Skúsenosť nás učí, že bežný používateľ má (psychologicky vysvetliteľný) sklon hodnotiť slovník podľa toho, či si v ňom našiel to „svoje“ slovo, ktoré práve hľadal. Ako jazykovedci vieme, že takéto hodnotenie nie je adekvátne ani spravodlivé, že kvalitu slovníka treba posudzovať komplexnejšie. SSS prináša veľmi bohatý a všestranný záber slovenskej slovnej zásoby a dovádza poznávanie a zachytenie slovnej zásoby prakticky až do súčasnosti. (Nie do úplnej, najnovšej súčasnosti, lebo každý slovník trochu zaostáva, nemôže byť v absolútnej ažurite s reálnym stavom v jazyku.) V SSS teda chýbajú niektoré dnes často používané výrazy alebo novšie významy slov, napríklad *masívny* vo význame „značný“ (*masívny tlak*), v súlade s koncepciou sú tu iba adjektíva *zákonodarný*, *legislatívny*, ale už nie substantíva *zákonodarstvo*, *legislatíva* ani *zá-*

konodarca, legislatívec. Je tu adjektívum *katastrofálny*, ale chýba vzťahové adjektívum *katastrofický* (*katastrofický scenár*). Pri dominante *protikladný* s bohato zachyteným a diferencovaným synonymickým radom je aj adjektívum *polaritný*, ale nie je tu adjektivizované prídavné *polarizovaný*. Z okruhu nelingvistov by sme radi uviedli (nie ako výčitku, skôr iba pre zaujímavosť), že napríklad sociológovi J. Pašiakovi, skúmajúcemu aj dejiny sociálnych vzťahov na Slovensku a dejiny sociológie, chýba v SSS zastarané slovo *griflík* – nástroj na písanie z bridlice (teoreticky by sa toto slovo bolo bývalo mohlo dostať do SSS, však je v ňom dosť zastaraných výrazov, ale zrejme ho „nepustilo“ obmedzenie platiace pre denotatívnu substantívnu lexiku). Spisovateľovi Jánovi Johani-desovi zasa chýba v SSS slovo *blížny*: „V najnovšom slovenskom synonymickom slovníku mi chýba slovo *blížny*. Nenájdeš ho, nech ho akokoľvek hľadáš, a pritom až bezducho pripúšťaš, že si sa mohol pomýliť pri čítaní hesiel. Obsah slova, pojem *blížny* nejestvuje nielen v novonarodenom synonymickom slovníku (v krátkom slovníku ešte je), ale podoba, esencia, tresť toho, kto je *blížny*, sa vytratila zo vzťahov bežného každodenného života. Už niet človeka, ktorý by vás, keď vás ktosi zbije, zaviedol do nemocnice... Iste: chýbajúce slovo *blížny* je náhoda. Náhoda? Ani nie, ale zákonitosť vyššej matematiky, ktorú ešte málo poznáme...“ (Slabikovať očami. Rozhovor s Jánom Johani-desom, 1996). Keby sme pre tento autorov umelecky pôsobivo vyslovený postreh hľadali nejaké jazykovedné vysvetlenie, povedali by sme, že adjektívum *blížny* sa do SSS nedostalo nie zo zámeru ani nie celkom náhodne, ale preto, lebo ako výraz s veľmi vyhraneným lexikálnym, v náboženskej oblasti terminologizovaným významom označuje v našom jazyku jedinečný pojem, pre ktorý niet v slovenčine pravého synonyma. Nie náhodou Slovník slovenského jazyka (1959–1968) ani Krátky slovník slovenského jazyka pri hesle *blížny* nijaké synonymá neuvádzajú.

Na záver možno konštatovať, že Synonymickým slovníkom slovenčiny sa slovenská lexikografia obohatila o ďalšie dielo základného významu. Ako každé solídne vedecké dielo je aj tento slovník založený na koncepcii prinášajúcej do oblasti výskumu a opisu lexikálnej synonymie aj isté originálne črty. Nóvvum tohto slovníka vidíme najmä v proporčne vhodnej kombinácii princípu výkladového slovníka s charakteristickými, štandardnými postupmi synonymic-

kých slovníkov. Zvolenou koncepciou autori dosiahli cieľ, ktorý si vytýčili. Už aj doterajšia, ešte pomerne krátka skúsenosť s recepciou tohto diela v našej odbornej aj širšej kultúrnej verejnosti ukazuje, že Synonymický slovník slovenčiny slúži používateľom nielen na poučenie, ale aj na potešenie zo synonymického bohatstva našej reči. Isto bude dobrou oporou aj pri komparatívnych výskumoch slovenčiny s inými jazykmi. A zaiste bude aj impulzom do ďalšieho prehlbovania poznatkov o lexikálnej synonymii.

Literatúra

- APRESIAN, J. D.: Idei i metody sovremennoj strukturnoj lingvistiki. Moskva, Prosveščeniye 1966. 302 s.
- APRESIAN, J. D.: Leksičeskaja semantika. Sinonimičeskije sredstva jazyka. Moskva, Nauka 1974. 386 s.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Novšie názvy negatívnych vlastností a stavov. Kultúra slova, 20, 1986, s. 335–340.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Slovenčina ako stredoeurópsky jazyk (Na okraj protikladu domáce/cudzie). In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. (Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach 1.–3. mája 1996.) Red. S. Ondrejovič – J. Bosák. Bratislava, Veda 1997 (v tlači).
- DOLNÍK, J.: Opis synonymického bohatstva slovenčiny. Jazykovedný časopis, 47, 1996, s. 125–128.
- FILIPEC, J. – ČERMÁK, F.: Česká lexikologie. Praha, Academia 1985. 282 s.
- KAČALA, J.: Nad synonymickým slovníkom slovenčiny. Kultúra slova, 30, 1996, s. 9–16.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. Bratislava, Veda 1987. 592 s.
- Slabikovať očami (rozhovor s Jánom Johanidesom). Romboid, 31, 1996, č. 5, s. 32–36.
- Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. Bratislava, Veda 1995. 998 s.
- ŠIŠKA, Z.: Pluralizace tzv. abstrakt v ruštině a češtině. In: Sborník prací Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. 1974. Ruský jazyk a literatura. 2. Olomouc, s. 5–16.
- Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie... Red. F. J. Hausmann – O. Reichman – H. E. Wiegand – L. Zgusta. 1. Berlin – New York, Walter de Gruyter 1989.

Ján Horecký

K TEÓRII JAZYKOVEJ KULTÚRY

Nielen v poslednom zborníku referátov z budmerickej konferencie (Spisovná slovenčina a jazyková kultúra, 1995), ktorý má už v nadpise dvojicu spisovná slovenčina – jazyková kultúra, ale aj v celom rade predchádzajúcich konferencií i v značnom počte úvah o nastolenej problematike sa akoby programovo spája problematika jazykovej kultúry s problematikou spisovného jazyka, nie jazyka vôbec. Nie je to v skutočnosti ani také prekvapujúce, lebo tieto dve zložky navzájom naozaj veľmi súvisia. Prekvapujúce je len to, že sa v nich nepoukazuje na rozdielne objekty výskumu, resp. teórie. Veď objektom úvah o spisovnom jazyku je skutočne jazyk, resp. jazykový systém, kým úvahy o jazykovej kultúre sa dotýkajú (alebo skôr mali by sa vo väčšej miere dotýkať) používateľov jazyka, presnejšie používateľov spisovného jazyka.

Z nedostatočného zreteľa na naznačenú dichotómiu, ktorú veľmi výrazne deklaruje Á. Král' (Král' – Rýzková, 1990), keď navrhuje rozlišovať kultúru jazyka a jazykovú kultúru, vyplýva aj nie dosť presné vymedzenie troch základných kritérií, ktoré formuloval napr. už J. Ružička (1970), totiž ústrojnosť, normovanosť a funkčnosť. Treba pripomenúť, že ústrojnosť nemôže byť vlastnosť systému, ale iba jeho prvkov, jednotlivých jazykových výrazov. Takisto nie celý systém jazyka, ale iba jeho výrazy možno hodnotiť podľa toho, ako dobre či menej dobre splňajú svoju funkciu. Pritom sa nerozlišuje, či je reč o funkcii dorozumievacej, rozlišovacej, integračnej, etnosignifikatívnej. Iba normovanosť by sme mohli využiť pri posudzovaní jazyka ako systému.

Pozoruhodné je, že analýze týchto kritérií venuje veľmi malú pozornosť aj Á. Král'. Ale u iných autorov, najmä u J. Kačalu (1979) sa začína zdôrazňovať systémovosť. Je tu však základná otázka, či systémový charakter jazyka, resp. systémovosť (čo možno interpretovať ako zhodu so systémom) skutočne môže byť základným kritériom pri rozhodovaní o používaní istých vyjadrovacích prostriedkov. Ide skôr o to, že prvky jazykového systému majú spravidla istú štruktúru, preto by sa malo hovoriť skôr o kritériu štruktúrovanosti.

Z teórie systémov by sa mala skôr odvodzovať metodika systémového prístupu čiže takého skúmania daných objektov, pri ktorom sa berú do úvahy všetky vlastnosti skúmaného výrazu,

jeho vzťah k iným prvkom. Napr. zložitosť systému, vzťahy systému k okoliu, tendencie rozvíjania systému, vzťahy medzi subsystémami systému. Treba pritom vychádzať aj zo správania systému.

Už z naznačených problémov vyplýva, že zatiaľ niet spoľahlivej vedeckej teórie jazykovej kultúry. Ale niet zhody ani v chápaní teórie spisovného jazyka, ktorá by podľa F. Kočiša (1995, s. 14) mala „zahŕňať v sebe riešenie podstaty a základného chápania spisovného jazyka a národného jazyka vôbec, vymedzenie hraníc spisovného jazyka, jeho normy a kodifikácie a vzťahu spisovného jazyka k ostatným formám národného jazyka“.

V nijakom prípade však nemožno teóriu spisovného jazyka a jazykovej kultúry chápať ako „vedecké úsilie o vypracovanie či stanovenie spisovnej normy a jej kodifikácie čiže o opis systému spisovného jazyka, jeho systémových či typologických vlastností, jeho gramatiky, lexiky, zvukovej a pravopisnej stránky“. Nemožno predsa stotožniť teóriu s pracovnými úlohami, lebo teória je súbor základných, východiskových téz, z ktorých treba vychádzať pri spomínanom úsilí.

Zo značného počtu definícií teórie možno zovšeobecniť záver, že teória je konceptuálny systém, ktorý odôvodňuje zákonitosti fungovania, správania a vývoja reálnych systémov, alebo trochu inak, že teória je celostný systém dobre zdôvodnených poznatkov, ktoré sú nositeľmi informácie o objektívnej realite (Černík – Farkašová a kol., 1986). Treba však zdôrazniť, že nejde len o teoretické poznatky, ale aj o súbor operačných pravidiel na osvetľovanie, odôvodňovanie fungovania systému. Práve táto zložka je neobyčajne dôležitá vo vzťahu k jazykovému systému, ktorý funguje v jazykovom vedomí používateľov jazyka a ktorý musia jazykovedci nielen skúmať, ale aj vysvetľovať. Ukazuje sa, že je nevyhnutné v teórii jazykovej kultúry rozlišovať tri základné zložky: kognitívnu, rozhodovaciu a inštitucionálnu.

V kognitívnej zložke je východiskovým bodom téza, že jazyk je zložitý spoločenský systém, ktorý má vo svojom jazykovom vedomí každý člen istého jazykového spoločenstva a ktorý funguje ako základný nástroj komunikácie, ale aj akumulácie poznania. Zložitosť tohto systému sa prejavuje tak, že sa člení na súbor subsystémov, ktoré sú hierarchicky usporiadané. Na najvyššom stupni v ňom je hodnotiaci, axiologický subsystém, ktorým sa usmerňuje

fungovanie konceptuálneho, materiálového a interakčného subsystému (Horecký, 1985). Spoločnosť tohto zložitého subsystému sa prejavuje tým, že sa v ňom vo zvýšenej miere prejavuje akomodatívnosť a asimilatívnosť (Dolník, 1996), ale aj z týchto vlastností vyplývajúce spôsoby rozvíjania: vnútornými silami, prenikaním prvkov z iných systémov a vonkajšími zásahmi. Tieto vlastnosti patria nielen celému systému, ale aj jeho subsystémom.

Naznačené tézy sa týkajú jazyka vo všeobecnosti. Pri aplikovaní na konkrétny národný jazyk treba zdôrazniť, že národný jazyk sa obyčajne diferencuje na viacero existenčných foriem, vyplývajúcich zo spoločenského zloženia daného národného spoločenstva. Pre súčasnú slovenčinu sa predpokladá spisovná, nárečová a subštandardná forma. Medzi týmito formami sú možné ustavičné prechody (Horecký, 1979).

Jazyková kultúra sa týka predovšetkým spisovnej formy národného jazyka, preto problematika spisovného jazyka tvorí ústrednú zložku aj v teórii jazykovej kultúry.

Spisovný jazyk sa formuje obyčajne umelými zásahmi. Napr. z jestvujúcej pestrosti nárečových podôb sa vyberie jedna ako základ, kodifikuje sa ako základná, normovaná podoba. Jej normovanosť vyplýva z potreby umožniť čo najhladšiu komunikáciu medzi príslušníkmi daného národného spoločenstva. Z faktu, že spisovná forma sa buduje na viacerých nárečových základoch (aj pri jednom nárečovom základe treba predpokladať vplyvy príslušníkov iných nárečí), vyplýva základná variantnosť jazykových prostriedkov. Ďalším prameňom variantných prvkov sú individuálne prvky autorov, spisovateľov. Dôležitým prameňom je sociálna stratifikácia spoločnosti a kontakt s inými jazykmi.

Zo spisovného charakteru jazyka vôbec, a teda aj spisovného jazyka vyplýva, že pri kodifikovaní, resp. pri rozhodovaní o tom, ktorý prvok sa uzná ako systémový, patriaci do systému, je nevyhnutný systémový prístup. Systémový prístup je spôsob myslenia, riešenia problémov, pri ktorom sa jazyk chápe komplexne, vo všetkých vnútorných i vonkajších súvislostiach, s ohľadom na správanie systému a v prípade zložitého systému aj na správanie subsystémov. Uvedieme niekoľko príkladov.

Pri rozhodovaní o podobe slovotvornej prípony *-ár*, resp. *-áreň* nestačí brať do úvahy len všeobecnú vlastnosť spisovnej formy

národného jazyka, že v zvukovom subsystéme nepripúšťa dve dlhé slabiky za sebou, ale chápanie dĺžky treba spájať so štruktúrou slabiky. A ak sa za dlhú slabiku pokladá taká, ktorej vrchol je obsadený dvojhláskou, stráca opodstatnenie pravidlo, že „prípony *-ár, -áreň* sa po predchádzajúcej jednoduchej (monofoňgickej) dlhej slabike skracujú na podoby *-ar, -areň*“ a že „po predchádzajúcej dvojhláske sa prípony *-ar, -areň* nekrátia“ (Pravidlá slovenského pravopisu, 1991, s. 28 a 29). Z hľadiska systému treba brať do úvahy, že rovnaká situácia je aj v type *siedmak*, kde sa prípona *-ák (prvák)* po dvojhláske skrakuje. Pri systémovom prístupe by bolo treba tento stav konfrontovať so stavom v morfe-matickom subsystéme, kde je špecifickou vlastnosťou práve ustá-lenosť podoby *-ár, -áreň*, ktorej pôsobením sa dokonca skracujú koreňové dĺžky (*víno – vinár, betón – betonár*).

Konflikt medzi fonologickým a morfe-matickým subsystémom sa napokon prejavuje už od S. Camba, ktorý kodifikoval tzv. vý-nimky z rytmického krátenia, ktoré sa rozmnožujú najmä roz-vojom slovnej zásoby. Tlak morfe-matického subsystému sa preja-vuje napr. aj v tom, že v gen. pl. typu *hospodárstvo* sa uznáva len podoba *hospodárstiev* a že vo variantoch typu *výher/výhier* získava-jú čoraz väčšiu rozšírenosť podoby s dvojhláskou.

Systémový prístup je teda založený na poznávaní, ale aj re-špektovaní stavu systému. Ale ak sa všeobecne prijíma, že jazyk ako spoločenský systém sa mení, resp. rozvíja (netreba tu hovoriť o zdokonaľovaní či zveľaďovaní, lebo tieto činnosti predpokladajú vonkajší zásah do systému zo strany človeka), treba brať do úva-hy aj fakt, že môžu vznikať aj nové čiastkové systémy, ktoré lep-šie zodpovedajú potrebám používateľov daného jazyka. Ako prí-klad uvedieme rozširovanie podoby *hranolky*.

Popri pravidelnom odvodzovaní deminutív príponou *-ček* sa znovu a znovu vyskytujú podoby s príponou *-ok* (častejšie v plurá-lovej podobe *-ky*; Horecký, 1996). Formuje sa tak vlastne osobitný malý subsystém, výrazne charakterizovaný sémanticky, lebo ide o názvy istých potravinárskych výrobkov: *rožok – rožky, pirôžok – pirôžky, hranolok – hranolky*. Je tu teda konflikt medzi slovotvor-ným a sémantickým systémom (porov. Dolník, 1996).

Podobný vývin možno sledovať pri používaní číslovky *jeden* či *jedna* v športových výsledkoch. Proti faktu, že základná podoba čís-lovky pre hodnotu 1 je *jeden*, i proti logickému argumentu, že pod-

statné meno *gól* je mužského rodu, stojí malý systém, do ktorého sa počíta aj nula: *nula – jedna – dva – tri...* Tento systém sa uplatňuje aj pri hodnotách vyjadrovaných podstatnými menami ženského i stredného rodu.

Ako vidieť z uvedených príkladov, v oblasti jazykovej kultúry sa často vyžaduje rozhodnutie o spisovnosti, o prípustnosti či neprípustnosti istých prostriedkov v spisovnom jazyku. Pri takomto rozhodovaní sa dá oprieť predovšetkým o analogické prípady, ktorých štruktúrovanosť je nesporná a ktoré sa preto bez pochybností uznávajú za spisovné. Treba však upozorniť na dve vlastnosti. V takomto prípade, pri spore o analogické štruktúry, sa neposudzuje ich systémovosť, ale skôr zhoda so štruktúrou analogických prípadov. A pri analogickom posudzovaní treba brať do úvahy všetky dostupné (alebo pri podrobnejšom prieskume poznané) prípady a všetky ich vlastnosti. Pri spomenutom prípade slova *hranolky* teda nielen jeho slovotvornú štruktúru, ale aj sémantické vlastnosti. Pri posudzovaní konfliktu medzi podobou *doktorand* a novo vznikajúcou podobou *doktorant* treba zase vziať do úvahy, že ide o označenie študujúcej osoby v celkovom systéme vzdelávania, nielen o dosahovanie hodnosti doktora, teda že ide o zaradenie do takej skupiny, do ktorej patria pomenovania ako *habilitant*, *inaugurant*, *ašpirant*, *postgraduand*.

Kritérium štruktúrovanosti však môžeme pokladať za najdôležitejšie kritérium pri zaradovaní medzi spisovné výrazy aj preto, že má oporu v subsumpčnom modeli explanácie. Subsumpčný model explanácie navrhol C. G. Hempel (cit. podľa Viceníka, 1989) a má takúto podobu:

$C_1 C_2 \dots C_k$	explanans
$L_1 L_2 \dots L_r$	
E	explanandum

Je to deduktívno-nomologický model, ktorý má v explananse dva druhy výrokov. Z výrokov $C_1 C_2 \dots C_k$, ktoré vypovedajú o výskyte individuálnych faktov, a z výrokov $L_1 L_2 \dots L_r$, ktoré reprezentujú všeobecné zákony, logicky vyplýva výrok E – explanandum (čo treba vysvetliť!).

Ak zistíme istý počet prvkov, v ktorých sa prejavujú isté spoločné vlastnosti, ako aj isté zákonitosti, môžeme povedať, že aj nový prvok, v ktorom sa tieto zákonitosti uplatňujú, patrí do radu už poznaných, pozorovaných prvkov. Prirodzene, rozhodujúcu váhu tu majú spomenuté zákonitosti, ktoré môžu byť nielen formálne, ale aj sémantické. Ak vzniká prvok, v ktorom sa isté zákonitosti nerešpektujú, treba hľadať ďalšie zákonitosti (napr. v našich prípadoch okrem formálnych aj sémantické, často aj mimojazykové).

Pri systémovom prístupe treba napokon brať do úvahy aj správanie systému, resp. v prípade zložitého systému aj správanie jeho subsystémov. Ak sa dospelo k názoru, že systém, a teda aj jazykový systém či subsystém sa správa akomodatívno-asimilatívne (Dolník, 1996), treba tieto vlastnosti rešpektovať aj pri rozhodovaní o konkrétnych výrazoch. Kritérium akomodatívnosti treba napr. uplatňovať pri rozhodovaní o takých útvaroch, ktoré sú formálne štruktúrované nezreteľne. Napr. pri slovesných väzbách typu *závisieť od niečoho – závisieť na niečom*, ale najmä *závislosť na niečom*, *hrať na husle* alebo *hrať na husliach* popri *hra na husle – hra na husliach* (Horecký, 1989; Kačala, 1990). Podobne aj pri uvažovaní o prísloviach alebo frazeologických útvaroch: *byť pri koryte – byť pri válove*.

Nie je však zreteľná situácia, pokiaľ možno uvažovať nie o akomodácii, ale o pseudoakomodácii. Zatiaľ tu je skúsenosť, že pseudoakomodácia je často prejavom módnosti. Ide o to napr. pri úvahách o nadmernom prílive anglicizmov.

Užitočnosť kritéria funkčnosti je nesporná najmä pri takých výrazoch, ktoré nie sú štruktúrované, a pri takom ich hodnotení, že napriek tomu ide o prvok funkčne potrebný, resp. pri hodnotení, či prispieva alebo neprispieva k rozvíjaniu daného rodného jazyka.

Systémový prístup musí napokon brať do úvahy aj ďalší typ správania systému: prechod nielen medzi systémami, ale aj medzi existenčnými formami daného národného jazyka. Ide najmä o prechod od subštandardu k štandardnej forme až k spisovnej forme. Opačné prechody sú zriedkavejšie. Pri týchto prechodoch je kritérium funkčnosti výhodnejšie než kritérium štruktúrovanosti. Aj nepravidelne štruktúrované útvary získavajú miesto v spisovnej forme národného jazyka.

Teória jazykovej kultúry – ako sme už spomenuli – sa nevyhnutne musí opierať o teóriu jazykového systému, ale treba dodať, že na druhej strane sa musí opierať aj o poznanie zloženia štruktúrovanosti nositeľa jazykového systému – o používateľov jazyka a ich jazykové vedomie. Kým však smerom k systému je pôsobenie ťažšie (do systému môže úspešne zasahovať len taký prvok, ktorý má vyššiu informačnú varietu než daný systém – Krempaský, 1989), smerom k používateľovi je pôsobenie úspešnejšie. Jazykové vedomie sa síce rozvíja dosť autonómne, najmä v detskom veku, ale oveľa väčší úspech má zámerné budovanie tohto jazykového vedomia, a to najmä vplyvom školy a celého systému vzdelávania (Horecký, 1991). Teória jazykovej kultúry musí teda obsahovať aj základné tézy o tomto pôsobení, o jeho nástrojoch – prostriedkoch a inštitúciách. Nevyhnutnou zložkou je aj pôsobenie na používateľa jazyka a zisťovanie výsledku tohto pôsobenia.

Dôležitou zložkou teórie jazykovej kultúry je napokon kritika súčasného stavu spisovného jazyka. Tá zisťuje údaje o súčasnom stave používania jazyka, o základných tendenciách jeho vývinu, ale najmä upozorňuje na nedostatky vo funkčnom využívaní jazykových prostriedkov, zároveň však upozorňuje aj na štylistické možnosti využívania jazykových prostriedkov.

Z načrtnutých poznámok o problematike jazykovej kultúry možno vyvodiť tieto tézy. Teória jazykovej kultúry je teória o používaní (spisovného) jazyka v ústnej i písomnej komunikácii. Opiera sa o poznanie systému jazyka ako zložitého systému a berie do úvahy jeho správanie. Orientuje sa na používateľov (spisovného) jazyka, najmä na formovanie ich jazykového vedomia. Vypracúva zásady na hodnotenie jazykových prostriedkov i pre rozhodovanie o primeranosti týchto prostriedkov. Vedúcou zásadou je systémový prístup, hlavným kritériom je štruktúrovanosť jazykových výrazov.

Literatúra

ČERNÍK, V. – FARKAŠOVÁ, E. – VICENÍK, J.: Teória poznania. Bratislava, Pravda 1986. 375 s.

DOLNÍK, J.: K analýze teórie jazykovej kultúry. Slovenská reč, 61, 1996, s. 282–291.

HORECKÝ, J.: Východiská k teórii spisovného jazyka. In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1979, s. 13–22.

HORECKÝ, J.: Systém verbálneho správania. Slovo a slovesnosť, 46, 1985, s. 101–108.

HORECKÝ, J.: *Hrať na husliach* či *na husle*. Kultúra slova, 23, 1989, s. 116 – 121.

HORECKÝ, J.: Jazykové vedomie a jeho typy. Jazykovedný časopis, 42, 1991, s. 81–88.

HORECKÝ, J.: Zdrobňovacie prípony mužských podstatných mien. Kultúra slova, 20, 1996, s. 70 –73.

KAČALA, J.: Výhľady na kultivovanie jazyka. In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1979, s. 161–169.

KAČALA, J.: Ústrojnosť slovenskej väzby *hrať na husliach*. Kultúra slova, 24, 1990, s. 17–25.

KOČIŠ, F.: Teória spisovného jazyka a jazykovej kultúry v súčasnej komunikácii. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Red. M. Považaj. Bratislava, Veda 1995, s. 12–21.

KRÁL, Á. – RÝZKOVÁ, A.: Základy jazykovej kultúry. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990. 125 s.

KREMPASKÝ, J.: Vesmírne metamorfózy. Bratislava, Smena 1989. 287 s.

RUŽIČKA, J.: Slovenčina. Spisovná slovenčina v Československu. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1970, s. 176 –177.

VICENÍK, J.: Spory o charaktere metodológie vied. Bratislava, Pravda 1989. 455 s.

Ladislav Dvonč

PRÍDAVNÉ MENÁ OD MIESTNYCH NÁZVOV NA **-CE**

Popri názvoch na *-ec*, ktoré sú na Slovensku značne zastúpené, napr. *Hlohovec*, *Lučenec*, *Rajec*, sa v slovenčine vyskytujú aj veľmi početné názvy na *-ce*, napr. *Sobrance*, *Mlynárce*, *Baldovce*, *Michalovce*, *Sečovce* atď. Niekedy sa popri sebe vyskytuje názov na *-ec* a názov na *-ce* s rovnakým základom, napr. *Selec* a *Selce*. O tvorení prídavných mien od názvov na *-ec* hovorili už Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1953 a ich ďalšie vydania v kapitole Pravopis a výslovnosť spoluhlások pred príponami *-ský*, *-stvo* (v najnovšom, 11. vyd. z r. 1971 na s. 15–17). Pri dvojslabičných miestnych názvoch na *-ec* podľa týchto Pravidiel splyva prípona *-ský* s kmeňovým *c* na *-ký*, napr. *Rajec* – *rajecký*, *Senec* – *senecký*, *Chlmec* – *chlmecký*, ale *Hronec* – *hrončiansky*, *Vážec* – *važťiansky* (popri *važecký*), čo znamená, že pri názvoch na *-ec*, ktoré sú dvojslabičné, sa uznávala aj prípona *-iansky* (s príslušnými zmenami spoluhlások pred touto príponou). Pri viac ako dvojslabičných miestnych názvoch koncové *-ec* pred odvodzovacou príponou *-ský* odpadá, čo Pravidlá ilustrujú príkladmi *Hlohovec* – *hlohovský*, *Lučenec* – *lučenský*, *Trnovec* – *trnovský*, *Tisovec* – *tisovský*, zároveň však pripúšťajú *Harmanec* – *harmanecký* (s príkladom *harmanecké papierne*). Ako vidieť, pri domácich miestnych názvoch sa už ani podľa Pravidiel z r. 1953 a ich ďalších vydaní neuplatňovalo dôsledne tvorenie typu *Hlohovec* – *hlohovský* s vynechávaním koncového *-ec* pri pripájaní prípony *-ský*. Okrem toho pri cudzích miestnych názvoch na *-ec* sa vždy uplatňovalo tvorenie bez vynechávania *-ec*, resp. tvorenie od celého názvu ako odvodzovacieho základu, napr. *Jablonec* – *jablonecký*, *Liberec* – *liberecký* (Dvonč, 1966, s. 230–231; Dvonč, 1971, s. 134–135). Podrobnejší rozbor tvorenia prídavných mien od názvov na *-ec* ukázal, že takéto prídavné mená sa čoraz viac tvoria od celých názvov bez vynechávania koncového *-ec* bez ohľadu na to, či ide o dvojslabičné alebo viacslabičné názvy, napr. *Vážec* – *važecký* (Pravidlá z r. 1953 na prvom mieste uvádzajú podobu *važťiansky*), *Selec* – *selecký* (v Pravidlách na prvom mieste *selčiansky*), *Trepec* – *trepecký* (v Pravidlách podoba *trepský*), *Vechec* – *vehecký* (v Pravidlách podoba *vechčiansky*), *Chlmec* – *chlmecký* (v Pravidlách

chlmecký a chlmský), *Hlohovec – hlohovecký* (v Pravidlách iba *hlohovský*), *Zuberec – zuberecký*, *Plešivec – plešivecký* atď. (Jacko, 1974, s. 304–308). Tieto zistenia viedli nakoniec k zmene kodifikácie derivátov pri názvoch na *-ec*, takže v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1991 (PSP, 1991) v kapitole Názvy obcí na Slovensku, kde sa popri názvoch obcí uvádzajú aj obyvateľské mená a prídavné mená, pri názvoch na *-ec* nachádzame už nielen deriváty na *-ský* (po odtrhnutí koncového *-ec*), ale aj deriváty na *-ký* (ktoré sa pripája k celému názvu), napr. *Hlohovec – hlohovský* aj *hlohovecký*, hoci tento postup nie je dovedený dôsledne, napr. je *Studenc – studenský* i *studenecký*, ale už iba *Banský Studenc – banskostudenský* (chýba podoba *banskostudenecký*). Ukazuje sa, že bude potrebné ešte raz kriticky prezrieť všetky deriváty (prídavné mená) na *-ský* a *-ký* utvorené od názvov na *-ec*, ktoré sa spomínajú v Pravidlách slovenského pravopisu v kapitole Názvy obcí na Slovensku, a na základe takejto kritickej revízie prípadne urobiť niektoré zmeny v ďalšom vydaní týchto Pravidiel alebo v nejakej inej príručke týkajúcej sa derivátov názvov obcí na Slovensku.

Na tomto mieste sa nemienime bližšie zaoberať prídavnými menami utvorenými od miestnych názvov na *-ec* ani prídavnými menami od srbských a chorvátskych názvov na *-ac* (o tých pozri Jacko, 1992, s. 279–280; Jacko, 1996, s. 58). Pre nás sú zistenia týkajúce sa prídavných mien utvorených od názvov na *-ec* dôležité pri posudzovaní otázky tvorenia prídavných mien od názvov na *-ce*, ktoré sú blízke názvom na *-ec* a ktorým tu chceme venovať osobitnú pozornosť.

Od názvov na *-ce* sa vo väčšine prípadov tvoria prídavné mená tak, že sa odtrhne koncové *-ce* a pripája sa slootovorná prípona *-ský*, napr. *Michalovce – michalovský*, *Abovce – abovský*, *Beharovce – beharovský*, *Bijacovce – bijacovský*, *Baldovce – baldovský* atď. Tieto prídavné mená sa podľa toho tvoria podobne, ako sa v jednom prípade tvoria prídavné mená od názvov na *-ec* typu *Hlohovec – hlohovský* (popri *hlohovecký*), *Lučenec – lučenský* (popri *lučenecký*) atď.

Pri niektorých názvoch na *-ce* však zisťujeme odlišné tvorenie. Všimnime si bližšie tieto prípady podľa ich umiestnenia v abecednom poriadku. Vychádzame pritom zo stavu v spomínaných PSP

z r. 1991 a v prípade potreby tento stav budeme konfrontovať so stavom v iných jazykových príručkách.

K názvu *Dravce* uvádzajú PSP z r. 1991 prídavné meno *dravčiansky*. V tomto prípade, ako vidíme, ide o tvorenie slovotvornou príponou *-iansky*, pričom koncové *c* zo základu *Dravc-* sa zamieňa spoluhláskou *č*, čiže je tu alternácia *c/č*. S rovnakým tvorením sa stretávame aj v prípade *Gbelce* – *gbelčiansky*, teda aj tu je slovotvorná prípona *-iansky* a alternácia *c/č*.

K názvu *Ladce* uvádzajú PSP z r. 1991 podobu *ladčiansky*; ide tu o rovnaké tvorenie ako v prípadoch *Dravce* – *dravčiansky* a *Gbelce* – *gbelčiansky*. Slovník slovenského jazyka z r. 1968 (s. 193) uvádzal deriváty *ladecký* i *ladčiansky*. Pri deriváte *ladecký* ide o tvorenie príponou a či variantom prípony *-ký* (k slovotvornej prípone *-ský*), pričom sa tu do spoluhláskovej skupiny *dc* vsúva samohláska *e*. Podľa toho niektorí autori v takýchto a podobných prípadoch hovoria o slovotvornej prípone *-ecký*; fakticky ide iba o zakončenie *-ecký*, príponou je tu *-ký* (ako variant slovotvornej prípony *-ský*).

K názvu *Medzilaborce* uvádzajú PSP z r. 1991 prídavné meno *medzilaborský*. Slovník slovenského jazyka z r. 1968 uvádzal derivát *medzilaborecký*. O podobe *medzilaborský* a *medzilaborecký* písal v osobitnom príspevku F. Kočíš (1982, s. 62–64). Autor sa zmieňuje, že prídavné meno *medzilaborecký* je utvorené od základu *Medzilabor-* príponou *-ecký*. S týmto tvrdením sa nestotožňujem, myslím, že tu nejde o príponu *-ecký*. Ďalej autor hovorí, že podľa jeho mienky utvorenie prídavného mena *medzilaborecký* bolo ovplyvnené prídavným menom *laborecký*, ktoré je systémovo utvorené od názvu rieky *Laborec*. Táto súvislosť podľa neho nie je vylúčená, ale na druhej strane nie je ničím odôvodnená. Túto motiváciu vraj oslabuje fakt, že v Slovníku slovenského jazyka sa od názvu *Malé Uherce* príslušné prídavné mená uvádzajú v podobách *malouherecký* a *velkouherecký*, teda s príponou *-ecký*. Motivácia takéhoto tvorenia ani tu nie je podľa autora jasná, podľa jeho názoru náležitý tvar prídavného mena je *uherský*. Nakoniec uvádza, že tu možno do istej miery vplývala nárečová podoba *uhrecký*. Podľa nášho názoru (Dvonč, 1994, s. 3) v prípade utvorenia podoby *medzilaborecký* je rozhodujúci práve vzťah k názvu *Laborec*, podoba *medzilaborecký* sa utvorila analogicky podľa prídavného mena *laborecký*: tak ako je *Laborec* – *laborecký*, je aj *Laborce* – *laborec-*

ký. Alebo to môžeme vyjadriť aj tak, že pri tvorení prídavného mena *medzilaborecký* sa vychádzalo z tvaru *laborecký*, ku ktorému sa pridala časť *medi-*, teda predložka: *Medzi-laborce – medzi-laborecký*. Treba však počítať aj s možnosťou, že tu ide o vplyv tvorenia prídavných mien s príponou *-ký* a vsuvným *e*, ako je to v prípade derivátov *ladecký*, *sobranecký*, ktoré sa zaznamenávajú, resp. zaznamenávali v našej odbornej literatúre. Nazdávame sa preto, že podoba *medzilaborecký* sa v najnovších Pravidlách slovenského pravopisu mala ponechať, lebo je zaužívaná. S podobou *medzilaborský* sme sa v bežnej jazykovej praxi dosiaľ nestretli, resp. nestretávali pred vydaním terajších Pravidiel, ktoré poznajú iba prídavné meno *medzilaborský*.

Pri názve *Nemce* sa v PSP 1991 zaznamenáva prídavné meno *nemčiansky*. Ide tu teda o rovnaké tvorenie, aké sme spomínali v prípadoch *Ladce – ladčiansky*, *Gbelce – gbelčiansky*, *Dravce – dravčiansky*.

Pri názve *Sobrance* je podľa PSP 1991 prídavné meno *sobranský*, podľa staršieho Slovníka slovenského jazyka (6. zv., 1968) je tu prídavné meno *sobranecký*. Tento prípad ukazuje, že tvorenie príponou *-ký* so vsuvným *e* sa uplatňuje. O tvorení prídavného mena k názvu *Sobrance* sa osobitne nepísalo, podoba *sobranský*, ktorá sa uvádza v PSP z r. 1991, je novotvar, v ktorom ide o dôsledné používanie prídavného mena s príponou *-ský* analogicky podľa iných prípadov. Sám som sa s podobou *sobranský* ani po jej uzákonení v Pravidlách slovenského pravopisu v bežnej jazykovej praxi nestretol, pravda, po jej kodifikácii v r. 1991 jej použitie nie je vylúčené.

Pri názve *Veľké Uherce* PSP 1991 uvádzajú derivát *velkouherský*. V 6. zv. Slovníka slovenského jazyka z r. 1968 sa pri názve *Malé Uherce* a *Veľké Uherce* uvádza plný a skrátenejší derivát: *malouherecký/uherecký*, *velkouherecký/uherecký* (v PSP 1991 sa názov *Malé Uherce* nespomína). Podľa F. Kočiša (1982, s. 63) motivácia tvorenia tvaru *uherecký* nie je jasná, je však možné, ako hovorí ďalej, že tu do istej miery vplývala nárečová podoba prídavného mena, ktorá sa v citovanom slovníku uvádza popri podobe *uherecký*, t. j. podoba *uhrecký*. Sám som vyslovil názor, že tu ide jednoznačne o vplyv nárečovej podoby *uhrecký* (Dvonč, 1986, s. 254). Túto mienku bude potrebné asi poopraviť. Ako ukazujú prípady *Ladce – ladecký* (popri *ladčiansky*), *Sobrance – sob-*

ranecký a niektoré ďalšie, o ktorých ešte budeme hovoriť, v spisovnej slovenčine sa v niektorých prípadoch prejavuje tendencia používať aj deriváty s príponou *-ký* a s alternáciou *o//e* (so vsúvaním samohlásky *e* do spoluhláskovej skupiny pred slovotvornou príponou). Vo svojom príspevku o prídavnom mene k názvu *Uherce* sme nakoniec vyslovili mienku, že od názvu (*Malé, Veľké Uherce*) by sa analogicky podľa stavu pri prídavných menách utvorených od názvov *Mlynárce, Medovarce, Kovarce* a *Záhorce* mal utvoriť systémový tvar prídavného mena *uherský*. Takéto prídavné meno sa použilo v prípade názvu *Veľké Uherce* v PSP 1991, teda v prípade prídavného mena *velkouherský*. V. Uhlár (1990, s. 377) hovorí však o tom, že názov *Uherce* sa prikláňa k názvu *Nemce*, a podľa tvorenia *Nemce – nemčiansky* uzatvára, že k názvu *Uherce* by mal byť derivát *uherčiansky*. Tento názor sa pri kodifikovaní prídavného mena k názvu *Veľké Uherce* nebral do úvahy, takže tu nie je podľa toho prídavné meno *velkouherčiansky*.

Ukázali sme, v ktorých prípadoch sa v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1991 (v kapitole *Názvy obcí na Slovensku*) predpokladá pri názvoch obcí na *-ce* tvorenie prídavných mien slovotvornou príponou *-ský*, napr. *Michalovce – michalovský, Hlohovec – hlohovský* (popri *hlohovecký*), v ktorých je tvorenie príponou *-ký* ako variantom slovotvornej prípony *-ský*, napr. *Hlohovec – hlohovecký* popri *hlohovský*, a konečne v ktorých prípadoch je tvorenie slovotvornou príponou *-iansky*, napr. *Nemce – nemčiansky*. Všimli sme si pritom aj stav v staršej kodifikácii, pri ktorej sa predpokladalo vo väčšej miere používanie prípony *-ký*, napr. *ladecký* popri *ladčiansky, sobranecký*. Chceli by sme ešte ukázať, že tvorenie prídavných mien od názvov obcí na Slovensku príponou *-ký* sa v bežnej jazykovej praxi uplatňuje aj v niektorých ďalších prípadoch. V PSP 1991 sa k názvu *Bánovce nad Bebravou* uvádza prídavné meno *bebravskobánovský*, k názvu *Bánovce nad Ondavou* *ondavskobánovský*. Jeden z výrobkov mliekárne v Bánovciach nad Bebravou sa nazýva *bánovecká minikoliba*, toto pomenovanie má i na svojom obale. Ako vidíme, namiesto podoby *bánovský* sa tu používa podoba *bánovecký*. Je len pochopiteľné, že takéto označenie s pomenovaním *bánovecká minikoliba*, v ktorom je prídavné meno *bánovecký*, vplýva na používateľov jazyka, každý predavač a nakoniec aj kupujúci pod vplyvom označenia výrobku používa podobu *bánovecký*, resp. pomenovanie *bánovecká mini-*

koliba. Ďalším podobným prípadom je prídavné meno *zlatomoravecký*, ktoré sa vyskytuje v pomenovaní výrobku *zlatomoravecký maces*, takisto dostupného v našej predajnej sieti. Aj tu ide o použitie prídavného mena na *-ký* s vkladným *e* v spoluhláskovej skupine *vc*. Takéto podoby sa používajú aj v niektorých ďalších prípadoch, na ktoré je potrebné výslovne upozorňovať. V bežnej jazykovej praxi sa veľmi často stretávame s tvorením *Mochovce – mochovecký*, ktoré sa, pravda, z hľadiska platnej kodifikácie jednoznačne hodnotí ako nesprávne (Dvonč, 1993, s. 3). Alebo napr. k názvu *Rusovce* sa dosť často nepoužíva podoba *rusovský*, ale *rusovecký* (Dvonč, 1976, s. 3). Podobne napr. k názvu *Zlatovce* sa niekedy používa podoba *zlatovecký* namiesto *zlatovský* (Dvonč, 1988, s. 130).

V kodifikácii prídavných mien od názvov na *-ce* sa u nás uplatňuje jednoznačný smer, totiž odstraňovanie podôb na *-ký* (s vkladným *e*) a ich nahrádzanie podobami na *-ský* alebo uprednostňovanie podôb na *-iansky*, napr. *Medzilaborce – medzilaborský* namiesto *medzilaborecký*, *Sobrance – sobranský* namiesto *sobranecký*, *Ladce – ladčiansky* namiesto *ladecký*. V bežnej jazykovej praxi však situácia nie je taká jednoduchá. Ukazuje sa, že sa tu dosť často uplatňujú podoby na *-ký* s vkladnou samohláskou, ba že sa dokonca takéto podoby začínajú uplatňovať aj v prípadoch, kde by sme ich nepredpokladali, napr. *Bánovce – bánovecký*, *Zlaté Moravce – zlatomoravecký*. Takto vzniká istý rozpor alebo napätie medzi platnou alebo presadzovanou kodifikáciou a bežnou jazykovou praxou. Myslíme, že týmto prípadom bude potrebné aj v budúcnosti venovať pozornosť a skúmať, či sa niektoré deriváty na *-ký* s vkladnou samohláskou *e* postupne nedostávajú aj do jazykovej normy. Ak by to tak bolo, potom by sa platná kodifikácia musela do istej miery meniť alebo upravovať, aby sa nedostávala do rozporu s jazykovou normou, ktorá je alebo musí byť východiskom pre jazykovú kodifikáciu.

Napokon treba ešte odpovedať na otázku, prečo sa pri názvoch na *-ce* popri derivátoch na *-ský* a *-iansky* uplatňujú aj deriváty na *-ký* so sprievodnou alternáciou *o/ /e*. Nazdávame sa, že sa v tomto prípade uplatňuje vzťah k názvom na *-ec*. Názvy na *-ec* predstavujú názvy v jednotnom čísle, názvy na *-ce* názvy v množnom čísle, pričom v niektorých konkrétnych prípadoch popri názve na *-ec* existuje aj názov na *-ce* s rovnakým základom, napr.

Selec a *Selce*. Pri názvoch na *-ec* popri tvorení prídavných mien so slovotvornou príponou *-ský*, ktorá sa pripája k názvu na *-ec* po odtrhnutí koncového *-ec*, napr. *Hlohovec – hlohovský*, sa novšie uplatňuje aj tvorenie s príponou *-ký* pri zachovaní celého názvu, napr. *Hlohovec – hlohovecký*. Slovotvorný základ sa v podstate zachováva aj v prípade tvorenia *Dravce – dravčiansky* (iba sa tu spoluhláska *c* zamieňa spoluhláskou *č*, čiže je tu alternácia *c/č*). Podľa toho možno hovoriť o tendencii zachovávať základ názvu na *-ec* v príslušnom deriváte. Názvy na *-ec* sa síce skloňujú s vynechávaním samohlásky *e*, napr. *Hlohovec – Hlohovca*, *Senec – Senca*, ale pri tvorení prídavných mien sa samohláska *e* podľa možnosti ponecháva, teda *Hlohovec – hlohovecký*, *Senec – senecký*, podoby na *-ský* s vynechávaním časti *-ec* sú stále zriedkavejšie, napr. *Hlohovec – hlohovský*. S rovnakým stavom sa stretávame aj pri skloňovaní názvov na *-eň* a tvorení príslušných prídavných mien, napr. *Viedeň – Viedne* (s vynechávaním samohlásky *e*), *Choceň – Chocne*, *Plzeň – Plzne*, ale *viedenský*, *chocenský*, *plzenský* atď. (pozri Dvonč, 1972, s. 158–164). S rovnakou tendenciou sa potom stretávame aj pri tvorení prídavných mien od názvov na *-ce*. Pri tvorení *Sobrance – sobranský* sa neberie do úvahy koncové *-ce* so spoluhláskou *c*, pri tvorení *Sobrance – sobranecký* sa zachováva aj spoluhláska *c*.

Na záver môžeme zopakovať konštatáciu, že pri názvoch na *-ce* sa v platnej kodifikácii prejavuje jednoznačná tendencia používať iba deriváty na *-ský* alebo *-iansky* namiesto derivátov na *-ký* s vkladnou samohláskou *-e-*, napr. *Medzilaborce – medzilaborský*, *Sobrance – sobranský*, *Ladce – ladčiansky*, v bežnej jazykovej praxi sa však prejavuje tendencia používať aj tvary na *-ký* s vkladnou samohláskou *-e-*, ba dokonca používanie takéhoto tvorenia sa rozširuje. Tak ako pri názvoch na *-ec* sa prejavuje tendencia zachovať základ názvu s koncovým *-ec* aj v prídavných menách, podobne pri názvoch na *-ce* sa prejavuje tendencia zachovávať spoluhlásku *c* z koncového *-ce*, napr. *Hlohovec – hlohovecký* a podobne *Ladce – ladecký*, *Sobrance – sobranecký* atď.

Literatúra

DVONČ, L.: *Lučenský*, ale *jablonecký*. In: Jazyková poradňa. 4. Red. G. Horák – J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, s. 231.

- DVONČ, L.: *Lučenský a jablonecký*. In: 1000 poučení zo spisovnej slovenčiny. Red. G. Horák. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 134–135.
- DVONČ, L.: Deriváty českých miestnych názvov na -eň. *Slovenská reč*, 37, 1972, s. 158–164.
- DVONČ, L.: *Rusovce – rusovský*. *Večerník*, 27. 8. 1976, s. 3.
- DVONČ, L.: *Uherce – uherský, nie uherský*. *Slovenská reč*, 51, 1986, s. 254.
- DVONČ, L.: Akú podobu má mať prídavné meno od názvu *Zlatovce*? In: Pisárčiková, M. a kol.: *Jazyková poradňa odpovedá*. Red. M. Pisárčiková. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 130.
- DVONČ, L.: *Mochovce – močovský*. *Večerník*, 21. 5. 1993, s. 3.
- DVONČ, L.: *Medzilaborecká ulica*. *Večerník*, 23. 12. 1994, s. 3.
- JACKO, J.: Obyvateľské mená a adjektívne deriváty od niektorých miestnych mien. *Slovenská reč*, 39, 1974, s. 304–308.
- JACKO, J.: Adjektívna systematika slovenských miestnych názvov. *Studia Philologica*, 3, 1996, s. 57–68.
- KOČIŠ, F.: *Medzilaborce – medzilaborecký alebo medzilaborský?* *Slovenská reč*, 47, 1982, s. 62–64.
- Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava, Veda 1993. 536 s.
- Slovník slovenského jazyka. Zv. 6. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968. 336 s.
- UHLÁR, V.: Miestny názov *Uherce* a odvodené podoby *Uherčan*, *Uherčianka*, *uherčiansky*. *Slovenská reč*, 55, 1990, s. 377–379.

SPRÁVY

Správa o medzinárodnom kolokviu

Dňa 24. 10. 1996 sa na pôde Rakúskeho inštitútu pre východnú a juhovýchodnú Európu, sídliaceho na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, konalo Medzinárodné kolokvium o starších a novších rakúsko--slovenských kontaktoch. Išlo v poradí o druhé rakúsko-slovenské kolokvium, organizované katedrou slovenského jazyka FF UK a spomínaným inštitútom. (Prvé kolokvium malo názov *Lingvodidaktické aspekty odbornej komunikácie vo vyučovaní cudzích jazykov* a konalo sa na rovnakom mieste 30. 11. 1995. Zborník príspevkov z tohto podujatia už vyšiel).

Na kolokviu sa zúčastnili terajší aj bývalí pracovníci katedry slovenského jazyka FF UK a Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Zo zahraničných hostí bol prítomný doc. K. Rajnoch, pracovník Inštitútu slavistiky na Hauptuniversität vo Viedni.

Rokovanie otvoril vedúci katedry slovenského jazyka prof. J. Mlacek. Privítal prítomných a vyslovil potešenie, že v spolupráci

s Rakúskym inštitútom a s jeho finančnou podporou je možné organizovať vedecké podujatia tohto druhu. Doc. F. Žigrai, riaditeľ Rakúskeho inštitútu pre východnú a juhovýchodnú Európu, ako spoluorganizátor podujatia vysvetlil hlavný zámer inštitútu – dať svojim štipendistom priestor prezentovať na primeranej úrovni výsledky výskumov z ich zahraničných ciest. Doc. P. Žigo, hlavný organizátor podujatia, potom odovzdal slovo jednotlivým referujúcim.

Ako prvý vystúpil V. B l a n á r s referátom o preberaní lexikálnych prvkov z nemčiny do slovenčiny. Opieral sa v ňom o svoju kritickú recenziu práce R. Rainera *Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache* (1991; recenziu uverejnil v *Zeitschrift für Slawische Philologie* v r. 1994). Pri preberaní lexikálnych prvkov z nemčiny do slovenčiny považuje V. Blanár za potrebné brať do úvahy priame i nepriame kontakty etník (napríklad preberanie cez češtinu), výber prvkov podľa vyjadrovacích potrieb preberajúceho etnika a proces zdomáčkovania lexikálneho prvku, pozostávajúci z množstva činiteľov. V oblasti apelatív si všíma preberanie slov *vdáka*, *d'ak*, *d'akovať* z pôvodne cirkevnej oblasti, slovesa *rátať*, substantív *fortiel'*, *forota* z oblasti baníctva, sémantickú a štylistickú diferenciaciu pri slove *handeln* a *Handel*, významové posuny pri slove *Freimarkt*, osud sémantických kalkov typu *držať/otvoriť zasadnutie*, *pocítiť vyznamenaním* atď. V oblasti proprií si všíma preberanie osobných mien často literárnou cestou a ich začleňovanie do onymického podsystému preberajúceho jazyka (*Franz* – *Francek*, varianty *Millner/Mlynár*), odvodzovanie prebraného slova domácimi lexikálnymi prostriedkami a pod.

K. R a j n o c h vo svojom referáte *Vplyvy rakúskeho prostredia na slovenský jazyk v 18. a 19. storočí* podrobne rozobral vplyv viedenského pôsobenia na takých reformátorov slovenského jazyka, akými boli Š. Dubnický (Dubnicay), J. I. Bajza, A. Bernolák, J. Kollár, M. Hattala, A. Radlinský a J. Záborský.

Problematike výskumov dialektov slovenských menších žijúcich na území dolného Rakúska bol venovaný príspevok K. P a l k o v i č a. Predstavil v ňom prácu moravského dialektológa A. V. Šemberu z r. 1844, ktorý prvý upozornil na Slovákov v Rakúsku, zapísal miestne názvy a počty Slovákov žijúcich v opísaných lokalitách a charakterizoval jazyk Slovákov v Rakúsku. Stav zapísaný Šemberom porovnal K. Palkovič so svojimi výskumami. Skon-

štatoval, že v súčasnosti zostali len zvyšky Slovákov v obciach Cahnov a Ranšpurk, pričom sa zachovali aj niektoré iné slovenské a poslovenčené názvy obcí. Mnohé Šemberove zápisy dáva na správnu mieru na základe vlastných výskumov a na základe porovnania so záhorskými nárečiami. Kriticky sa vyrovnáva aj s článkom A. Schultesa (1932) o slovenských názvoch vodných zdrojov a chotárov a s jeho monografiou Cahnova (1954), v ktorej okrem mikrotoponym uvádza aj názvy folklórnych útvarov a folklórny materiál. Všetky jeho zápisy svedčia o tom, že ich písal Nemeček bez znalosti slovenského jazyka. Mnohé nedôslednosti odhaľuje K. Palkovič aj v dizertačnej práci D. Banyakovej (1974), ktorá spracúva nárečie v monografii obce Cahnov. Príčiny vidí aj u informátorov, ktorí dnes už nedostatočne ovládajú materinský jazyk, aj u zapisovateľky, ktorá pochádza z inej nárečovej oblasti, ako je záhorská. Celkovo K. Palkovič považuje nárečový výskum tejto oblasti za veľmi náročný, pretože dnes sa tu už nevyskytuje čisté a jednotné nárečie a v jazykových prejavoch badať silný vplyv nemčiny.

Novšie poznatky o stave Slovákov v dolnom Rakúsku a o ich jazykovom povedomí predstavil vo svojom referáte S. Ondrejovič. Skonštatoval, že hoci 9. júna 1993 bol Slovákom v Rakúsku priznaný status samostatnej národnostnej menšiny, podľa posledného sčítania v r. 1991 na celom území Rakúska žilo už iba 2 120 Slovákov. Počas štipendijného pobytu modernými sociolingvistickými metódami terénneho výskumu zistil, že kým u ľudí nad 50 rokov je znalosť slovenčiny masová, ľudia pod 50 rokov po slovensky nehovoria, je to pre nich už iba tzv. spiaci jazyk. U týchto Slovákov došlo k oslabeniu pocitu národnej identity a k posilneniu procesu slovensko-nemeckej interferencie, čo postupne zrejme smeruje k zániku tejto jazykovej menšiny na území dolného Rakúska. Tento proces je predmetom výskumnej úlohy Slováci a slovenčina v Dolnom Rakúsku, naplánovanej na r. 1996–97.

Odrazu slovensko-nemeckých vzťahov v nárečovej lexike bol venovaný príspevok I. Ripku. Postupne si všímal tri etapy osídľovania dnešného Slovenska skupinami obyvateľstva z nemecky hovoriacich krajín. Správnu interpretáciu prevzatí podmieňuje dôkladnou znalosťou kontaktujúcich sa jazykov (nárečí) v príslušnom historickom období. Výskum nemeckých lexikálnych prevzatí

v slovenských nárečiach predpokladá podľa neho a) existenciu skúmanej preberanej lexémy v tom nemeckom nárečí, s ktorým sa kontaktovali slovenskí obyvatelia; b) absenciu tejto lexémy (a spravidla aj denotátu) v slovenských nárečiach; c) nemožnosť vzniku (vývinu) tejto lexémy zo slovanského (praslovanského) základu. Keďže používatelia preberajúceho jazyka zvyčajne pridávali novému prevzatiu fonetickú podobu, korešpondujúcu s domácim systémom, pôvodná podoba prevzatí sa tým značne „zatemňuje“. Prítomnosť nemeckých prevzatí v textoch z 15.–18. storočia sústavnejšie doložil a dokumentoval u nás J. Doruľa (1974). Územné rozšírenie lexém nemeckého pôvodu v (súčasných) dialektoch názorne predstavuje IV. zväzok Atlasu slovenského jazyka (Habovštiak, 1984). Z tohto spracovania vyplýva, že všetky prevzatia sa neudomácnili rovnako (v totožných oblastiach) a nevytvárajú teda pevný zväzok izolex. Pri dlhodobých jazykových kontaktoch osvojené lexikálne prevzatia – a to nielen nemecké – zaregistrujú a príslušne lexikograficky spracúva aj Slovník slovenských nárečí I (1994). Úsilie slovenských jazykovedcov o správnu interpretáciu interferenčných procesov a jazykových slovensko-nemeckých kontaktov významne podporujú metodologicky inštruktívne a materiálno bohaté práce germanistov, skúmajúcich napr. reliktné nemecké nárečia na východnom Slovensku či staré nemecké texty.

Na tento referát nadväzoval príspevok G. Múcskovej *Lexikálne prevzatia z nemčiny v pamiatkach predpisovného obdobia*. Skúma v ňom lexiku administratívno-správnych listín zo Spiša (16.–17. storočie), ktoré obsahujú prevzatia existujúce aj v nárečiach.

Referát P. Žiga *Areálové vplyvy na nárečovú lexiku na slovensko-rakúskom pomedzí* bol zameraný na charakteristiku lexikálnych prevzatí z nemčiny v slovenských nárečiach z areálového hľadiska. Uplatnením areálového kritéria sa totiž dajú vyčleniť izolexy, ktoré sú svedectvom vplyvu nárečí. Podrobne si všíma napríklad vplyv nemčiny v oblasti vinohradníckej terminológie na západnom Slovensku, najmä na slovensko-nemeckej jazykovej hranici. Viditeľný je vplyv nemeckého osídlenia malokarpatskej a nitrianskej oblasti z blízkych dolnorakúskych oblastí v období polovice 13. storočia, tesne po tatárskych vpádoch. Na ilustráciu týchto jazykových kontaktov uvádza areálové rozšírenie apelatíva *greft*, toponým *Greft(y)*, *Graftl*, *Graftle*, *Grechty* a apelatív *kšír*,

noky/nokerle, cajx (vo význame kvas), *gbel* (nádoba na mútenie masla). Porovnaním paralelných javov v susedných juhomoravských nárečiach dospieva k záveru, že aj konkrétna vrstva apelatívnej lexiky obsahuje vo vzťahu k areálu výrazný sociálny príznak. Svedčí totiž o rovnakých historických vplyvoch a spoločenských pomeroch pri formovaní tzv. apelatívneho priestoru ovplyvneného nedomácim prostredím.

M. M a j t á n referoval vo svojom príspevku o nepublikovanej štúdií Jána Stanislava z r. 1939 o hydronyme *Rabanica – Rabica* (*Répece*). Známy jazykový historik v nej obhajuje názor, že Maďari po príchode do Panónie prebrali od Slovienov meno rieky *Ráb* a jej prítoku *Rabice*. Hoci pôvod týchto pomenovaní pochádza ešte pred rímskych čias, utvorenie mena *Rabica* sufixom *-ica* svedčí o slovanskom (slovenskom alebo slovinskom) pôvode.

Príspevok J. P e k a r o v i č o v e j *Pozitívny a negatívny transfer v slovensko-rakúskych jazykových kontaktoch* bol venovaný skúmaniu súčasných slovensko-rakúskych jazykových vzťahov, predovšetkým v oblasti didaktiky vyučovania cudzích jazykov. Vychádza z predpokladu, že k úspešnosti komunikácie prispieva aj tolerancia a znalosť kultúrno-spoločenských pomerov. Okrem troch variantov nemčiny (nemeckého, švajčiarskeho a rakúskeho) v pluricentristickom chápaní nemčiny upozorňuje na tzv. Donauraum, jazykovo-kultúrny priestor v rámci strednej Európy. Jeho vplyv je viditeľný na väčšej príbuznosti rakúskeho etnika k slovanskej societe ako k nemeckej či švajčiarskej etnickej skupine. Svedčia o tom napríklad zvláštnosti rakúskej frazeológie v porovnaní s nemeckou, ale aj zvláštnosti v oblasti prízvuku či intonácie a mnohé prevzatia zo slovenčiny (*topfenkolač* – nem. *Quarkkuchen*, *nokerl* – nem. *noker*, *brimza* = bryndza, *Wissenschaftler* – nem. *Wissenschaftler*, *just* – nem. *jura*).

V záverečnom slove I. Ripka, riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, vyzdvihol plodnosť takýchto stretnutí, ktoré rozvíjajú rakúsko-slovenské kontakty a dávajú priestor na prezentáciu výskumných úloh. Poďakoval riaditeľovi Rakúskeho inštitútu i všetkým prítomným. Vyslovil nádej, že sa v tradícii podobných kolokvií a ich zborníkových výstupov bude pokračovať.

E. Tibenská

VI. kolokvium mladých jazykovedcov

V dňoch 27.–29. 11. 1996 sa v Modre-Piesku uskutočnil ďalší ročník Kolokvia mladých jazykovedcov, podujatia, ktoré má za sebou už päťročnú tradíciu. Na jeho organizácii sa opäť podieľala Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV spolu s jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV. Úspešnosť tohto stretnutia potvrdzuje narastajúci záujem a doteraz najväčší počet prihlásených príspevkov. Okrem mladých jazykovedcov zo Slovenska predstavili výsledky svojho výskumu aj účastníci z ďalších siedmich krajín – Bulharska, Česka, Juhoslovanskej zväzovej republiky, Poľska, Švajčiarska, Talianska a Ukrajiny.

Stretnutie otvorila a zúčastnených privítala M. Nábělková, v súčasnosti už bývalá vedecká tajomníčka SJS pri SAV. Počas kolokvia odznelo 39 príspevkov z rôznych oblastí jazykovedy, ale našli sa medzi nimi aj príspevky z iných vedných odborov.

Referáty boli rozdelené do tematických blokov. Po každom z nich prišla na rad diskusia, ktorá sa, tak ako celé stretnutie, viedla v príjemnej, neformálnej atmosfére. Svojimi radami a názormi mladých jazykovedcov usmernili aj skúsení odborníci J. Horecký, S. Ondrejovič a P. Žigo.

Úvodný referát P. Ž e ň u c h a (Slavistický kabinet SAV) sa zaoberal paraliturgickou piesňou východného obradu v kultúrno-historickom kontexte. Do toho istého okruhu patril príspevok S. O č e n á š o v e j (FHV UMB), ktorá charakterizovala Modlitbu Pána z lexikálno-sémantického hľadiska a všímala si aj modifikácie jej prosieb v poézii 20. storočia.

Téme preberania slov z iných jazykov sa venovali Ľ. Dvornická (JÚLŠ SAV) a O. Orgoňová (FF UK). Ľ. D v o r n i c k á sledovala lexikálne prevzatia z latinčiny a gréčtiny, O. O r g o ň o v á referovala o slovotvornej adaptácii galicizmov v slovenčine. Nad problémom prepisu arabských slov do slovenčiny sa zamýšľal E. J a r u n e k (Kabinet orientalistiky SAV).

Na rozdiely vo vyučovaní materinského jazyka u nás a v niektorých európskych krajinách sa zamerala E. F r ü h a u f o v á (PdF UPJŠ). K. P o t o m o v á (PdF UPJŠ) sa venovala problematike

slovného prízvuku žiakov II. stupňa ZŠ. I. B ó n o v á (FF UPJŠ) analyzovala intralingválne a paralingválne prvky v supra-segmentálnom podsysteme. Faktor ireverzibility výsledných stavov pri interpretácii časových súvetí využil M. G i g e r (Slovan-ský seminár Zürišskej univerzity). Vzťahy polysémie a homonymie skúmala L. U r b a n c o v á (FHV UMB).

S najčastejšou zvukovou podobou názvov firiem v súčasnosti nás oboznámila M. I m r i c h o v á (PdF UPJŠ). Dialektologicky za-meraný bol príspevok M. Č e r i p k o v e j (FF UPJŠ), ktorá sa za-oberala vokalizmom sotáčkových nárečí z hľadiska slovensko-ukra-jinských jazykových vzťahov.

Zaujímavé poznatky o mníšskom ráde kamaldulov a jeho vý-skumnej činnosti, doplnené fotografickým materiálom, nám spro-stredkovala I. M a j e r i k o v á (FF UPJŠ). Ďalšie dva príspevky boli ladené literárnovedne. Ľ. K o v á č i k (PF UMB) analyzoval obraz-nosť v diele romantického básnika Janka Kráľa, X. Č i n č u r o v á (FF UPJŠ) sa na základe prózy J. Iwaszkiewicza vyjadrila k prob-lematike umeleckého priestoru.

Niekoľko hypotéz k nejednotnému zapisovaniu foném *ch* a *h* v Sol'nobanskej mestskej súdnej knihe vyslovila M. S e d l á k o v á (PdF UPJŠ). O. Š k v a r e n i n o v á (FF UK) vo svojom referá-te hovorila o farbách, ich vnímaní a o tom, ako ovplyvňujú komu-nikáciu. J. W a c h t a r c z y k o v á (JÚĽŠ) vyslovila definíciu femi-nistického diskurzu a určila jeho charakteristické znaky. J. R u s n á k (FF UPJŠ) sledoval rituály, ktoré používame v komunikácii. Dialóg v americkom a slovenskom rozhlase porovnával M. F e r e n č í k (FF UPJŠ).

Výskumu adjektívnej lexiky detí sa venovala J. K e s s e l o v á (PdF UPJŠ). Detská reč bola aj témou príspevku M. S t e j s k a l o v e j (PF UMB). Používaním okazionalizmov v ústnej komunikácii sa zaoberala Ľ. L i p t á k o v á (PdF UPJŠ). Filozofický pohľad na jazyk priniesol J. M e z u l á n i k (OPF SU Karviná). Zamýšľal sa nad banalizáciou jazyka, hlavne v masovej komunikácii a nad jeho postavením v sústave komunikačných prostriedkov. M. S v o b o d o v á (OPF SU Karviná) venovala pozornosť špecifikám reklamnej komunikácie v reklamných šotoch firmy Benetton.

Záver druhého dňa stretnutia patril sérii historických príspev-kov. M. Č e r n á (PF UK Praha) skúmala postavenie rukopisov Dali-milovej kroniky vo vývoji českého pravopisu. M. S i t á r o v á

(JÚLŠ) sa zamerala na rozbor administratívno--právnych termínov v Budmerickej mestskej knihe. G. C a d o r i n i (FF UK Praha) sústredil pozornosť na morfológické otázky v jazykovednom diele J. A. Komenského, konkrétne na jednotku, ktorú Komenský vyčlenil a ktorá zodpovedá dnešnému chápaniu morfémy.

Metódu syntakticko-pragmatickej analýzy využila M. Š i m k o v á (JÚLŠ) pri sledovaní častíc v korešpondencii I. Kadlečíka. O tabuizovaných slovách vyskytujúcich sa v historickom fonde referovala S. R a j č a n o v á (JÚLŠ). Výskum frazeológie bol spoločným menovateľom nasledujúcich dvoch príspevkov. Z. J a s t r e m s k á (PdF UPJŠ) sa orientovala na frazeológiu s komponentmi názvov peňazí, A. M. G r i g o r a š o v á (Kyjev) hodnotila štylistické aspekty fungovania frazeológie biblického pôvodu v jazyku súčasnej tlače.

Výsledky výskumu pradiarskej a tkáčskej ľudovej terminológie predstavila K. B a l l e k o v á (JÚLŠ). J. K r š k o (FHV UMB) sledoval mikrotoponymiu Revúcej v historicko-cirkevnej dokumentácii. Sémantikou termínu *činovač* z oblasti tkania a vzorovania sa zaoberal J. Z a j o n c (Ústav etnológie SAV).

Posledný blok otvorila Z. S t r e h o v s k á (Belehrad) príspevkom o reklamných prejavoch v miestnom rozhlase. S problematikou skloňovania priezvisk v poľštine nás oboznámila W. M i r o s ł a w s k á (Poľský inštitút Bratislava). Tendencie k univerbizácii v súčasnej slovenčine a bulharčine načrtla Ľ. S t o j a n o v o v á (Sofia). S. K r a j č o v i č o v á (FF UPJŠ) sa vo svojom referáte venovala analýze masmediálnej komunikácie.

Záver podujatia patril J. Horeckému, ktorý poďakoval prítomným za rôznorodosť príspevkov, umožňujúcu každému zapojiť sa do diskusie o prednesenej problematike a zároveň sa oboznámiť aj s výsledkami výskumu v iných oblastiach. Vyjadril potešenie nad zvyšujúcim sa záujmom o kolokvium a rastúcou aktivitou mladých lingvistov i vedcov z príbuzných vedných odborov.

Materiály zo VI. kolokvia mladých jazykovedcov budú už tradične publikované v zborníku VARIA (VI).

A. Lalíková

Slovenčina v historickom kontexte

(Materiály z konferencie konanej v Nitre 16.–17. mája 1996. Zostavil Ľ. Kralčák. Nitra, Vysoká škola pedagogická 1996. 174 s.)

Zborník materiálov vydala katedra slovenského jazyka Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre (FHV VŠP), ktorá bola aj organizátorkou konferencie. Je venovaný doc. PhDr. Eme Krošlákovej, CSc., vedúcej katedry SJ FHV VŠP v Nitre pri príležitosti jej životného jubilea. Vstup tvorí jubilejný článok M. Majtána a v závere zborníka sa nachádza súpis prác jubilatky za roky 1972–1994.

História nášho národa a konkrétne jeho jazyka je sférou záujmu mnohých jazykovedcov. Práve táto oblasť, v niektorých prípadoch len ťažko rekonštruovateľná, si vyžaduje nepretržitý výskum, ktorý mnohokrát prináša nové, často i protichodné poznatky. Zborník obsahuje 22 historickolingvistických príspevkov, rozčlenených do štyroch tematických okruhov – kultúrne jazyky slovenského etnika v minulosti, jazyk písomných pamiatok, historická dialektológia a onomastika, historická frazeológia a lexikológia. Príspevky tematicky čerpajú najmä z predpisovného obdobia vývinu slovenčiny, zaoberajú sa z rôznych aspektov jej fungovaním v historickom kontexte.

Úvodný referát R. K r a j č o v i č a sa venuje problematike stredodunajskej etnogenézy Praslovanov. P. Ž i g o charakterizuje jednotlivé typy časových súvetí v staroslovienskej slovenčine. Rozličnými podobami slovenčiny v predpisovnom období sa zaoberá J. D o r u l a. Otázku jazyka v karpatskej oblasti od 16. do 19. storočia skúma P. Ž e ň u c h. Štúrovská slovenčina a jej postavenie vo vývine spisovnej slovenčiny je témou príspevkov J. H o r e c k é h o a Ľ. K r a l č á k a.

Zachované písomné pamiatky sú dôležitým zdrojom poznatkov o kultúre a jazyku našich predkov. Z nich vychádza ďalšia séria referátov. E. K r o š l á k o v á sa zameriava na lexiku staroslovienskej pamiatky Život Metoda, L. N a v r á t i l na staroslovienske literárne pamiatky juridického obsahu spojené s menom Metoda. Príspevok k výskumu autorstva Kamaldulskej biblie prináša E. K r a s n o v s k á. Jazyk a štýl súkromnej korešpondencie sloven-

ských zemanov a šľachticov v 17.–18. storočí sleduje J. S k l a d a n á.

Najviac príspevkov (7) patrí do oblasti (historickej) dialektológie a onomastiky. I. R i p k a analyzuje na základe nárečového materiálu vnútroslavnú antonymiu (enantiosémiu). Lexiku nitrianskeho regiónu z hľadiska slovenskej a slovanskej lingvistickej geografie rozoberá A. H a b o v š t i a k. Základné znaky jazyka slovenskej enklávy v Nadlaku na Dolnej zemi v štúrovskom období opisuje P. R o h á - r i k. A. F e r e n č í k o v á prináša geograficko-historický pohľad na častice s významom pravdepodobnosti a približnosti. Vývin lexiky v nárečí Čierneho Balogu sleduje T. B á n i k. Dva referáty zaoberajúce sa onomastikou sa venujú výskumu miestnej toponymie – J. K r š k o skúma históriu chotárnych názvov Revúcej, K. B a l á ž i k o v á si všíma miestnu toponymiu v zrkadle súčasnej i historickej kodifikácie.

Príspevky štvrtého tematického okruhu nastoľujú témy z okruhu frazeológie a lexikológie staršej slovenčiny. M. M a j t á n venuje pozornosť významu biblických frazeologizmov. História niektorých frazém v staršej slovenčine a v niektorých slovanských jazykoch sa zaoberá R. K u c h a r. Na formálnu stránku pranostík sa zameriava K. H a b o v š t i a k o v á. A. R a j č a n o v á sa vyjadruje k otázke spätosti v historickom frazeologickom fonde. Témou príspevku T. L a l i k o v e j je staršia slovenská príbuzenská terminológia.

Širší okruh tém vytvoril dostatočný priestor na to, aby sa odborníci zaoberajúci sa historickou lingvistikou mohli podeliť so získanými poznatkami a výsledkami svojich výskumov. Cieľom zborníka je sprostredkovať tieto informácie aj širšej odbornej verejnosti.

A. Lalíková

KRONIKA

Otvorený list prof. Dr. Jánovi Kačalovi, DrSc.,
namiesto jubilejného príspevku k jeho šesťdesiatke

Vážený pán profesor, vážený priateľ!

Redakčná rada Tebe i mne blízkej Slovenskej reči ma oslovila so žiadosťou napísať jubilejný článok k Tvojej šesťdesiatke. Ponuku som takmer bez váhania prijal, hoci termín odovzdania textu patrilo medzi tie, ktoré označujeme ako šibeničné. Keď som začal uvažovať o tom, čo do takéhoto článku dať, ako ho stvárniť, zišlo mi na um, že taký analytický a hodnotiaci článok, aké sa bežne publikujú v našom časopise pri jubileách, som o Tebe, resp. o niektorých Tvojich prácach už napísal: o Tvojom „Doplnku“ v Slovenskom jazyku a literatúre v škole už pred neuveriteľným štvrtstoročím, o nielen Tvojom, ale predsa najmä Tvojom *Krátkom slovníku slovenského jazyka* veľmi podrobne až v novosadskom Novom živote (tam bola potrebná práve takáto nielen hodnotiaca, ale aj informatívna recenzia) a napokon o dvoch knihách Tvojich jazykovo-politických statí a článkov trochu rapsodickejšie v Romboide. Preto prosím o pochopenie najmä z Tvojej strany, ale aj od našich čitateľov, že tu volím iný žáner, ako býva zvykom, že sa na Teba obraciam formou otvoreného listu, ktorá nám dáva možnosť spoločne sa zamyslieť nad Tvojimi dielami aj ďalšou činnosťou z ostatnej etapy Tvojho života.

Ak sa predsa aj v takto koncipovanom texte chcem pridržať tradície hodnotiacich článkov k druhým jubileám a uvažovať iba o prácach, ktoré si publikoval alebo ktoré si vykonával od svojej päťdesiatky, žiada sa mi vysloviť hneď na začiatok najmä obdiv nad rozsahom a rozkošatenosťou tohto diela. Nechcem tu podliehať akejsi mágii veľkých čísel, ale keď pozerám pripojenú bibliografiu Tvojich prác z tohto decénia a nachádzam v nej okolo 350 jednotiek (a to tu nerátam rozličné varianty či reedície, v ktorých vyšli viaceré z Tvojich štúdií aj článkov), vychodí mi zistenie, že je to počet, aký by si želal mať ne jeden aj z najprednejších našich lingvistov v osobnej bibliografii za celý život, že je to počet, ktorý Ťa spolu s Tvojimi predchádzajúcimi prácami radí k tým naj-

produktívnejším slovenským jazykovedcom, akými boli a sú napríklad Ján Stanislav, Jozef Mistrík, Ladislav Dvonč alebo Ján Horecký. Uvedomujem si, niekto môže o predchádzajúcich formuláciách zapochybovať a poukázať na to, že v uvedenom počte je aj veľa drobností, malých poznámok alebo glos. Zaiste, ale je v ňom aj veľa, veľmi veľa závažných štúdií a článkov, je v ňom aj viacej kníh, ktoré predstavujú podstatný príspevok do výskumu a opisu istých stránok nášho jazyka a jeho fungovania. To však už nehovoríme iba o počte, to je už reč trochu o inom, a tak prejdime v tejto spoločnej úvahe k náplni, k smerovaniu Tvojich prác z tohto obdobia.

Už v predchádzajúcom období si sa zreteľne etabloval ako popredný bádateľ syntaxe nášho jazyka a tomuto okruhu problémov si zostal aj pri svojej široko rozvetvenej orientácii verný aj v sledovanom desaťročí. Svoje syntaktické výskumy si obohatil o sémantický rozmer a Tvoja monografia *Sloveso a sémantická štruktúra vety* (1989) nielenže sa stala najaktuálnejším slovom našej jazykovedy o týchto otázkach, slovom, ktoré zreteľne ukazovalo, že v danej oblasti naša lingvistika drží krok s progresívnymi tendenciami vo všeobecnej syntaktickej teórii, ale predovšetkým znamenala – pri svojej inšpirácii z metodiky komponentovej analýzy významu lexikálnych jednotiek – veľký metodologický prelom vo výskume týchto okruhov syntaktickej problematiky u nás.

Popri monografii je tu aj rad závažných syntaktických štúdií, v ktorých si hlbšie analyzoval napríklad aktívnosť a neaktívnosť vo vete (Slovenská reč, 1990) či platnosť komunikatívnych činiteľov vo vete (Zborník PdF v Banskej Bystrici, 1991), alebo si sledoval slovenskú syntax v konfrontačnom aspekte (SAS, 1987). Najširšie ambície spomedzi štúdií tohto druhu mala štúdia *Syntaktický systém jazyka* (1992), ktorá zaiste vznikla v súvislosti s vtedy sa začínajúcimi prácami na projekte, ktorý si práve Ty koncipoval, totiž na projekte „akademickej“ slovenskej syntaxe. S odstupom času prichodí iba ľutovať, že napriek sľubnému rozbehu sa projekt nerealizoval a že sa tu s istou obmenou zopakovala situácia so starším (ružičkovským) projektom systematickej slovenskej syntaxe spred tridsiatich rokov, keď v jednom aj druhom prípade svoje zohrali najmä subjektívne, osobné okolnosti. Ako prednášateľa slovenskej skladby Ťa zaiste nemusím presviedčať o tom, ako už veľmi chýba novšia, po novom koncipovaná vysokoškolská učebnica alebo inakšia

príručka z tejto disciplíny, aké ťažkosti majú pri zháňaní primeranej študijnej literatúry na túto disciplínu Tvoji aj naši poslucháči, ba aj všetci slovakisti. Forma tohto príspevku ma azda v uvedenej situácii oprávňuje priamo Ťa osloviť: Keďže je kolektívna práca tohto druhu u nás nateraz nie celkom reálna, napíš túto prácu sám, napíš vlastnú autorskú učebnicu syntaxe. Viem, že Ťa ponúkam do práce, ktorá sa môže zdať aj nad možnosti jednotlivca, ale na druhej strane je to v súčasnosti azda jediná možnosť, ktorá je v našej situácii aktuálna. Možno sa práve takto preklenie ono osudné začarovanie a práve týmto spôsobom sa aj u nás zopakuje tá priaznivejšia situácia, v akej sa nachádza syntaktický výskum príbuznej češtiny, že sa totiž po takýchto autorských učebniciach či iných príručkách slovenskej skladby zrodí aj nejaká „akademická“ alebo iná komplexná práca o syntaxi slovenského jazyka.

Dopracúvanie spomenutých metód vychádzajúcich zo sémantického prístupu k jazyku – osobitnú štúdiu si venoval napr. porovnávaníu lexikálneho a gramatického významu (SAS, 1994), opakovane si sa venoval sledovaniu rozvoja slovenskej sémantickej teórie od L. Štúra cez E. Paulinyho a J. Ružičku až po súčasnosť, pričom si túto teóriu úspešne predstavil aj na medzinárodnom fóre (napr. na medzinárodnej konferencii v Poľsku) – Ti dovoľovalo meritórne sa vyjadrovať a vyjadriť o viacerých konkrétnych problémoch, napríklad o otázkach syntaktickej aj slovotvornej derivácie, oveľa hlbšie aj fundovanejšie sa vo viacerých štúdiách aj v príslušnej kapitole z vynikajúcej *Dynamiky slovnej zásoby spisovnej slovenčiny* vysloviť o závažnej problematike prechodov medzi slovnými druhmi, presvedčivejšie a produktívnejšie analyzovať lexikálny význam jednotlivých slov či celých skupín slov, po novom vysvetľovať aj ich štylistické parametre či ďalšie stránky. A tak sa pri ne-slabnúcom záujme o syntaktické otázky rozširuje paleta Tvojich bádateľských tém aj na sféru slova.

Slovu a slovám si venoval pozornosť vo viacerých štúdiách aj menších príspevkoch už v predchádzajúcom období, ved' napríklad aj všetky svoje výklady sémantiky vety si vždy spájal s výkladom slovesa, jeho vecných aj gramatických významov, jeho paradigmaticky. Sledované desaťročie však znamená zreteľný prelom v Tvojej bádateľskej orientácii. Ako vedúci pracovník akademického ústavu (ved' takmer polovicu zo sledovaného decénia si ešte bol riaditeľom JÚĽŠ SAV) aj ako vedec zameraný na súčas-

ný jazyk si celkom pochopiteľne stál pri zrode normatívneho slovníka spisovnej slovenčiny. Práve nový pohľad na slovnú zásobu súčasnej spisovnej slovenčiny, zdôraznená normatívna charakteristika zachytených slov spojená pritom s výraznými posunmi v samej teórii spisovného jazyka, úsilie o prehĺbenie štylistickej charakteristiky spracúvaných slov, to všetko sa pre Teba stáva podnetom na to, aby si popri vlastnej redakčnej aj autorskej príprave slovníka vlastne ako voľnejšiu súčasť tejto prípravy sledoval početné slová, ich tvarovú či výslovnostnú, pravopisnú či slovotvornú, sémantickú či štylistickú povahu. Preto nachádzame Tvoje meno pri mnohých príspevkoch v jazykových rubrikách novín, ale aj pri menších článkoch v odborných časopisoch, preto patríš medzi kľúčových autorov príručky *Jazyková poradňa odpovedá*.

Výsledok tejto širokej prípravy, *Krátky slovník slovenského jazyka*, prijala odborná verejnosť, ale aj široké kruhy bežných používateľov vysoko pozitívne, hoci nie bez istých pripomienok či výhrad. Pripomeňme si, že najmä istí spisovatelia vystupovali proti niektorým novým kodifikačným zmenám a posunom. Ale to je osud každej knihy a tým viac takej knihy, o ktorú sa má každý opierať vo svojej bežnej jazykovej praxi, ktorá uvádza normy platné pre každého. Zrnko pravdy mal v týchto diskusiách ten, čo vyčítal slovníku, že mu v ňom isté slová chýbajú (podľa neho, pravdaže, tie najpotrebnejšie), ale aj ten, ktorý zasa uvádzal isté slová, bez ktorých by sa vraj bol slovník zaobišiel. Zrnko pravdy mal ten, čo slovníku vyčítal (a boli práve niektorí spisovatelia) najmä to, že príliš zdôrazňuje svoj normatívny charakter, že teda – ako sa niektorí vyjadrili – v slovníku sa jazyk príliš zväzuje, ale rovnaké zrnko pravdy mal napokon aj ten, ktorý, naopak, žiadal nad prílišným uvoľňovaním istých miest v normovaní slovnej zásoby. Bolo a zostalo sympatické, že ani Ty, ani ostatní spoluautori ste sa nedali strhnúť do vášnivých polemík, ale vecne ste vysvetľovali, prečo je istá skutočnosť zachytená v slovníku práve tak, ako v ňom je, prečo nie je a nemôže byť v takomto slovníku zachytená ináč.

Predchádzajúcou formuláciou som nechcel povedať, že KSSJ je dielo bez nedostatkov. Aj v ňom nachádzame isté otvorené miesta. Sám som však presvedčený, že tieto slabiny si najlepšie uvedomujú sami autori a že pripravená nová verzia slovníka

prinesie nielen aktualizáciu heslára pre dnešnú zmenenú jazykovú prax, ale aj potrebné inovácie v hodnotení viacerých slov.

Najmä s Tvojím menom sa spája aj ďalšia základná kodifikačná príručka – *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bolo dobré, že sa v čase ich prípravy viedli živé diskusie najmä na pôde Slovenskej jazykovednej spoločnosti. Práve vďaka takejto širšej príprave sa dosiahlo, že podstatnú časť nových kodifikačných zmien prijala naša verejnosť pozitívne. Oživujúca sa pravopisná komisia iste dotiahne svoju činnosť tak, aby sa aj isté citlivé miesta (vieme, že ide najmä o niektoré pravidlá súvisiace s kvantitou a rytmickým krátením) prijímali s väčším pochopením či dokonca aj so všeobecným súhlasom. Tvoje poznatky z početných diskusií a besied o týchto otázkach budú pre prácu komisie zaiste významným prínosom.

Žiadalo by sa tu ešte všeličo z Tvojej činnosti spomenúť, o všeličom uvažovať. Nemožno obísť napríklad Tvoj výrazný podiel na skoncipovaní aj vydaní *Encyklopédie jazykovedy*, aspoň malú zmienku si žiada Tvoja nová funkcia predsedu Ústrednej jazykovej rady, ale nemožno tu obísť ani Tvoju funkciu predsedu Akreditačnej komisie. Podrobnejšiu poznámku by si zaslúžila Tvoja práca na novom pôsobisku, na Pedagogickej fakulte UK, kde pôsobíš od svojho odchodu zo SAV a kde už vykonávaš funkciu vedúceho katedry slovenského jazyka a literatúry. Osobitne tu treba vyzdvihnúť Tvoju rozsiahlu prednáškovú aj publikačnú činnosť v zahraničí. Toto všetko tu aspoň takto enumeratívne spomínam, pretože pred záverom sa chcem niekoľkými poznámkami dotknúť Tvojich prác aj Tvojej činnosti v oblasti jazykovej kultúry a najmä jazykovej politiky.

Práce s problematikou jazykovej kultúry sa vinú Tvojím dielom už v predchádzajúcom období, v sledovanom desaťročí však výrazne získali na intenzite. Aj otázkam jazykovej politiky si venoval pozornosť už dosť dávno pred spoločenskými premenami u nás. Napriek oficiálne hlásanému internacionalizmu vtedajšej ideológie u nás možno vo viacerých Tvojich prácach z uvedených oblastí nájsť aj také myšlienky, ktoré si neskôr tak naširoko rozvil vo svojich novších štúdiách, článkoch aj publicistických príspevkoch, naposledy zhromaždených v knihách *Návrat ku koreňom* a *Slovenčina – vec politická?* (obidve z r. 1994). Ako sám zdôrazňuješ, ide Ti najmä o „národnú dimenziu vedného odboru“, teda slovenskej jazykovedy.

Na mnohých konkrétnych prípadoch (napr. v známej „pomlčkovej“ vojne o názov spoločného federatívneho štátu Čechov a Slovákov) si dokázal opodstatnenosť takéhoto prístupu. Horšie však vyznieva jeho aplikácia vtedy, keď niektorí autori – najmä žurnalisti – vyberajú pri posudzovaní jazykových otázok iba prvú časť Tvojho uvedeného spojenia, keď hovoria o jazyku síce so zápalom, ale bez dostatočnej znalosti veci. Ale to nie je Tvoja chyba – aj vedecké postupy a tézy majú svoje osudy.

Jedným z ústredných problémov, ktoré si sledoval vo svojich jazykovopolitických príspevkoch aj knihách, boli otázky jazykového zákona, úvahy o jeho opodstatnenosti aj potrebe, o jeho význame aj o jeho povahe. K týmto materiálom sa tu nebudem vracieť – písal som o nich v spomínanej recenzii v Romboide, odvolával som sa na ne aj vo svojej prednáške Jazykovedné poznámky o jazykovom zákone, ktorú som predniesol na letnej škole Studia Academica Slovaca 1995. Musíš mi prepáčiť, ale v tomto bode ma niektoré Tvoje argumenty celkom nepresvedčili, čítal som ich akosi ináč, takže všeličo z nich ma viedlo k ešte rezervovanejšiemu postoju k sledovanej otázke. Zákon však bol dosť jednoznačne prijatý a vstúpil do platnosti. Mohlo by sa zdať, že sa tu na širšej spoločenskej rovine dalo za pravdu tomu prístupu, ktorý si Ty presadzoval svojimi úvahami a inými príspevkami. Napriek tomu sa však domnievam, že aj Ty sám cítiš, že prijatý zákon zachádza v istých citlivých bodoch ďalej, ako si Ty sám odporúčal či pripúšťal, najmä keď si v šľapajach svojho učiteľa J. Ružičku zdôrazňoval deklaratívny charakter tohto zákona. Iste sa aj Tebe aspoň občas vynorí smutná predstava prof. Paulinyho o jazykovedcoch a kyjaku.

Vážený pán profesor, vážený priateľ!

Keď som si volil práve túto formu pripomenutia Tvojho jubilea našim čitateľom, nebolo to nijako náhodné. Práve ona mi totiž dovoľovala vyjadriť svoju interpretáciu, svoje vnímanie istých myšlienok z Tvojho diela. Som presvedčený, že Ty sám by si isté veci predstavil ináč, že ináč Ťa vnímajú aj naši čitatelia. Moja interpretácia nechcela byť nejakým návodom na vnímanie Tvojich prác aj celej Tvojej činnosti v oblasti slovenskej jazykovedy, chcela byť najmä vyjadrením môjho postoja, ktorý vychádza predovšetkým z uvedomovania si zreteľného prínosu Tvojho diela pre súčasnú slovenskú jazykovedu a pre viaceré jej špecifické oblasti.

Napokon už len niekoľko želaní na záver. Za seba aj za redakciu nášho časopisu, ale zaiste aj za Tvojich kolegov a priateľov, za Tvojich žiakov aj čitateľov Ti želám predovšetkým dobré zdravie do ďalších decénií, veľa tvorivej energie do vykonávania Tvojich funkcií aj do vlastnej vedeckej aj pedagogickej práce, veľa osobnej spokojnosti, veľa vzájomného pochopenia s Tvojimi dnešnými aj bývalými kolegami a spolupracovníkmi, aby sa prekonali isté animozity z minulých rokov na väčší úžitok nášho časopisu aj celého nášho vedného odboru.

Mnoga ljeta.

S pozdravom Tvoj

J. Mlacek

Súpis prác prof. Jána Kačalu za roky 1986–1996

Táto bibliografia nadväzuje na Súpis prác Jána Kačalu za roky 1963–1985 od L. Dvonča, ktorý vyšiel v Slovenskej reči, 52, 1987, s. 104–116.

1986

Jazykovopolitický kontext pojmu spisovný jazyk. – In: Jazyková politika a jazyková kultúra. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach v Domove vedeckých pracovníkov SAV 17.–19. apríla 1985. Venované XVII. zjazdu KSČ. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave 1986, s. 44–49.

Jazykovopolitický kontext pojmu spisovný jazyk. – Kultúra slova, 20, 1986, s. 71–74. – Čiastočne upravené znenie uverejnené v príspevku: Literatursprache – künstlerischer Stil – Übersetzungstätigkeit. Prel. L. R. Howe. – In: Theoretische und praktische Fragen der Sprachkultur. (Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 170.) Red. B. Techtmeierová. Berlin, Akademie der Wissenschaften der DDR – Zentralinstitut für Sprachwissenschaft 1987, s. 109–128.

Prekladová tvorba a rozvoj spisovnej slovenčiny za posledných 40 rokov. – In: Preklad včera a dnes. Zborník príspevkov z konferencie „40 rokov prekladu v socialistickej spoločnosti“, Bratislava marec 1985. Red. J. Vilikovský. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1986, s. 112–116. – Čiastočne upravené znenie uverejnené v príspevku: Literatursprache – künstlerischer Stil – Übersetzungstätigkeit. Prel. L. R. Howe. – In: Theoretische

und praktische Fragen der Sprachkultur. (Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 170.) Red. B. Techtmeierová. Berlin, Akademie der Wissenschaften – Zentralinstitut für Sprachwissenschaft 1987, s. 109–128.

Sémantika vo vete. – In: *Studia Academica Slovaca*. 15. Prednášky XXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1986, s. 239–254.

Sémantická stránka vety. – In: Zborník prednášok z letného kurzu slovenského jazyka a literatúry pre poslucháčov zo zahraničia. Učebné texty. 3. Red. B. Švihranová. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1986, s. 71–91.

Status a funkcia syntaktických derivácií v jazykovom systéme. – In: *Linguistische Arbeitsberichte*. 54/55. Red. G. Zybatow – A. Steube. Leipzig, Sektion Theoretische und angewandte Sprachwissenschaft, Karl-Marx-Universität 1986, s. 37–43.

Jazyková politika a jazyková kultúra v socialistickej spoločnosti. – *Slovenská reč*, 51, 1986, s. 135–142 (spoluautori J. Horecký, F. Kočiš, K. Buzássyová, J. Bosák). – Znovu publikované pod rovnakým názvom: *Jazykovedný časopis*, 37, 1986, s. 3–9.

O potrebe systematického interdisciplinárneho výskumu otázok jazykovej politiky a jazykovej kultúry. – In: *Jazyková politika a jazyková kultúra. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach v Domove vedeckých pracovníkov SAV 17.–19. apríla 1985. Venované XVII. zjazdu KSČ*. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave 1986, s. 5–12.

Jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra a súčasná slovakistika. – *Slovenská reč*, 51, 1986, s. 129–135.

Rokovania zjazdov a jazykoveda. – *Kultúra slova*, 20, 1986, s. 257–261.

Zhrnutie a závery. – In: *Jazyková politika a jazyková kultúra. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach v Domove vedeckých pracovníkov SAV 17.–19. apríla 1985. Venované XVII. zjazdu KSČ*. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave 1986, s. 348–358 (spoluautori J. Bosák, K. Buzássyová, J. Horecký, F. Kočiš).

[Diskusný príspevok.] – In: *Ako je to s javiskovou rečou. Zborník materiálov zo seminára*. Red. Š. Šugár. Bratislava, Zväz slovenských dramatických umelcov 1986, s. 23–31.

Kvalifikovane a zodpovedne. (Odpoveď I. Kutlíkovi.) – *Sloboda*, 40, 1986, č. 39, s. 5 (o koncepcii pripravovanej pravopisnej príručky).

Slovnodruhové prechody z neurčitých slovesných tvarov. – Zapisník slovenského jazykovedca. Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, 5, 1986, č. 2, s. 8–9 (tézy prednášky konanej 17. 12. 1985 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).

K podstate synonymie v syntaxi. Derivačná synonymia. – Zapisník slovenského jazykovedca, 5, 1986, č. 4, s. 12–14 (tézy prednášky konanej 9. 10. 1986 v po-
bočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Prešove).

K výslovnosti slovanských mien. – Nové slovo, 28, 1986, č. 35, s. 2.

Kodifikácia slovenskej výslovnosti. – Nedeľná Pravda, 19, 1986, č. 38, s. 18.

Za profesorom Jánom Oravcom. – Kultúra slova, 20, 1986, s. 284–285.

1987

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 1. vyd. Bratislava, Veda 1987. 592 s. – 2., oprav. vyd. 1989 (spoluautori J. Doruľa, M. Marsinová, I. Masár, Š. Michalus, Š. Peciar, M. Pisárčiková, M. Považaj, V. Slivková, E. Smiešková, E. Tibenská, M. Urbančok).

Ref.: 1. Bosák, J.: Krátky, stručný, informatívny. – Nové slovo, 29, 1987, č. 44, s. 14. – 2. Buzássyová, K.: Slovakistické dielo prvoradého významu. – Pravda, 21. 10. 1987, s. 5. – 3. Findra, J.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Smer, 13. 11. 1987, s. 2. – 4. Kochik, J. M.: Slovakia (USA), 33, 1987–1988, č. 60–61, s. 108–109. – 5. Masár, I.: Nový pomocník. Vyšiel Krátky slovník slovenského jazyka. – Práca, 19. 10. 1987, s. 5. – 6. Mislvičová, S.: O novom normatívnom slovníku. – Nedeľná Pravda, 20, 1987, č. 43, s. 7. – 7. Anettová, A.: Nový opis slovenčiny. – Vesmír, 67, 1988, s. 475. – 8. Blanár, V.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Slovenská reč, 53, 1988, s. 183–187. – 9. Buzássyová, K.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Slavica Slovaca, 23, 1988, s. 278–281. – 10. Horecký, J.: Krátky slovník SAV. – Otázky žurnalistiky, 31, 1988, č. 2, s. 52–53. – 11. Janek, J.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Komenský, 112, 1987/88, s. 445–446. – 12. Knězek, L.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Romboid, 23, 1988, č. 2, s. 92–93. – 13. Mistrík, J.: Nový slovník slovenského jazyka. – Československý svět, 43, 1988, č. 4, s. 39. – 14. Mlacek, J.: Normatívny slovník spisovnej slovenčiny. – Nový život (Nový Sad, Juhoslávia), 40, 1988, s. 153–160. – 15. Odaloš, P.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Osvetová práca, 37, 1988, č. 7, s. 44–45. – 16. Pavlovič, J.: Vyšiel slovník súčasného slovenského spisovného jazyka. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 34, 1987/88, s. 156–158. – 17. Filipec, J.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Naše reč, 72, 1989, s. 29–37. – 18. Kamiš, A.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Český jazyk a literatúra, 39, 1988/89, s. 327–329. – 19. Dolník, J.: Krátky slovník slovenského jazyka. – Jazykovedný časopis, 41, 1990, s. 92–95.

Slovenský jazyk pre 7. ročník základnej školy. 3. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 228 s. (spoluautori V. Betáková, M. Zahrádková, Ž. Tarcalová).

Spoločenská dimenzia jazyka a jazykovedy. – Kultúra slova, 21, 1987, s. 97–101.

Modrý – modrieť, modrieť sa. – Kultúra slova, 21, 1987, s. 279–283.

Sémantická derivácia ako základ vzniku konverzných slovies. – In: Sbornik Pedagogičeskogo fakulteta v Nitre. Serija rusistiki. 4. Red. M. Rohal' et al. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1987, s. 20–32, fr. res. s. 33. – Znovu publikované: Semantic Derivation and the Rise of Converse Verbs. Prel. M. Bázliková. – In: A Reader in Slovak Linguistics. Studies in Semantics. Red. J. Kačala et al. München, Verlag Otto Sagner 1992, s. 108–124.

Sémantická problematika slovnodruhových prechodov. (Slovnodruhové prechody z neurčitých slovesných tvarov.) – Slovenská reč, 52, 1987, s. 198–206, nem. res. s. 206–207.

Slovenská syntax v konfrontačnom aspekte. – In: Studia Academica Slovaca. 16. Prednášky XXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1987, s. 183–201.

Umelecký štýl a súčasné jazykové situácie. – Romboid, 22, 1987, č. 2, s. 74–77. – Čiastočne upravené znenie znovu publikované v príspevku: Literatursprache – künstlerischer Stil – Übersetzungstätigkeit. Prel. L. R. Howe. – In: Theoretische und praktische Fragen der Sprachkultur. (Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 170.) Red. B. Techtmeierová. Berlin, Akademie der Wissenschaften der DDR – Zentralinstitut für Sprachwissenschaft 1987, s. 109–128.

Spisovný jazyk a javisková reč. – Kultúra slova, 21, 1987, s. 10–16.

Bernolákov historický čin. – Pravda, 27. 10. 1987, s. 5.

Ľudovít Štúr ako jazykovedec. – Nedel'ná Pravda, 20, 1987, č. 26, s. 4–5.

Vítaný pomocník. O Krátkom slovníku slovenského jazyka hovorí člen korešpondent SAV Ján Kačala. Výsledok viacročnej kolektívnej práce. Slovná zásoba zvyšuje jazykovú kultúru. – Večerník, 8. 10. 1987, s. 5.

Sémantická derivácia ako východisko vzniku konverzných slovies. – Zapisník slovenského jazykovedca, 6, 1987, č. 2, s. 15–17 (tézy prednášky konanej 21. 4. 1987 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).

Semantische Problematik der Wortartübergänge. – In: Abstracts der Sektionvorträge und Rundtischgespräche. XIV. Internationaler Linguistenkongress. Berlin, 10–15 August 1987. Organisiert unter der Schirmherrschaft des CIPL. Herausgeberkomitee, Berlin, Mai, 1987 (paralelné angl. znenie), s. 183.

Chloupek, J.: Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti. Brno 1986. – In: Jazykovedný časopis, 38, 1987, s. 191–194 (rec.).

Strkanica. – Večerník, 30. 1. 1987, s. 6.

- Štrnásty medzinárodný lingvistický kongres. – Správy Slovenskej akadémie vied, 23, 1987, č. 10, s. 23–27 (správa o kongrese konanom 10.–15. 8. 1987 v Berlíne).
- Jubileum našej rubriky. – Večerník, 24. 4. 1987, s. 3 (k 20. výročiu jazykovej rubriky Na každý deň slovenčina).
- Nehrať falošne v orchestri slovenčiny. – Večerník, 3. 4. 1987, s. 6 (rozhovor Z. Jarošovej s J. Kačalom).
- Obraz národného jazyka. – Nové slovo, 29, 1987, č. 30, s. 13 (rozhovor A. Šimonovičovej s J. Kačalom a M. Pisárčikovou).
- Rozvíjať kultúru jazyka. Hovoríme s PhDr. Jánom Kačalom, DrSc., členom korešpondentom SAV, riaditeľom Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. – Televízia, 22, 1987, č. 47, s. 17 (rozhovor M. Baranoviča s J. Kačalom).
- Rozhovor o minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Hovoríme s naším jubilantom, viceprezidentom MAPRJAL, prof. PhDr. Michalom Sotákom, DrSc. – Ruštinár, 22 (35), 1987, č. 7, s. 18–20 (rozhovor J. Kačalu s M. Sotákom).
- Zopár otázok riaditeľovi Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave členovi korešpondentovi SAV Jánovi Kačalovi alebo Slovenčina naša krásna. – Roháč, 40, 1987, č. 33, s. 2 (rozhovor S. Bebjaka s J. Kačalom).
- Slovenčina naša každodenná. Anketa pri príležitosti 200. výročia od uzákonenia bernolákovčiny, prvého slovenského spisovného jazyka. Pripravila V. Kunovská. – Slovensko, 11, 1987, č. 8, s. 18–19 (spoluúčastník ankety).

1988

- Aspekty soveršenstvovania literaturného jazyka. Prel. L. N. Smirnov. – In: Novoje v zarubežnoj lingvistike. 20. Teorija literaturného jazyka v rabotach učonych ČSSR. Red. N. A. Kondrašov. Moskva, Progress 1988, s. 271–280.
- Kodifikácia slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny. – In: Studia Academica Slovaca. 17. Prednášky XXIV. slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1988, s. 217–234.
- Kodifikácia slovnej zásoby v Krátkom slovníku slovenského jazyka. – Kultúra slova, 22, 1988, s. 193–203.
- Protiklad stálosti a premenlivosti a jeho prejav v jazykovom systéme. – In: Funkční lingvistika a dialektika. Linguistica XVII/1. Red. J. Nekvapil, O. Šoltys. Ústav pro jazyk český ČSAV, Praha 1988, s. 129–134.
- Sémantika slovesa a intencia slovesného deja. (K jazykovému vyjadreniu kategórie času a priestoru.) – Jazykovedný časopis, 39, 1988, s. 129–143, rus. res. s. 143.
- K podstate synonymie v syntaxi. Derivačná synonymia. – In: Československá slavistika 1988. Lingvistika, historie. Pripravil

Československý komitét slavistov. Red. J. Petr. Praha, Academia 1988, s. 137–147.

Funkcia a postavenie zámena *ktorý* vo vzťažnej funkcii. – Kultúra slova, 22, 1988, s. 257–266.

Zum Wesen der Synonymie in der Syntax. Die Derivationssynonymie. – In: X meždunaroden kongres na slavistite. Sofija 14 –22 septemvri 1988. Reziumenta na dokladite. Bălgarska akademija na naukite, Bălgarski nacionalen komitet na slavistite. Sofija, Izdavatelstvo na Bălgarskata akademija na naukite 1988, s. 153.

[Príspevok do diskusie o Krátkom slovníku slovenského jazyka.] – Slovenské pohľady, 104, 1988, č. 6, s. 55–60, 75–76.

Kodifikácia slovnej zásoby v Krátkom slovníku slovenského jazyka. – Zápisník slovenského jazykovedca, 7, 1988, č. 2, s. 17–20 (tézy prednášky konanej 25. 3. 1988 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Košiciach).

Súčasný stav a perspektívy slovakistiky. – Zápisník slovenského jazykovedca, 7, 1988, č. 4, s. 19–21 (tézy prednášky konanej 25. 6. 1988 na podujatí Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV na Donovaloch).

Čo je *nach*? – In: Pisárčiková, M. a kol.: Jazyková poradňa odpovedá. Red. M. Pisárčiková. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 13–14. – Tamže: Aký je rozdiel medzi slovami *vrcholový* a *vrcholný*? (s. 47). – Je medzi slovami *zdravotný* a *zdravotnícky* rozdiel? (s. 48). – Aký je vzťah medzi slovami *učiteľ* a *vyučujúci*? (s. 48). – Je to to isté, keď urobíme niečo *bez rozmyslu* a *bez rozmyšľania*? (s. 48). – Kedy používame slovo *vedecký* a kedy *vedný*? (s. 48–49). – Je *prepracovaný návrh* to isté čo *vypracovaný návrh*? (s. 49). – Je medzi *kvalitou* a *akosťou* rozdiel? (s. 57). – Je medzi vetami *Všetky stromy sú zelené* a *Každý strom je zelený* rozdiel? (s. 57). – Kedy máme použiť časticu *aj* a kedy *tiež*? (s. 57–58). – Aký je rozdiel medzi *znečistením* a *zašpinením*? (s. 58). – Kedy vravíme o *budúcom* a kedy o *nasledujúcom týždni*? (s. 58). – Je *progresívny* vždy aj *pokrokový*? (s. 58). – V čom je chybná veta *Úvahy spisovateľa o svojej novej knihe*? (s. 81). – Je spojenie *trafiť sa do cieľa* správne? (s. 81). – Aký je to *zmeškaný rýchlik*? (s. 81). – Možno používať novotvar *premiérovať*? (s. 104). – Používame *služby mesta Levoče* alebo *služby mesta Levoča*? (s. 113). – Akého rodu je skratkové slovo *TASS*? (s. 113). – Môžu byť jablká *hrubokožé*? (s. 113). Tvoríme od slovesa *správať sa* tvar *správanie* alebo *správania sa*? (s. 114). – Možno povedať *Deti zostali doma samé*? (s. 114). – Prečo sa tak často vraví „v kotli“ namiesto *v kotle*? (s. 114). – Prečo do slova *súčasný* nepatrí hláska *t* („súčastný“)? (s. 147). – Aká je to *benzín-alkoholová zmes*? (s. 147). – Ktorá z podôb *životodarný*, *životodárny*, *životadarný* je najsprávnejšia? (s. 147). – Sú prípustné dve spojky *že* či, *že aby* a pod. v jednom súvetí? (s. 152). – Je veta *Žiadosti nebolo vyhovené* správna? (s. 152). – Máme hovoriť o *pravom slova zmysle* alebo o *pravom zmysle slova*? (s. 152–153). – Zásady, z *hľadiska ktorých...*, a či zásady, z *ktorých hľadiska...*? (s. 153). – Je pri stretnutí dvoch zvratných sloviac vete nevyhnutné použiť pri každom z nich slovo *sa*? (s. 153). – Urobíme to *v čo najkratšom čase* alebo *čo v najkratšom čase*? (s. 153). – Môžeme vyžadovať poslušnosť *na podriadených* a vynucovať si poslušnosť *na dieťaťi*? (s. 162). – Zháňame sa *za niečím* alebo *aj po niečom*? (s. 162). – Treba *napomáhať roz-*

voj alebo rozvoju? (s. 162). – Kedy *oponent oponuje niekomu* a kedy *oponuje niečo*? (s. 162–163). – Prečo sa pri mene *Andrea* robia v skloňovaní chyby? (s. 187). – Sú prípady, keď k ženským priezviskám nedávame príponu *-ová*? (s. 187). – Nemá byť v slovese *kraľovať* dĺžka ako v slove *kráľ*? (s. 194). – Prečo *oxid*, *oxidácia*, ale *oxygén*, *oxymykoín*? (s. 206). – Je vhodné dávať nápadné slová do úvodzoviek? (s. 206–207). Môže stáť na konci riadka jednoslabičná alebo viacslabičná predložka (*v*, *vo*, *k*, *ku*)? (s. 207). – Čo značí *mať niečo z prvej ruky* a *mať niečo z druhej ruky*? (s. 238). – Kedy do svojho prejavu dávame vsuvku *ako sa hovorí*? (s. 238). – Prečo sa niekto ohradzuje, že *nie je včerajší*, iný *zasa*, že *nie je dnešný*? (s. 238). – V čom je nelogickosť spojenia *zorný uhol pohľadu*? (s. 241). – Možno hovoriť o *favoritovi na titul víťaza*? (s. 241). – Čo je rušivé v spojení *tridsaťročné výročie*? (s. 241). – Ako treba rozumieť spojeniu v *neposlednej miere*? (s. 241). – V čom je osobitosť vyjadrenia *žiadosti sa vyhovuje*? (s. 247). Nepoužíva sa v slovenčine priveľa cudzích slov? (s. 260). – Znovu publikované: Je spojenie *trafiť sa do cieľa* správne? – Práca, 1. 10. 1988, s. 5. – Tamže: Sú prípustné dve spojky *že či*, *že aby* a pod. v jednom súvetí? (10. 5. 1989, s. 5). – Je pri stretnutí dvoch zvratných sloviess vo vete nevyhnutné použiť pri každom z nich slovko *sa*? (22. 5., s. 5). – Treba *napomáhať rozvoj alebo rozvoju*? (29. 5., s. 5).

Nové slovo *aids* v slovenčine. – Kultúra slova, 22, 1988, s. 182–183. – Tamže: *Individualita – individualitný* (s. 364–365).

Nové slovo *AIDS*. – Nedel'ná Pravda, 21, 1988, č. 11, s. 7.

Používanie názvu *AIDS* v slovenčine. – Vesmír, 67, 1988, s. 176.

Treba syntakticky rozoberať frazeologizmy? – Kultúra slova, 22, 1988, s. 127.

XIV. medzinárodný lingvistický kongres. – Slovenská reč, 53, 1988, s. 49–52 (správa o kongrese konanom 10.–15. 8. 1987 v Berlíne).

Hlavné mestá slavistov. Po Sofii nasleduje Bratislava. – Nové slovo, 30, 1988, č. 49, s. 17 (o priebehu a výsledkoch 10. medzinárodného zjazdu slavistov, konaného 14.–22. 9. 1988 v Sofii, a o príprave 11. medzinárodného zjazdu slavistov, ktorý sa bude konať v roku 1993 v Bratislave).

Po skončení slavistického kongresu v Sofii. – Pravda, 28. 9. 1988, s. 5 (o priebehu a výsledkoch 10. medzinárodného zjazdu slavistov, konaného 14.–22. 9. 1988 v Sofii).

Životné jubileum dr. Kláry Buzássyovej. – Jazykovedný časopis, 39, 1988, s. 174–176 (k 50. narodeninám).

Životné jubileum Františka Kočiša. – Slovenská reč, 53, 1988, s. 229–231 (k 60. narodeninám).

1989

Sloveso a sémantická štruktúra vety. 1. vyd. Bratislava, Veda 1989. 254 s.

Ref.: 1. Dolejš, P.: Prvá slovenská monografická práca o sémantike vety. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 36, 1989/90, s. 222–224. – 2. Dudok, M.: Nové v slovenskej jazykovede. – Nový život, 42, 1990, s. 198–203. – 3. Horecký, J.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. – Jazykovedný časopis, 41, 1990, s. 186–189. – 4. Tibenská, E.: Významová stránka vety. – Večerník, 16. 3. 1990, s. 3. – 5. Blanár, V.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. – Slavica Slovaca, 26,

1991, s. 254–256. – 6. Dolník, J.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. – Slovenská reč, 57, 1992, s. 185–189.

Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. 1. vyd. Bratislava, Veda 1989. 440 s. (člen autorského kolektívu).

Ref.: 1. Baltova, J.: Săpostavitelno ezikoznanie, 1989, č. 1, s. 90 – 93. – 2. Dudok, M.: Nové v slovenskej jazykovede. – Nový život (Nový Sad, Južoslávia), 42, 1990, s. 198–200. – 3. Jordanova, E.: Bălgarski ezik, 40, 1990, s. 380 –381. – 4. Moško, G.: O opise dynamiky slovnej zásoby. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 37, 1990/91, s. 26 –28. – 5. Straková, V.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. – Slavia, 59, 1990, s. 436 – 438. – 6. Šimková, M.: Slovná zásoba slovenčiny pod „synchronno-dynamickým“ drobnohľadom. – Kultúra slova, 24, 1990, s. 250 –253. – 7. Brabcová, R.: Zbornik Matice srpske za slavistiku, 40, 1991, s. 211–212. – 8. Flegl, V.: O slovní zásobě slovenštiny. – Český jazyk a literatura, 41, 1990/91, s. 155–156. – 9. Ruščák, F.: Dynamika v dynamike. – Romboid, 26, 1991, č. 7, s. 64 – 66. – 10. Heinisch, R. – Ohnheiser, I.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. – Kritikon Litterarum, 19, 1992, s. 50 –53. – 11. Martincová, O. – Vlková, V.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. – Slovo a slovesnosť, 53, 1992, s. 224–230. – 12. Neščimenko, G. P.: Voprosy jazykoznanija, 1992, č. 6, s. 146 –150. – 13. Kowalik, K.: In: Wokól Słownika współczesnego języka polskiego. 3. Zakres selekcji i informacji. Red. W. Lubaś – P. Sowa. Kraków, Instytut języka polskiego PAN, 1993, s. 113 –119. – 14. Slančová, D. – Sokolová, M.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 180 –185.

Sociolinguistica. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik – International Yearbook of European Sociolinguistics – Annuaire International de la Sociolinguistique Européenne. 6. Mehrsprachigkeitskonzepte in den Schulen Europas. Multilingual Concepts on the Schools of Europe. Conceptions plurilingues dans l'enseignement européen. Red. M. Ammon – K. J. Mattheier – P. H. Nelde. Tübingen, Max Niemeyer Verlag 1993, s. 259, 261.

Zdomácnovanie slov v oblasti hláskoslovia. – Kultúra slova, 23, 1989, s. 263–269.

Prispôsobovanie cudzích mien a kodifikácia ich výslovnosti. – In: Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry. Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie (6.– 8. mája 1987 v Smoleniciach). Red. M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1989, s. 184–187.

Slovenské ľudové rozprávky a ich súčasné úpravy. – Kultúra slova, 23, 1989, s. 97–110.

Aktuálnosť jazyka slovenských ľudových rozprávok. – In: Studia Academica Slovaca. 18. Prednášky XXV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1989, s. 215–237.

Slovenská lexikografia dnes. – Kultúra slova, 23, 1989, s. 193–201.

Das Verb als Basis von Benennungen mit neuer Wortartgültigkeit. – In: Recueil linguistique de Bratislava. 9. Dynamic Tendencies in the Development of Language. Red. K. Buzássyová. Bratislava, Veda 1989, s. 18–28.

Súčasná jazyková situácia a umelecký štýl. – In: Textika a štylistika. Zborník príspevkov z celoštátnej štylistickej konferencie. Bratislava 29.–31. 1. 1986. Red. J. Mistrík. Bratislava, Univerzita Komenského 1989, s. 109–115.

Súčasný stav a perspektívy slovakistiky. – Kultúra slova, 23, 1989, s. 3–8.

Informácia o príprave nových Pravidiel slovenského pravopisu. – Správy Slovenskej akadémie vied, 25, 1989, č. 5, s. 31–37.

Rozvoj vedných odborov v SAV a starostlivosť o odbornú terminológiu. – Kultúra slova, 23, 1989, s. 129–132 (spoluautor I. Masár).

Básnenie v jazykovede? – Literárny týždenník, 2, 1989, č. 5, s. 5.

Čitateľský zážitok 3. – Romboid, 24, 1989, č. 4, s. 77–78 (odpoveď v ankete).

Uvádzač prejav. – In: Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry. Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie (6.– 8. mája 1987 v Smoleniciach). Red. M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1989, s. 5–6.

Predložky *pre* a *na*. – Nedel'ná Pravda, 22, 1989, č. 4, s. 7.

Hrať na husliach. – Práca, 18. 9. 1989, s. 5.

Profesor Jozef Ružička (12. 1. 1916 –20. 3. 1989). – Slavica Slovaca, 24, 1989, s. 263–265.

Za členom korešpondentom SAV Jozefom Ružičkom. – Správy Slovenskej akadémie vied, 25, 1989, č. 5, s. 53–56.

Odišiel významný vedec. – Pravda, 25. 3. 1989, s. 2 (k úmrtiu J. Ružičku).

Štefan Peciar 15. 10. 1912 – 24. 1. 1989. – Slovenská reč, 54, 1989, s. 233–237.

1990

Aktualizacija i izrečenie. – Săpostavitelno ezikoznanie, 40, 1991, č. 4–5, s. 190–194.

O nových Pravidlách slovenského pravopisu. – Kultúra slova, 24, 1990, s. 289–294.

Die semantische Problematik der Wortartübergänge. – In: Proceedings of the Fourteenth International Congress of Linguists. Berlin/GDR, August 10 – August 15, 1987. Red. W. Bahner, J. Schmidt, D. Viehweger. Berlin, Akademie-Verlag 1990, s. 1192–1194.

- K základom slovenskej sémantickej teórie. – In: *Studia z filologii polskej i słowiańskiej*. 26. Red. A. Bartoszewicz et al. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1990, s. 147–154.
- Aký je Krátky slovník slovenského jazyka. – *Kultúra slova*, 24, 1990, s. 74–83.
- Máme nový názov federatívnej republiky. – *Kultúra slova*, 24, 1990, s. 193–197.
- Gramatické vlastnosti slova ako východisko gramatickej stavby vety. – In: *Studia Academica Slovaca*. 19. Prednášky XXVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1990, s. 165–176.
- Aktívnosť a neaktívnosť vo vete. – *Slovenská reč*, 55, 1990, s. 165–173.
- Syntakticko-sémantický výklad viet typu *je hmla*. – *Jazykovedný časopis*, 41, 1990, s. 3–13, rus. res. s. 14.
- Ústrojenosť slovenskej väzby *hrať na husliach*. – *Kultúra slova*, 24, 1990, s. 17–25.
- O čo nám ide v diskusii. – *Kultúra slova*, 24, 1990, s. 303–309.
- Poznámka o systémovej a komunikačnej orientácii v jazykovede. – In: *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov*. Materiály zo sympózia konaného v rámci 7. zasadnutia Lexikologicko--lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov (Nové Vozokany 24.–26. apríla 1989). Red. V. Blanár et al. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 98–99.
- Jazyk – literatúra – kultúra. – *Kultúrny život*, 24, 1990, č. 29, s. 10–11 (účastník besedy, spoluúčastníci J. Horecký, J. Doruľa, K. Buzássyová).
- Ako je to so skratkou. – *Čas*, 13. 4. 1990, s. 1 (o skratke názvu *Česká a Slovenská Federatívna Republika*).
- Ako je to so slovenským národným záujmom? S formulovaním princípov politiky sa pasoval Štúr, ale i my. – *Čas*, 17. 4. 1990, s. 4.
- Ako s názvom republiky. – *Práca*, 21. 3. 1990, s. 3.
- O novom názve federatívnej republiky. – *Národná obroda*, 2. 6. 1990, s. 11.
- Čo káže zdravý rozum. Ešte raz o názve federatívnej republiky. – *Národná obroda*, 15. 9. 1990, s. 10.
- Dnes o slovenskom jazyku. Národu pravdivé a úplné informácie. – *Roľnícke noviny*, 23. 10. 1990, s. 4 (v rámci hlasov respondentov o otázke zákona o slovenčine ako úradnom jazyku aj príspevok J. Kačalu).
- Ľudovít Štúr a slovenčina. – *Nový Slovák*, 1, 1990, č. 9, s. 4.
- Slovenčina v našom národe. – *Slovenský národ*, 2. 8. 1990, s. 7. – Znovu publikované: In: Kačala, J.: *Návrat ku koreňom*. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov 1990–1994. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994, s. 56–59.
- Naša jazyková suverenita. – *Slovenský národ*, 14. 6. 1990, s. 6. – Znovu publikované: In: Kačala, J.: *Návrat ku koreňom*. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov

- 1990–1994. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994, s. 53–56.
- Na dôvernej linke Ján Kačala, jazykovedec. – *Národná obroda*, 19. 12. 1990, s. 10. – Znovu publikované: In: Kačala, J.: *Návrat ku koreňom. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov 1990–1994*. Bratislava, Stála konferencia Slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994, s. 12–13.
- Učebnica slovenského jazyka z Juhoslávie. – *Nový život (Nový Sad)*, 42, júl–august 1990, č. 7–8, s. 357–358.
- Reprezentatívny a verejný. O význame pojmov štátneho a úradného jazyka. – *Pravda*, 28. 8. 1990, s. 7. – Znovu publikované: In: Kačala, J.: *Návrat ku koreňom. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov 1990–1994*. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994, s. 66–68.
- Poznámka jazykovedca. Na okraj skončenej polemiky. – *Národná obroda*, 13. 10. 1990, s. 10.
- Predhovor. – In: Paulíny, E.: *Vývin slovenskej deklinácie*. Rukopis upravil a doplnil P. Žigo. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990, s. 5–7.
- Pravopis je vecou jazykovedy. – *Smena*, 22. 5. 1990, s. 1.
- [Slovenčina ako úradný a štátny jazyk.] – *Nový Slovák*, 1, 1990, č. 8, s. 2.
- Slovenčina teraz a v budúcnosti. – *Slovenské národné noviny*, 1 (5), 1990, č. 11, s. 1, 11; č. 12, s. 5.
- Úvodné slovo. – In: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach 23.–25. mája 1988*. Red. J. Bosák. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 5–6.
- [Úvodné slovo.] – In: *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Materiály zo sympózia konaného v rámci 7. zasadnutia Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov (Nové Vozokany 24.–26. apríla 1989)*. Red. V. Blanár et al. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 11–13.
- Slovosled zámena *ktorý*. – *Vesmír*, 1990, č. 9, s. 537.
- Z odpovede doc. Ing. Ivanovi Stadtruckerovi na otvorený list. – *Slovenský denník*, 20. 7. 1990, s. 4.
- Národ a národnostná menšina. Úvaha nad aktuálnymi pojmami. – *Národná obroda*, 1, 8. 9. 1990, s. 10.
- [Odpoveď na otázku o názvoch Nemecká spolková republika – Spolková republika Nemecko.] – *Pravda*, 18. 5. 1990, s. 4.
- [Odpovede na 4 otázky o stave vedy, techniky a ekológie.] – *Novosti vedy, techniky a ekológie*, 19, 1990, č. 16, s. 7–9.
- Významový vzťah medzi prídavnými menami *členitý* a *členený*. – *Kultúra slova*, 24, 1990, s. 25–27. – Tamže: Prídavné mená *trhový* a *tržný* (s. 173). – Vzťahové prídavné meno *výživový* (s. 246–247). – *Múr* – genitív singuláru iba *múru*? (s. 278–280). – *Národnostná menšina* (s. 366–367).
- Slovenčina a spoločnosť. Aká je úloha spojovníka v našom pravopise. – *Slovenské národné noviny*, 1 (5), 1990, č. 11, s. 7. – Tamže: O niekdajšej vedúcej sile (č. 12, s. 6; o pomenovaniach *pracujúci*, *pracovník* a *zamestnanec*). – *Úradný a verejný* (č. 14, s. 6).
- Rubný, rypný*. – *Kultúra slova*, 24, 1990, s. 189–190.
- Trhový mechanizmus*. – *Večerník*, 2. 3. 1990, s. 3.

- Na sedemdesiatku docenta Vincenta Blanára. – *Slavica Slovaca*, 25, 1990, s. 268–270.
- Pribinovská slávnosť v rakúskom Traismaueri. – *Kultúra slova*, 24, 1990, s. 311–312 (správa o slávnosti konanej 24. 5. 1990).
- Životné jubileum profesora Jána Horeckého. – *Slavica Slovaca*, 25, 1990, s. 69–71 (k 70. narodeninám).
- Ján Kačala, riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV: Prišiel by som znova. – *Kultúrny život*, 24, 1990, č. 31, s. 16 (rozhovor D. Ačovej s J. Kačalom o slovenčine ako štátnom a úradnom jazyku). – Znovu publikované: In: Kačala, J.: *Návrat ku koreňom. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov 1990–1994*. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994, s. 61–62.
- Rehabilitácia jazyka. Zhovárame sa s riaditeľom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV členom korešpondentom ČSAV a SAV Jánom Kačalom. – *Slovenský denník*, 17. 5. 1990, s. 6 (rozhovor B. Lauckej s J. Kačalom). – Znovu publikované: In: Kačala, J.: *Návrat ku koreňom. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov 1990–1994*. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994, s. 62–66.
- Odlíšny názor. – *Smena*, 3. 3. 1990, s. 3 (rozhovor S. Pacherovej s J. Kačalom o názve česko-slovenského štátu).
- Reprezentatívny a verejný. O význame pojmov štátneho a úradného jazyka. – *Pravda*, 28. 8. 1990, s. 7 (rozhovor J. Rundesa s J. Kačalom). – Znovu publikované pod rovnakým názvom: *Národná obroda*, 1. 9. 1990, s. 13.
- Slovensko-ruské jazykové kontakty a ich perspektíva. – *Ruštínár*, 25 (38), 1990, č. 1, s. 1–5 (rozhovor D. Kollára s J. Kačalom).

1991

- Pravidlá slovenského pravopisu*. 1. vyd. Bratislava, Veda 1991. 536 s. (spoluautori L. Dvonč, J. Doruľa, J. Genzor, J. Horecký, F. Kočiš, I. Masár, M. Považaj).
Ref.: 1. Král, Á.: Nejde o pravopisnú reformu. Nad novými pravidlami slovenského pravopisu. – *Slobodný piatok*, 2, 1991, č. 44, príl. s. 8. – 2. Ripka, I.: *Nové Pravidlá slovenského pravopisu*. – *Knižná revue*, 1, 1991, č. 12, s. 7. – 3. Findra, J.: *Pravopis ako individuálny a sociálny fenomén. Nad novými Pravidlami slovenského pravopisu*. – *Jazykovedný časopis*, 43, 1992, s. 48–53, angl. res. s. 53. – 4. Jacko, J.: *Pravidlá slovenského pravopisu*. – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 247–254. – 5. Rýzková, A.: *Nad novými Pravidlami slovenského pravopisu*. – *Kultúra slova*, 26, 1991, s. 186–190.
- Slovenčina doteraz a v budúcnosti*. – *Kultúra slova*, 25, 1991, s. 33–42.
- Komunikačné činitele vo vete*. – In: *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. Komunikáty z vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 3.–5. septembra 1991*. 1.–2. diel. Red. P. Odaloš – V. Patráš. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1991, s. 142–150, angl. res. s. 176.

- Na čo boli dobré „oneskorené argumenty“. – Slovenská reč, 56, 1991, s. 232–237.
- Tvorenie názvov štátov v slovenčine. – Kultúra slova, 25, 1991, s. 193–200.
- Vedecký výskum slovenčiny v Slovenskej akadémii vied. – Kultúra slova, 25, 1991, s. 97–102.
- Vymedzenie pojmu *jazyková suverenita*. – Kultúra slova, 25, 1991, s. 3–9.
- Nové spracovanie Pravidiel slovenského pravopisu. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 37, 1990/91, s. 300–303.
- Nad novými pravidlami. – Národná obroda, 21. 8. 1991, s. 12; 22. 8. 1991, s. 12; 23. 8. 1991, s. 12; 27. 8. 1991, s. 12; 29. 8. 1991, s. 12; 30. 8. 1991, s. 12; 31. 8. 1991, s. 12; 3. 9. 1991, s. 12; 4. 9. 1991, s. 12; 5. 9. 1991, s. 12; 6. 9. 1991, s. 12.
- Nemecká spolková republika*. Ako tvoríme názvy štátov. – Národná obroda, 15. 1. 1991, s. 12.
- Slováci vo svete: Slovné dedičstvo totality. – Slovenské národné noviny, 2 (6), 1991, č. 14, s. 8.
- Spor o 11 ústavov SAV. Kde je naozajstná zodpovednosť? – Národná obroda, 29. 7. 1991, s. 13.
- Slovenská veda je realita. – Literárny týždenník, 4, 1991, č. 42, s. 10.
- Slovenský jazyk v Slovenskej akadémii vied. – Literárny týždenník, 4, 1991, č. 34, s. 5.
- Náš vzťah k slovenčine. – Slovenský národ, 2, 7. 8. 1991, č. 33, s. 5. – Tamže: Nie *klúd*, *klúdny*, ale *pokoj*, *pokojný* (č. 34, s. 5). – Slovník odpadkov (č. 31, s. 5; kritika slovníka slovenských vulgarizmov). – Komu sa páči bolkanie? (č. 40, s. 5).
- Jazyk sa nemôže prestať vyvíjať. Vyšli nové pravopisné pravidlá (1). – Práca, 24. 9. 1991, s. 3. – Tamže: Len nevyhnutné zmeny. Vyšli nové pravopisné pravidlá (2) (25. 9. 1991, s. 3).
- Otvárací prejav. – In: X. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 13.–15. septembra 1989. Zborník referátov. Red. M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1991, s. 5–6.
- Čo bude s disciplínami našimi. – Horizont, 20, 1991, č. 4, s. 5.
- Čo nájdeme v nových Pravidlách slovenského pravopisu. – Slovenské národné noviny, 2 (6), 1991, č. 24, s. 8.
- Čo vieme o slovenskej kvantite? Proti zavádzaniu verejnosti. – Slovenské národné noviny, 2 (6), 1991, s. 4–5.
- K podstate aktualizácie. – Zápisník slovenského jazykovedca, 10, 1991, č. 1–2, s. 25–26 (tézy prednášky konanej 12. 12. 1990 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Prešove).
- Slovo v dejinách. [Historický slovník slovenského jazyka. 1. (A–J). Red. M. Majtán. Bratislava 1991.] – In: Slovenské národné noviny, 2 (6), 1991, č. 18, s. 7 (ref.).

- Inšpiratívne dielo. Máme historický slovník slovenčiny. [Historický slovník slovenského jazyka. 1. (A–J). Red. M. Majtán. Bratislava 1991.] – In: Národná obroda, 4. 4. 1991, s. 12 (ref.).
- Jazykový konformizmus. – Slovenské národné noviny, 2 (6), 1991, č. 8, s. 8. – Tamže: Jazykové obranárstvo (č. 9, s. 8). Sme zaťažení na pravopis? (č. 11, s. 8). – Dobrodružstvo rozhovoru (č. 13, s. 8). – Ako spájame slová (č. 15, s. 8). – Slovenčina je naša národná reč (č. 18, s. 8). – Vulgarizmy v našej reči (č. 19, s. 8). – Cudzie slová v našej reči (č. 20, s. 8). – Slovenské nárečia dnes (č. 22, s. 8). – Slovenské nárečia v jazykovej úprave (č. 23, s. 8). – Slovenský rytmický zákon (č. 25, s. 8).
- Význam prídavných mien *úradný* a *verejný*. – Kultúra slova, 25, 1991, s. 85–86. – Tamže: Jestvuje v slovenčine vokatív? (s. 240–242). – Aká je kvantita v slove *legitímny*? (s. 278–279).
- Kedy sa správne *jednáme*. – Slovenské národné noviny, 2 (6), 1991, č. 4, s. 7.
- Písanie bodky a ďalších interpunkčných znamienok za textami pod obrázkami. – Kultúra slova, 25, 1991, s. 94–95. – Tamže: Prídavné meno *sporný* a *sporový* (s. 287–288).
- Hľadať primeranú rovnováhu. Hovoríme o nových Pravidlách slovenského pravopisu. – Pravda, 11. 9. 1991, s. 3 (rozhovor J. Rundesa s J. Kačalom).
- Pozor na pravopis! Zhovárame sa s členom korešpondentom ČSAV a SAV Jánom Kačalom. – Smena, 27. 8. 1991, s. 4.

1992

- Perechod nespriagajemych glagol'nych form v drugije časti reči. – In: Issledovanija po slovackomu jazyku. Red. L. N. Smirnov. Moskva, Rossijskaja akademija nauk, Institut slavianovedenija i balkanistiki 1992, s. 19–33.
- Jazykoveda v minulých desaťročiach. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 7–11.
- Kvantita v prípone *-úci/-iaci*. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 198–204.
- Pravopis niektorých geografických názvov. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 293–297.
- Slovo *manažment* v slovenčine. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 155–158.
- Slobodníkovve spomienky na paragraf. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 108–114.
- Súvzťažná parataktická spojka *ak (už) nie – (tak) aspoň*. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 265–268.
- Syntaktický systém jazyka. – Jazykovedný časopis, 43, 1992, s. 3–12, nem. res. s. 12.
- Štruktúra slovnej zásoby a gramatika. – In: Studia Academica Slovaca. 21. Prednášky XXVIII. letného seminára slovenského

jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1992, s. 33– 40.

Výrazová a významová diferenciacia a vznik nových pomenovaní. Podstatné meno *kruhy*. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 225–229.

Kontinuita vo vedeckom myslení. – Slovenské národné noviny, 17. 3. 1992, č. 11, s. 11.

Slovenčina – ťažký jazyk? – Literárny týždenník, 5, 1992, č. 14, s. 1–2. – Časť znova publikovaná: In: XXVII. slovesná jar '93. Martin 28.–30. apríl 1993. Zost. V. Bellová. Martin, Matica slovenská 1993, s. 17.

Jazyk a politika. – Literárny týždenník, 5, 1992, č. 7, s. 3.

Kto nám to prerába slovenčinu. – Koridor, 18. 9. 1992, s. 5. – Znova publikované: In: Kačala, J.: Návrat ku koreňom. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov 1990 – 1994. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994, s. 68–71.

Bernolák a Štúr. – Literárny týždenník, 5, 1992, č. 50, s. 3.

Slovo na záver. – In: Pamätnica Antona Bernoláka. Red. J. Chovan v spolupráci s M. Majtánom. Martin, Matica slovenská 1992, s. 222.

Syntaktický systém jazyka. – Zápisník slovenského jazykovedca, 11, 1992, s. 32–33 (tézy prednášky konanej 13. 2. 1992 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Prešove).

Prvé dva zväzky Historického slovníka slovenského jazyka. [Historický slovník slovenského jazyka. Red. M. Majtán. Bratislava, I. zv. 1991, 2. zv. 1992.] – In: Kultúra slova, 26, 1992, s. 249–253 (rec.).

Je sloveso *zapršať* neosobné? – Kultúra slova, 26, 1992, s. 52–54. – Tamže: Prevzaté prípony z hľadiska kombinatoriky (s. 165–166). – Nový frazeologizmus *dýchať niekomu na chrbát* (s. 212–214). – Prídavné mená typu *goetheovský* (s. 366 – 368).

Zápor má mať vo vete správne miesto. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 61– 63. – Tamže: *Štatút školiteľa* (s. 190 –191). – Jeden originálny frazeologizmus (s. 255–256).

Publicistika a cudzie slová. – Večerník, 6. 3. 1992, s. 3. – Tamže: Veríme slovám? (26. 6., s. 3).

Pocta Augustovi Horislavovi Škultétymu. – Kultúra slova, 26, 1992, s. 310 –312 (správa o vedeckom sympóziu o živote a diele A. H. Škultétyho, konanom 21. 5. 1992 v Bratislave).

Na šesťdesiatku docenta Ábela Kráľa. – Jazykovedný časopis, 43, 1992, s. 65– 66.

Slováci a Česi vo voľbách. – Slovenský národ, 3, 23. 6. 1992, č. 25, s. 4.

Pokrokovosť národnej myšlienky. – Slovenské národné noviny, 28. 7. 1992, č. 30, s. 4.

Sme národ filozofov? – TELE plus, 2, 1. 8.–14. 8. 1992, č. 16, s. 20.

Slovo na záver. – In: Pamätnica Antona Bernoláka. Red. J. Chovan a M. Majtán. Martin, Matica slovenská 1992, s. 222.

Za profesorom D. Viehwegerom. – Jazykovedný časopis, 43, 1992, s. 79 – 80.

Jazyk pod diktátom jazykovedcov? Hovoríme s jazykovedcom Jánom Kačalom. – Literárny týždenník, 5, 1992, č. 5, s. 1, 11 (rozhovor I. Stadtruckera s J. Kačalom).

1993

- Encyklopédia jazykovedy. Sprac. J. Mistrík s kolektívom autorov. 1. vyd. Bratislava, Obzor 1993. 520 s. (člen kolektívu autorov).
Ref.: 1. Dvonč, L.: Encyklopédia jazykovedy. – Nedel'ná Pravda, 2, 1993, č. 58, s. 6. – 2. Gašinec, E.: Všetko o jazyku a štýle pre slovenčinárov a jazykárov. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 40, 1993/94, s. 125–127. – 3. Jarošová, A.: Encyklopédia jazykovedy. – Knižná revue, 3, 1993, č. 17, s. 1. – 4. Dolník, J.: Encyklopédia jazykovedy. – Jazykovedný časopis, 45, 1993, s. 58–60. – 5. Dubníček, J.: Najpodrobnejšie o slovenčine. – Práca, 24. 2. 1994, s. 5. – 6. Horecký, J.: Typy encyklopedických textov. – Kultúra slova, 28, 1994, s. 77–81. – 7. Chmelík, A.: Na okraj recenzie o Encyklopédii jazykovedy. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 41, 1994/95, s. 121 (k J. Dubníčkovi). – 8. Uhlár, V.: Encyklopédia jazykovedy. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 2, s. 5. – 9. Králik, L.: Encyklopédia jazykovedy. – Slavica Slovaca, 30, 1995, s. 71–73.
- Možnosti národného jazyka pri formovaní hodnotového systému. – In: Systém hodnôt v podmienkach vlastného demokratického štátu (rodina – škola – masmédiá). Zborník príspevkov zo sympózia. Bratislava 4.– 8. X. 1993. Red. J. Kačala. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1993, s. 39– 42.
- Bernolákov a Štúrov kodifikačný čin. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 33–37.
- Dvojčlenná spojka *skôr, skorej – ako, než (a) nie*. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 70 –73.
- Jazyková situácia, jazyková politika a jazykové zákonodarstvo. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 97–104. – Znovu publikované: In: Jazyky słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy środkowej i wschodniej. Red. S. Gajda. Opole, Wyższa szkoła pedagogiczna 1993, s. 137–142.
- Kategoriálne slová v slovných spojeniach (príspevok k teórii jazykového významu). – Jazykovedný časopis, 44, 1993, s. 14–24, nem. res. s. 24.
- Kvantita v tvaroch typu *skúmava*. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 219–227.
- Kvantita v tvaroch typu *skúmava* a *vládnuci*. – In: Studia Academica Slovaca. 22. Prednášky XXIX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1993, s. 111–119.
- Slovenské nárečia dnes. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 257–265.

- Súčasná jazyková situácia a aktuálne úlohy jazykovej kultúry v Slovenskej republike. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 321–327.
- Súčasná spisovná slovenčina a jazyková kultúra. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 3–9.
- Spoločenské postavenie slovenčiny dnes. – In: Slovakia plus. Zborník príspevkov z 1. zasadnutia Stálej konferencie slovenskej inteligencie konaného 30. XI.–2. XII. 1992 v Častej-Papierňičke. Red. J. Kačala. Bratislava, Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene 1993, s. 140–142.
- Väzba slovesa *abdikovať* v slovenčine. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 143–146.
- Wortschatzstruktur und Grammatik. – In: Aufbau, Entwicklung und Struktur des Wortschatzes in den europäischen Sprachen. Motive, Tendenzen, Strömungen und ihre Folgen. Beiträge zum lexikologischen Symposium in Heidelberg von 7. bis 10. Oktober 1991. Red. B. Panzer. Frankfurt am Main – Berlin – New York – Paris – Wien, Peter Lang 1993, s. 66–75.
- Das wirkliche Eigentum der ganzen Nation. – Europa vincet. Slowakische europäische Zeitschrift, 1993, č. 3, s. 52–53.
- The Most Precious Treasure. – Slovakia, 1, 1993, nulté číslo, s. 59–60 (o Ľ. Štúrovi).
- Slovenčina v parlamente. – Literárny týždenník, 6, 1993, č. 10, s. 3.
- Národné sebedomnie. – Literárny týždenník, 6, 1993, č. 45, s. 1–2. – Časť znovu publikovaná pod názvom: Ducha obrodzuje národné povedomie. Bez kolísky niet vyspelosti. – Republika, 8. 11. 1993, s. 8.
- Jazyk a národná identita. (Na príklade slovenského národného jazyka.) – Literárny týždenník, 6, 1993, č. 30, s. 3, 5.
- Slang v slovníku. Vyšlo nové lexikografické dielo. [Hochel, B.: Slovník slovenského slangu. Bratislava 1993.] – In: Národná obroda, 11. 11. 1993, s. 7 (ref.).
- Pani učiteľky a panie učiteľky*. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 176–178. – Tamže: Podstatné meno *slávnosti* (s. 241–244). – Nové slovo *chybovník* (s. 303–305). – Čiarka pred prívlastkovou neurčitkovou vetou (s. 354–355).
- Kvantita v prídavnom mene *vynúiteľný*. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 124–125. – Tamže: *Brusný krém?* (s. 189–190). – *Vďaka prehre?* (s. 369–371).
- Jazyk a osobnosť dieťaťa. – Bibiana, 2, 1994, s. 1–4.

1994

- Návrat ku koreňom. Komentáre, úvahy, príhovory z rokov 1990 – 1994. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994. 116 s.

Ref.: 1. Brejka, R.: Podnetné úvahy. – Literárny týždenník, 8, 1995, č. 21, s. 4. – 2. Pisárčiková, M.: Svedectvo doby. – Kultúra slova, 29, 1995, s. 48–50.

Slovenčina – vec politická? I. vyd. Martin, Matica slovenská 1994. 192 s.

Ref.: 1. Horecký, J.: Štúdie o jazykovej politike. – Jazykovedný časopis, 46, 1995, s. 118–120. – 2. Pisárčiková, M.: Slovenčina – vec politická. – Slovenské pohľady, 4 + 111, 1995, č. 7–8, s. 273–275. – 3. Považaj, M.: Slovenčina aj ako politikum. – Kultúra slova, 30, 1996, s. 102–105. – 4. Blanár, V.: Na okraj publikácie Jána Kačalu Slovenčina – vec politická? – Slovenské pohľady, 4 + 111, 1995, č. 7–8, s. 252–255. – 5. Mlacek, J.: Spisovný jazyk ako politikum. – Romboid, 30, 1995, č. 10, s. 22–27.

Jazyk i nacional'naja identifikacija (na primere slovackogo jazyka). – In: Jazyk – kultúra – etnos. Red. G. P. Neščimenková. Moskva, Nauka 1994, s. 51–61.

Lexikálny a gramatický význam. – In: Studia Academica Slovaca. 23. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania 1994, s. 92–102.

Jazykový, kultúrny a politický rozmer ľudovej slovesnosti v štúrovskom období. – In: Život a dielo Augustína Horislava Škultétyho. 1819–1892. Red. O. Sliacky. Bratislava, Univerzita Komenského 1994, s. 88–91.

Predhovor. – In: Štolc, J.: Slovenská dialektológia. Z autorovej pozostalosti na vydanie pripravil I. Ripka. Bratislava, Veda 1994, s. 9–10.

Vravíme rovnakým jazykom? – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 24, s. 10.

Tvorivý jazyk. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 25, s. 3.

Stále česko-slovenský? – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 33, s. 4.

Sme hašteriví? – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 37, s. 12.

Pomocníci jazykového imperializmu. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 13, s. 3.

Náš nárečový poklad. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 4, s. 3, 5.

Ako označovať štáty? Problém s oficiálnym názvom Nemecka. – Republika, 3. 3. 1994, s. 6–7.

Infiltrácia jazyka. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 40, s. 12.

Kurdsí separatisti? – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 23, s. 4–5.

Ochranná funkcia kultúry. – Zmena, 6, 1994, č. 254, s. 14. – Znova publikované: The Power of Culture. – Europa vincet, 16, 1994, č. 6, s. 3.

Kniha o metódach výchovy. [Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa.] – In: Literárny týždenník, 7, 1994, č. 41, s. 4–5 (ref.).

Úvod do rokovania II. sekcie. – In: Slovakia plus. Zborník príspevkov z 2. zasadnutia Stálej konferencie slovenskej inteligencie Slovakia plus konaného 6.–8. decembra 1993 v Častej-Papierničke. Red. V. Hornáček. Bratislava, SKSI Slovakia plus 1994, s. 93–96.

- Zachráňme sloveso *spresňovať*. – Kultúra slova, 28, 1994, s. 121–122. – Tamže: Knižné slovo *udiať sa* (s. 309–310). – Prečo *vyčísľovať*, ale *prečísľovať* (s. 311). – Osvojme si slovo *skusmo* (s. 367–368).
- Bez odbornosti? – Slovenské národné noviny, 5 (9), 1994, č. 23, s. 4.
- Ludové rozprávky akademicky. [Slovenské ľudové rozprávky. 1. Doslov F. Wolman. Bratislava 1993.] – In: Literárny týždenník, 7, 1994, č. 9, s. 4 (ref.).
- Náš pravý národný poklad. – Generácie. Príloha Slovenských národných novín (z 15. 2. 1994) vydaná pri príležitosti slávnosti na počesť darcov na národný poklad Slovenskej republiky, s. 11.
- Polčas rozpadu a vzostupu. Hovoríme s fyzikom Štefanom Lubym. – Literárny týždenník, 7, 1994, č. 47, s. 1, 10–11 (rozhovor J. Kačalu so Š. Lubym).

1995

- Gegenwärtige Sprachsituation und aktuelle Aufgaben der Sprachkultur in der Slowakischen Republik. – In: Sprachsituation und Sprachkultur im internationalen Vergleich. Aktuelle Sprachprobleme in Europa. Red. J. Scharnhorst. Frankfurt am Main a i., Peter Lang 1995, s. 91–99.
- Štúrova idea jednoty slovenčiny a slovenského národa. – Kultúra slova, 29, 1995, s. 262–266.
- Zákon o slovnej kvantite v slovenčine. – Slavica Slovaca, 30, 1995, s. 128–137, nem. res. s. 137.
- Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1991. – In: Studia Academica Slovaca. 24. Prednášky XXXI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1995, s. 78–84.
- Zdrobnené slová v detskom svete. – Bibiana, 3, 1995, č. 3, s. 58–61.
- Rozvoj významu v slovnej zásobe. Prídavné meno *účelový*. – Kultúra slova, 29, 1995, s. 129–134.
- Vojna nielen informačná. – Literárny týždenník, 8, 1995, č. 24, s. 11.
- Vierozvest. – Literárny týždenník, 8, 1995, č. 41, s. 16.
- Anketa. Čo pre vás značí Cyril a Metod? – Literárny týždenník, 8, 1995, č. 26, s. 9 (odpoveď na otázku).
- K predložke nepatrí predložka. – Kultúra slova, 29, 1995, s. 57. – Tamže: Slovensko áno, „Košicko“ nie (s. 109). – Macedónska republika (s. 111–112). – Nepoužívajme zámeno *tento* (s. 116–117). – Nezanedbávajme mäkké *l'* (s. 244). – Tvorivá dielňa a workshop (s. 249). – Varné vrecká (s. 307). – Znova sloveso *predčiť?* (s. 312–313). – Povedať *niečo priamo* (s. 365–366).
- Príslovkové spojenia *deň-noc* a *dňom-nocou*. – Kultúra slova, 29, 1995, s. 285–286.
- Štúrova (a naša) slovenčina. – Zmena, 7, 1995, č. 3, s. 8.
- Víťazstvo slovenčiny. – In: Národný kalendár 1996. Red. J. Bobák. Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej 1995, s. 84–87.

- Slovenčina je moja láska. – Naša univerzita, 42, č. 3, s. 6–7.
- Slavisticko-germanistická konferencia v Berlíne. – Slavica Slovaca, 30, 1995, s. 190–191 (správa o konferencii Slovanský a nemecký svet jazyka. Typologické špecifiká slovanských jazykov v porovnaní s nemčinou, konanej koncom marca 1995).
- Očakávam, že sa výrazne zmení situácia slovenčiny v školách s národnostne zmiešaným obyvateľstvom. O jazykovom zákone hovoríme s vedcom, pedagógom a publicistom prof. PhDr. Jánom Kačalom, DrSc. – Zmena, 7, 1995, č. 310 (48), s. 6 (rozhovor K. Hegerovej s J. Kačalom).
- Jazyk je najvyšší fenomén. Hovoríme s vedcom, pedagógom a publicistom prof. PhDr. Jánom Kačalom, DrSc. – Slovenská Republika, 13. 12. 1995, s. 8 (rozhovor K. Hegerovej s J. Kačalom).
- Anketa. Prečo je potrebný zákon o štátnom jazyku v SR. – Slovenská Republika, 14. 11. 1995, s. 5.

1996

- Sociolingvistika versus jazyková kultúra? – In: Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. Komunikáty z 2. medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v Banskej Bystrici 6.– 8. 9. 1994. 1. Red. V. Patráš. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1996, s. 71–77.
- Differenzierung der Benennungen durch die grammatische Kategorie des Numerus in gegenwärtigen Slowakischen und Deutschen. – In: Slawische und deutsche Sprachwelt. Typologische Spezifika der slawischen Sprachen im Vergleich mit dem Deutschen. Red. W. Gladrow – S. Heyl. Frankfurt am Main a i., Peter Lang 1996, s. 215–221.
- Jazyková situácia na Slovensku v 30. rokoch v reflexii Ľudovíta Nováka (1908–1992). – In: Studia Academica Slovaca. 25. Prednášky XXXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996, s. 91–97.
- Nad Synonymickým slovníkom slovenčiny. – Kultúra slova, 30, 1996, s. 9–16.
- Vývin názorov na základnú sémantickú črtu slovenského slovesa. – In: Studia Academica Slovaca. 25. Prednášky XXXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996, s. 98–105.
- Obrozený slovník. Každý národ sa musí spoliehať predovšetkým na vlastné sily. – Slovenská Republika, 28. 9. 1996, s. 8–9 (rozhovor F. Brezinu s J. Kačalom).

Prameňov je viac. (Poznámka o dopĺňaní cudzích textov.) – Jazykovedný časopis, 47, 1996, s. 79–80 (s pripojenou poznámkou J. Horeckého).
Tvorivý jazyk. – Slovenské pohľady, 4 + 112, 1996, č. 7–8, s. 14–19.
Manažment a manažérstvo. – Kultúra slova, 30, 1996, s. 55–56. – Tamže: Zložené číslovky so základom *jeden* (s. 123). – Ako píšeme názvy učebných predmetov? (s. 180–181). – Ako prízvukujeme cudzie mená? (s. 182–183). – *Konateľ* (s. 251). – Umiestnenie prísudkového slovesa vo vete (s. 252–253). – Aký môže byť *ťažký oriešok*? (s. 309–310). – *Chorvátsky Dubrovník* (s. 311–312). – *Ročné výročie*? (s. 314). – *Vynútiť si niečo od niekoho* (s. 316–317).

Redakčná činnosť

Jazyková politika a jazyková kultúra. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach v Domove vedeckých pracovníkov SAV 17.–19. apríla 1985. Venované XVII. zjazdu KSČ. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave 1986 (vedecký redaktor).
Jazykovedný časopis, 37, 1986 – 47, 1996 (člen red. rady).
Kultúra slova, 20, 1986 – 27, 1993 (člen red. rady).
Slavica Slovaca, 21, 1986 – 25, 1990 (člen red. rady pre jazykovednú časť).
Slovenská reč, 51, 1986 – 56, 1991 (člen red. rady).
Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava, Veda 1987. 592 s. – 2., oprav. vyd. 1989 (člen hlavnej redakcie s M. Pisárčikovou).
A Reader in Slovak Linguistics. Studies in Semantics. München, Verlag Otto Sagner 1992. 134 s. (redaktor s E. Eichlerom a J. Šikrom, člen red. rady).
Horecký, J. – Buzássyová, K. – Bosák, J. a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava, Veda 1989 (vedecký redaktor).
Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov. Materiály zo sympózia konaného v rámci 7. zasadnutia Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov (Nové Vozokany 24.–26. apríla 1989). Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra 1990 (vedecký redaktor).
Slovakia plus. Zborník príspevkov z 1. zasadnutia Stálej konferencie slovenskej inteligencie konaného 30. 11.–2. 12. 1992 v Častej-Papierničke. Bratislava, Spoločnosť slovenskej inteligencie Korene 1993 (zodpovedný a jazykový redaktor).
Slovakia plus. Zborník príspevkov z 2. zasadnutia Stálej konferencie slovenskej inteligencie konaného 6.– 8. 12. 1993 v Častej-Papierničke. Bratislava, SKSI Slovakia plus 1994 (spoluzostavovateľ a jazyková a štylistická úprava zborníka).
Systém hodnôt v podmienkach vlastného demokratického štátu (rodina – škola – masmédiá). Zborník príspevkov zo sympózia. Bratislava 7.– 8. 10. 1993. Bratislava, SKSI Slovakia plus 1993 (hlavný redaktor a člen redakčnej rady).
Slovakia plus. Zborník príspevkov z 3. zasadnutia Stálej konferencie slovenskej inteligencie konaného 5.–7. 12. 1994 v Častej-Papierničke. Bratislava, SKSI Slovakia plus 1995 (spoluzostavovateľ).
Pauliny, E.: Vývin slovenskej deklinácie. Bratislava, Veda 1990 (vedecký redaktor).

Štolc, J.: Slovenská dialektológia. Bratislava, Veda 1994 (vedecký redaktor).
Encyklopédia jazykovedy. Sprac. J. Mistrík s kolektívom autorov. Bratislava, Obzor 1993 (člen redakčnej rady).
Viator, S.: Národnostná otázka v Uhorsku. Bratislava, SKSI Slovakia plus 1995 (jazykový redaktor a člen edičnej rady).
Slniečko, 46, 1992 – 50, 1996 (jazykový redaktor).
Tesař, J.: Sme autentickí dedičia. Bratislava, SKSI Slovakia plus 1995 (jazykový redaktor).
Handžárik, J.: Optikou komentátora. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994 (člen redakčnej rady a jazykový redaktor).
Švidroň, J.: Hľadme do budúcnosti. Bratislava, Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus 1994 (člen redakčnej rady a jazykový redaktor).

Zostavil *L. Dvonč*

Ocenenie bibliografickej činnosti L. Dvonča

Pri príležitosti 70. narodenín udelila Matica slovenská pamätnú medailu Ľudovíta V. Riznera PhDr. Ladislavovi *D v o n č o v i*, DrSc. Týmto aktom ocenila jeho dlhoročnú činnosť v oblasti bibliografie slovenskej jazykovedy. Uverejňujeme sprievodný list k pamätnej medaile.

Vážený pán

PhDr. Ladislav Dvonč, DrSc.,

dovoľte, aby sme Vás z úprimnosti srdca pozdravili pri príležitosti Vášho vzácneho jubilea, Vašich milých sedemdesiatin.

Prežívame ho spolu s Vami ako Vaši vďační kolegovia a kolegyně s veľkou radosťou. Radujeme sa z Vášho celoživotného jazykovedného a bibliografického diela. Osobitne si ho ceníme ako bibliografi. Prijali sme ho a prijímame ako jedinečný dar slovenskej bibliografii, ako principiálny vklad do systematickej výstavby slovenskej jazykovednej bibliografie.

Slovenskú bibliografiu ste obohatili viacerými autentickými riešeniami. Predovšetkým odvahou systematicky budovať kontinuum bibliografie slovenskej jazykovedy, prezentovať ju v chronologických kumulatívnych edíciách. Vo svojich východiskových biblio-

grafických dielach ste akcentovali evidenčný model jazykovednej práce na Slovensku, no jedinečnými vedecko-informačnými vkladmi, predovšetkým prácou s anotáciou a registrami ste ho vlastne pretvorili na inšpiratívnu vednoodborovú bibliografiu, ktorá sa stala skutočnou hrivnou slovenskej jazykovedy a aj príkladom pre riešenie bibliografických úloh, projektov a programov v iných vedných disciplínach.

Za bibliograficky neobyčajne inšpiratívne a príkladné považujeme aj Vaše personálne modelovanie života a diela slovenských jazykovedcov. Práve Vaše mohutné bibliografické dielo Slovenskí jazykovedci, ktoré sme mali česť v našej ustanovizni vydať, odkrylo nielen jedinečný polstoročný informačný masív jazykovednej slovenskej retrospektívy, ale i jej personálny osobnostný rozmer: galériu neopakovateľných postáv slovenskej jazykovedy ste predstavili prostredníctvom bibliograficky vybrúsených profilov, v ktorých ste na spôsob bibliografických slovníkov zvýraznili neraz hľadané a neraz nedostupné, a predsa neobyčajne významné biografické informácie. Ak pridáme vzájomnú previazanosť a kontexty v dielach slovenských jazykovedcov – máme pred sebou opäť základný a zakladateľský prínos do modelovania slovenskej vednoodborovej i personálnej bibliografie.

Budeme radi, ak si budeme môcť spolu so slovenskou i zahraničnou vedeckou komunitou ceniť jeho chystané pokračovanie: naisto bude aj ono veľmi hľadaným dielom vo všetkých významných svetových knižniciach a bude nielen čťou, ale i životnou, každodennou potrebou, tým dobrým chlebíkom v osobných knižniciach slovenských jazykovedcov.

Mimoriadne si ceníme a budeme naďalej ceniť aj Vaše nepriame vklady do slovenskej bibliografie, ktoré ste vytvorili a podnes vytvárate a ktoré sa rodili a rodia vo Vašich rozličných aktivitách, najmä v oblasti slovenského miestopisného a geografického názvoslovía. Sme presvedčení, že sa budú natrvalo odrážať v Slovenskej národnej bibliografii v budovaní bibliografických miestopisných a geografických kodifikovaných slovníkov.

Je čas pracovať a je čas ďakovať, vážený pán doktor Ladislav Dvonč! A my dnes máme jedinečnú príležitosť ďakovať: ďakujeme Vám z úprimného srdca za Vaše dielo, za Vašu oddanosť slovenskej jazykovede a v nej bibliografii, za Vašu jedinečnú, neopakovateľnú, inšpiratívnu slovenskú bibliografickú kapitolu. Aj ona je pre

nás výzvou vytrvať, nepoddávať sa, vydržať, vystúpiť s neľahkým bremenom na vrchol. A potom – ako Vám bolo dané – uvidieť: uvidieť výšiny i hlbiny svetovej jazykovedy a v nich – medzi nimi a uprostred nich – s naprostou istotou definovať horu, vrch, vrcholy slovenskej jazykovedy.

Ďakujeme Vám zo srdca, vážený jazykovedec a bibliograf slovenský, veľavážený pán doktor Ladislav Dvonč!

Mnogaja i blagaja ljeta Vám!

V Martine 24. septembra 1996

ROZLIČNOSTI

Djakarta – Jakarta – Džakarta. – V 6. diele Slovníka slovenského jazyka z r. 1968 (s. 266) sa zaznamenáva názov *Djakarta* s výslovnosťou so začiatočným *d̑a* ako názov mesta v Indonézii, ďalej je tu obyvateľské meno *Djakartan*, prechýlená ženská podoba *Djakartanka* a prídavné meno *djakartský*. Chceme si bližšie všimnúť zmeny pri názve, ktorý je dnes názvom hlavného mesta Indonézskej republiky.

Všimnime si najprv podobu *Djakarta*. Indonézia bola do roku 1942 holandskou kolóniou, počas druhej svetovej vojny v r. 1942–1945 bola okupovaná Japonskom, v r. 1945 bola vyhlásená Indonézska republika, ktorú Holandsko neuznalo, boli zriadené Spojené štáty indonézske na federatívnom základe (16 federatívnych štátov, z ktorých najvýznamnejšia bola Indonézska republika), od r. 1950 existuje jednotný štát s názvom *Indonézska republika*. Holandské panstvo v Indonézii sa odrazilo v používaní holandskej podoby *Djakarta* so začiatočným *dj*. Namiesto tejto podoby bola novšie zavedená indonézska podoba *Jakarta*.

Čo sa týka výslovnosti názvu *Jakarta*, treba uviesť, že sa tu uplatňuje výslovnosť s *d'* alebo *dž*, prípadne ide o výslovnosť medzi *d'* a *dž*. Slovník slovenského jazyka 6 pri názve *Djakarta* uvádza výslovnosť s *d'*, teda [*Ďakarta*]. Treba konštatovať, že názov alebo podoba *Jakarta* sa v súčasnej spisovnej slovenčine bežne vyslovuje s *dž*, nie *d'*, teda [*Džakarta*]. Tak to býva v programoch našich rozhlasových alebo televíznych staníc. Výslovnosť [*Džakarta*] namiesto [*Ďakarta*] si možno vysvetliť tak, že tu ide o uplatňovanie výslovnosti podľa angličtiny. V angličtine, ako je známe, sa písané *j* vyslovuje ako *dž*, napr. *John* – *Džon*, *jeep* – *džíp*. V súčasnosti sa nielen u nás, ale aj v celom svete uplatňuje silný vplyv angličtiny, čo sa prejavuje najmä početným preberaním slov z angličtiny do slovenčiny a podobne aj do iných jazykov. Vplyv angličtiny je taký silný, že sa v prípade názvu *Jakarta* ako názvu hlavného mesta Indonézskej republiky uplatňuje skôr výslovnosť [*Džakarta*] so začiatočným *dž* ako výslovnosť [*Ďakarta*] so začiatočným *d'*.

Používanie výslovnostnej podoby *Džakarta* vedie ďalej aj k používaniu pravopisnej podoby *Džakarta* so začiatočným *dž*. Je zaužívaná už dávnejšie, máme ju doloženú napr. z bratislavského Večerníka z 1. 8. 1969 (s. 8) aj z inej tlače. Takto vzniká dvojica *Jakarta – Džakarta*. Ako je známe, názvy cudzích miest, ale rovnako aj niektoré iné cudzie geografické názvy bežne používame v pôvodnej pravopisnej podobe (ak sa v cudzích jazykoch podobne ako u nás používa latinka), napr. *Innsbruck, Malmö, Göteborg, Washington, New York, Manchester, Tajo, Guadalquivir*. Názvy veľkých a známych kultúrnych stredísk, najmä názvy niektorých hlavných miest európskych štátov a názvy kultúrnych stredísk v krajinách susediacich so Slovenskom, ako aj názvy niektorých veľkých riek majú popri pôvodnej cudzej podobe aj vžitú slovenskú podobu, napr. *Wien – Viedeň, Berlin – Berlín, München – Mníchov, Athénai – Atény* (podoba *Athénai* v prepise z gréckeho písma do latinského, latinky), *Rhein – Rýn, Seine – Seina, Wisła – Visla, Drava – Dráva* (Pravidlá slovenského pravopisu, 1991, s. 38–39). Pri vžitých podobách, ako ukazujú podrobnejšie výskumy, pritom pozorujeme istý pohyb. Vcelku si možno všimnúť, že niektoré staršie vžité podoby ustupujú a nahrádzajú sa pôvodnými podobami, napr. *Ráb – Győr, Celovec – Klagenfurt, Linec – Linz, Plavno – Plauen, Pasov – Passau, Režno – Regensburg*. Niekedy sa staršia podoba, ktorá je značne odlišná od pôvodnej, cudzej podoby, nahrádza novšou, ktorá predstavuje iba prepis cudzej podoby podľa zásad slovenského pravopisného systému, napr. *Miskolc* (maďarská podoba) – *Miškovec* (staršia vžitá podoba) – *Miškolec* (novšia vžitá podoba s prepisom maď. *s* na *š* podľa výslovnosti). V niektorých osobitných prípadoch vznikajú ďalšie vžité podoby cudzích názvov, napr. popri názve či podobe *Nicosia* vznikla novšia podoba *Nikózia*, ktorá zodpovedá slovenskému pravopisu.

V súčasnosti sa v rámci Organizácie Spojených národov usporadúvajú špeciálne konferencie, na ktorých sa rieši problematika pôvodných názvov a vžitých podôb týchto názvov (endoným a exoným). V odporúčaníach týchto konferencií sa prejavuje tendencia obmedzovať podľa možnosti vžité podoby a dávať prednosť pôvodným podobám všade tam, kde prirodzený vývin k takémuto stavu smeruje. Takéto stanovisko však nemôže nebrať do úvahy to, že v ojedinelých prípadoch ide o opačný vývin, o tvorenie nových vžitých podôb cudzích názvov. Sem patrí aj prípad,

na ktorý upozorňujeme v tomto príspevku. Používanie pravopisnej podoby *Džakarta* popri pôvodnej indonézskej podobe *Jakarta* predstavuje mierne rozšírenie počtu vžitých podôb cudzích názvov miest, resp. širšie cudzích geografických názvov. Zavedenie tejto pravopisnej podoby (v zhode s výslovnostnou podobou) znamená odstránenie kolísania pri výslovnosti názvu hlavného mesta Indonézskej republiky s pravopisnou podobou *Jakarta* (či má byť výslovnosť *Džakarta* alebo *Ďakarta*, pretože pri staršej pravopisnej podobe *Djakarta* sa vyžadovala práve výslovnosť *Ďakarta*, tá sa však neujala). Odporúčame, aby sa v budúcich normatívnych či kodifikačných príručkách uvádzala popri cudzej podobe *Jakarta* aj vžitá, zdomácnená alebo poslovenčená podoba *Džakarta*.

L. Dvonč

Snowboard, snowboardista, snowboarding. – V súvislosti so zimnými športami sme v športových rubrikách periodík zaregistrovali slová *snowboard*, *snowboardista* a *snowboarding*: ...teda na Štrbskom Plese, v Starom Smokovci a Tatranskej Lomnici je nebývalý záujem o *snowboardy*. – Jeho požičovne disponujú 150 *snowboardmi*... (Sme na východe, 4. 1. 1997, s. 1). – Najväčšie problémy na Martinských holiach spôsobujú *snowboardisti*. – ...neopatrný *snowboardista* tam zrazil 8-ročného chlapca z Bratislavy (Sme/Smena, 31. 12. 1996, s. 3). – Naším *snowboardistom* na Štrbskom Plese sa viac darilo v skokoch. – ...šéf slovenských *snowboardistov* Martin Vallo (Sme v športe, 4. 3. 1996, s. 1). – ...v Ružbachoch si lyžiari a *snowboardisti* neprekážajú. – Svahy strediska využívajú okrem lyžiarov aj vyznávači *snowboardingu*... (Sme/Smena, 4. 1. 1997, s. 3).

Slová *snowboard*, *snowboardista*, *snowboarding* sa v príručkách súčasnej spisovnej slovenčiny neuvádzajú. Neregistruje ich ani Malá encyklopédia telesnej výchovy a športu z r. 1982.

Slovo *snowboard* a jeho deriváty *snowboardista*, *snowboarding* sú anglického pôvodu. Slovom *snowboard* sa označuje snehová doska, doska s príslušným viazaním upravená na lyžovanie. V Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1991 (s. 364) sa uvádza slovo *skateboard* [skejtbórd] i *skejtbord*, teda pôvodná, anglická podoba i domáca, slovenská pravopisná podoba tohto slova. Slovo *skateboard* označuje dosku s kolieskami prispôbenú na korčuľovanie. Od slova *snowboard* je príponou *-ista* utvorený názov osoby (športovca), ktorá sa venuje tomuto atraktívnemu či akrobatickému lyžiarskemu športu. Príponou *-ista* sa veľmi často tvoria názvy osôb z oblasti športu: *futbalista*, *basketbalista*, *hokejista*, *volejbalista*, *šachista*, *jogista*. Názvy športov sa v angličtine zväčša tvoria tak, že sa k pomenovaniu veci, nástroja, pomocou ktorého sa istý šport vykonáva, pridá prípona *-ing*, napr. *skating* (korčuľovanie), *jachting* (jachťárstvo), *forčeking* (aktívne bránenie), *windsurfing* (surfovanie). Slovo *windsurfing* opisom možno preložiť ako kĺzanie sa na vlnách príboja (*wind* znamená vietor, podstatným menom *surf* sa pomenúva príboj).

Slovo *snowboard* a jeho deriváty *snowboardista*, *snowboarding* sa v športových rubrikách periodík vyskytuje v pôvodnej pravopisnej podobe. Treba však predpokladať aj jeho písanie pod-

ľa výslovnosti, podľa zásad slovenského pravopisu v podobe *snobord*, *snobordista*, *snobording*. Slová *snowboard*, *snowboardista*, *snowboarding* sa stávajú súčasťou slovnej zásoby spisovnej slovenčiny.

J. Jacko

MIČ 49 611

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 62, 1997. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: I. Ripka. Výkonná redaktorka: S. Duchková. Technický redaktor: V. Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Sk 102,-; jednotlivé číslo Sk 17,-. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 1997
Sk 17,-

